

Juridiska institutionen

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Rätten till försvarare vid polisförhör

Författare: *Annkatriin Meyerson*

Handledare: *Sara Stendahl*,

lektor i offentlig rätt

Sidohandledare: *Erik Bylander*,

lektor i processrätt

Handelshögskolan vid

Göteborgs universitet

Juridiska institutionen

Juris kandidatprogrammet

Tillämpade studier, 30 hp

VT 2008

Innehåll

Innehåll.....	2
Förkortningar.....	4
1 Inledning.....	5
1.1 Var är försvararen?.....	5
1.2 Begränsningar, frågeställningar och syfte.....	6
1.3 Utgångspunkter.....	7
1.3.1 Rättighet som relation.....	7
1.3.2 De rättsliga grunderna.....	8
1.4 Disposition och metod.....	10
2 Förhöret med den misstänkte under förundersökningen.....	13
2.1 Inledning.....	13
2.2 Förundersökningens form och syfte.....	13
2.3 De olika parternas ställning och funktion.....	16
2.4 Förhöret med den misstänkte.....	20
2.4.1 Definitionen av förhör.....	20
2.4.2 Olika typer av förhör.....	21
2.4.3 Dokumentation samt bevisvärdering av förhöret.....	23
2.4.4 Risker i förhörssituationen.....	26
2.4.4.1 Förhörsmetoder.....	26
2.4.4.2 Rättspsykologisk forskning angående falska erkännanden.....	28
3 Stickprovsundersökningen.....	30
3.1 Urval.....	30
3.2 Frågorna.....	31
3.2.1 Val av frågor.....	31
3.2.2 Närvaro vid förhör.....	31
3.2.2.1 Offentlig försvarare.....	31
3.2.2.2 Annan person närvarande vid förhör.....	32
3.2.2.3 Sammantaget - närvarande vid.....	32
förhör.....	32
3.2.2.4 Anmärkningsvärda fall.....	32
3.2.3 Underättad om rätten till försvarare enligt FUK 12 §.....	33
3.2.4 Förordnande av offentlig försvarare.....	34
3.2.4.1 Förordnad/ej förordnad.....	34
3.2.4.2 Tidpunkt för förordnande.....	35
3.2.4.3 Dokumenterade anledningar till att försvararen inte är närvarande.....	35
3.2.5 Hur förhören har dokumenterats.....	36
3.3 Sammanfattning av studien.....	37
4 Rätten till försvarare vid polisförhör, enligt RB.....	38
4.1 Inledning.....	38
4.2 Rätten till försvarare.....	38
4.3 Informationsplikten.....	39
4.3.1 Skäligen misstänkt.....	39
4.3.2 Skyldigheten att informera om rätten till försvarare.....	41
4.4 Offentlig försvarare.....	42
4.4.1 Rätten till offentlig försvarare.....	42

4.4.2	Förordnande av offentlig försvarare.....	45
4.5	Rätten att ha en försvarare närvarande vid förhör.....	48
4.5.1	Vem får närvara vid förhör?.....	48
4.5.2	Möjligheter att klaga	50
4.5.3	Ekonomiska faktorer	51
4.5.3.1	Försvarens ersättning	51
4.5.3.2	Den misstänktes återbetalningsskyldighet	54
4.6	Tillgänglighet till försvarare i framtiden.....	55
4.6.1	CPT:s kritik mot Sverige och förslag på lagändring.....	55
4.6.2	EU:s förslag till rambeslut angående minimidirektiv	57
4.7	Sammanfattning	58
5	Rätten till försvarare vid polisförhör enligt Europakonventionen	60
5.1	Inledning.....	60
5.2	Rätten till försvarare.....	60
5.3	Rätten till offentlig försvarare	63
5.4	Rätten att ha en försvarare närvarande vid förhör.....	64
5.5	Sammanfattning	68
6	Slutsatser	71
6.1	Inledning.....	71
6.2	Rättigheter, skyldigheter och möjligheter	71
6.2.1	Försvarens, den misstänktes eller statens rätt	71
6.2.2	Möjlighet till överprövning eller anmälan	73
6.2.3	Rätten till tystnad som ett påtryckningsmedel	75
6.2.4	Rätten till försvarare och tidpunkten för försvararinträdet.....	75
6.3	Försvarens närvaro i praktiken.....	76
6.4	Sammanfattning	77
6.5	Framtiden	78
	Källförteckning.....	80

Förkortningar

CPT	European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading treatment or Punishment
Dnr	Diarienummer
Ds Ju	Departementsserien, Justitiedepartementet
DVFS	Domstolsverkets föreskrifter
FAP	Rikspolisens föreskrifter och allmänna råd för polisväsendet
FUK	Förundersökningskungörelsen
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
JuU	Justitieutskottet
LUL	Lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
PACE-act	The Police and Criminal Evidence-act
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RH	Rättsfall från hovrätterna
RF	Regeringsformen
RPFSF	Rikspolisstyrelsens föfattningssamling
RPS	Rikspolisstyrelsen
RÅ	Riksåklagaren
RÅFS	Riksåklagarens föfattningssamling
RåR	Riksåklagarens riktlinjer
SOU	Statens offentliga utredningar
TSA	Tidskrift för Sveriges advokatsamfund
ÅFS	Åklagarmyndighetens föfattningssamling

1 Inledning

1.1 Var är försvararen?

R grips, anhålls och häktas, till en början misstänkt för förberedelse till grovt sabotage samt uppvigling. Grovt sabotage är ett brott som kan ge upp till livstids fängelse. Första gången en försvarare är närvarande är, enligt förhørsprotokollet, under det femte förhöret. Detta förhör genomförs tretton dagar efter att R gripits. Detta trots att R har klargjort för förhørsledaren att han inte vill uttala sig utan att ha sin advokat närvarande. Vid tredje förhöret noteras i förhørsprotokollet att försvararen inte har möjlighet att medverka. Vid de övriga sex förhören finns en försvarare med vid ett tillfälle, men då inte samma försvarare som var med vid det första tillfället. Vid ett av förhören kan inte försvararen medverka, men säger att han inte har något att invända mot att R förhörs utan hans medverkan.¹

Detta är ett av de första förhørsprotokoll som jag läste och det förvånade mig att det inte självklart fanns en försvarare med vid förhören. Under utbildningens gång har jag sedan engagerat mig i en del brottmål, dels av eget intresse och dels genom att jag har praktiserat hos en brottmålsadvokat. När jag har läst förhørsprotokoll har jag uppmärksammat att många polisförhör under förundersökningen genomförs utan att någon försvarare är närvarande. Många förhör genomförs dessutom utan vare sig förhörsvittne eller ett så kallat medborgarvittne närvarande,² vilket innebär att ingen annan än förhørsledaren och den tilltalade finns i förhørsrummet. Detta väckte hos mig frågan om huruvida det är vanligt förekommande att försvararen inte är närvarande vid förhöret under förundersökningen och i så fall varför. Finns det överhuvudtaget någon rätt för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör och vems ansvar är det i så fall att se till att den rätten förverkligas?

När jag har berättat vad jag skriver om, för människor i min omgivning som inte har någon egen erfarenhet av rättssystemet, visar det sig att de flesta trots att en misstänkt person alltid har sin försvarare med vid förhör. I allmänhet verkar det alltså (utan att ha några statistiska belägg för detta) som om den gängse uppfattningen är att det finns en sådan rätt.

Vad är det då som är så speciellt med förhöret under förundersökningen och varför ska man ägna en hel uppsats åt huruvida det finns en försvarare närvarande vid dessa förhör eller ej? Förhörsituationen under en brottmålsutredning, kan naturligtvis upplevas olika av olika personer men ter sig nog för de flesta som en utsatt situation. Är man den som är misstänkt för att ha begått brottet och i och med detta riskerar inskränkningar i sin frihet och integritet under processen i form av till exempel frihetsberövande och husrannsakan m.m. är situationen än mer pressad. Att exempelvis sitta häktad med restriktioner, det vill säga att vara avskuren från andra kontakter med omvärlden än häktespersonalen och förhørsledaren, är psykiskt påfrestande. Många blir tvungna att medicinera för att klara av situationen. Under denna press blir man som misstänkt förhörd.

Förhöret under förundersökningen sker genom ett slutet förfarande där undersökningsledaren bestämmer vilka frågor som ska ställas och hur förhöret ska läggas upp. Vad som försiggår och vad som framkommer i förhørsrummet vet bara de personer som befinner sig där. Förhørsledaren ställer frågor till den misstänkte utifrån den information som

---

¹ Mål nr. B 4328-01 Hovrätten för västra Sverige, ("Sambandscentralen").

² Se RB 23:10 där det sägs att vittne, så vitt det är möjligt, ska närvara, samt FUK 7 § angående medborgarvittne.

hon/han har fått av den polis som ingripit mot den misstänkte, eventuell anmälare eller förhörda vittnen. Personen kan vara oskyldig, handlat i nödvärn eller handlat på ett annat sätt än vad förhørsledaren påstår. Den misstänkte har då att svara på frågor utifrån ett perspektiv som kanske inte alls stämmer eller bara delvis stämmer med hennes/hans upplevelser av händelsen. Den misstänkte kan bli nervös, rädd, känna sig attackerad och ha svårt att uttrycka sig eller helt enkelt inte vilja svara. Detta kan leda till att hon/han faktiskt inte svarar på frågor eller svarar på ett sätt som ska blidka förhørsledaren och som för den misstänkte kan få oöverblickbara konsekvenser (se nedan under 2.4.4 om risker i förhörssituationen).

Den misstänkte kan naturligtvis vara en person med kriminell erfarenhet, och är då väl förtrogen med hur processen går till och känner till spelreglerna. Hon/han kan vara väl medveten om sina rättigheter som till exempel rätten till försvarare och rätten att inte säga någonting under förhöret. För andra, framförallt unga människor, är det kanske första gången som hon/han blir gripen eller medtagen till förhör. Den misstänkte kastas då in i ett intrikat spel där reglerna inte är kända för honom/henne och där polis och åklagare sitter på information och resurser som till att börja med inte kommer den misstänkte till del. Den misstänkte kanske inte vet hur rättsprocessen fungerar och vilka rättigheter och skyldigheter hon/han har. Om försvararen inte har varit närvarande vid förhöret får denne möjlighet att ta del av förhørsutskriften som sammanställts av förhørsledaren och godkänts av den misstänkte. Den möjlighet till offentlig insyn i förhöret som finns är att läsa de förhørsprotokoll som finns med i förundersökningsprotokollet, när förundersökningen är färdigställd och åtal väckts. Det som sagts och som nedtecknats i detta protokoll kan sedan användas vid den framtida rättegången som bevis.

Min utgångspunkt för denna uppsats är sammanfattningsvis den utsatta situation i både rättsligt och mänskligt hänseende som jag upplever att en misstänkt person befinner sig i under ett polisförhör, samt den risk för eventuellt felaktiga domar som är förknippad med denna situation.

1.2 Begränsningar, frågeställningar och syfte

I början av arbetet med denna uppsats var jag mest intresserad av varför försvararen inte var närvarande vid förhör och vad detta kunde ha för betydelse. Frågorna kretsade kring vad de olika inblandade parterna själva ansåg om försvararens närvaro vid förhör. Ville den misstänkte ha försvararen närvarande men nekades detta, eller tyckte hon/han att det gick bra utan? Var det försvararen som inte tyckte det var nödvändigt att vara med eller inte tilläts vara med? Upplever förhørsledaren att det är lättare att genomföra förhöret med eller utan en försvarare närvarande? Finns det några problem med att denne inte är närvarande?

Lagar och regler har ett handlingsdirigerande syfte men i luckorna mellan, eller vid tolkningen av dessa regler uppstår ofta handlingsmönster eller kulturer. Jag tänkte mig därför från början en kvalitativ, rättssociologiskt inriktad uppsats innehållande intervjuer med de olika parterna, för att genom deras olika inställningar till försvararens närvaro komma närmare en förklaring. Som en del i orsaken till varför försvararen inte är närvarande vid förhör såg jag det som nödvändigt att först undersöka om det finns någon sådan rätt för den misstänkte. Jag ville också först pröva mitt antagande om att förhör under förundersökningen oftast genomförs utan försvararens närvaro. Dessa två sistnämnda undersökningar visade sig vara stora nog i sig för att fylla min uppsats varför de övriga frågorna fick stå tillbaka. De två frågor som jag till slut bestämde mig för att försöka svara på inom ramen för denna uppsats blev därför:

1. Hur ofta är i praktiken en försvarare närvarande vid förhör under förundersökningen med en person som är misstänkt för brott?
2. Finns det någon rätt, för en person som är misstänkt för brott och som förhörs under förundersökningen, att ha en försvarare närvarande vid förhöret.

I mitt sökande efter material till denna uppsats har det varit svårt att hitta något som specifikt diskuterar försvararens närvaro vid förhör med den misstänkte. En del finns skrivet om rätten till försvarare och försvararens roll gentemot sin klient och gentemot polis, åklagare och domstol och om problem i samband med detta. Men angående just närvaro i förhörssituationen är materialet mycket sparsamt. Ämnet verkar närmast vara en icke-fråga. Syftet med uppsatsen har därför varit att försöka utreda de olika parternas skyldigheter och rättigheter gentemot varandra när det gäller förhörssituationen, för att på så sätt kunna utläsa om det kan sägas finnas någon rätt för den misstänkte att ha sin försvarare närvarande vid polisförhör. Resultatet är också tänkt att utgöra en grund för vidare forskning runt de frågor som inte fick plats i denna undersökning nämligen frågorna om varför försvararen inte är närvarande och vilken betydelse detta kan få. Slutligen när jag en förhoppning om att utifrån det resultat jag kommer fram till starta en diskussion kring denna fråga.

1.3 Utgångspunkter

1.3.1 Rättighet som relation

Under arbetet med att ta reda på om det finns någon rätt för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör, har jag funderat på vad som egentligen menas med, *att ha rätt till*, i detta sammanhang och vad den rätten i så fall grundar sig på. Det finns många parter som är inblandade i att möjliggöra för den misstänkte att ha försvararen närvarande vid förhör. Den förste som den misstänkte möter vid förhöret är förhørsledaren, det vill säga den polis som ska förhöra henne/honom. Förhørsledaren är den som ger den första informationen angående vad som gäller vid förhöret och vad gäller rätten till försvarare. Åklagaren är den som skickar en begäran om offentlig försvarare till domstolen. Domstolen är i sin tur den som beslutar om förordnandet av en offentlig försvarare. När försvararen väl är förordnad sker kommunikationen angående försvararens närvaro vid förhör, mellan försvararen och den misstänkte, mellan förhørsledaren och den misstänkte och mellan försvararen och förhørsledaren. Min utgångspunkt i arbetet är att, med det ovanstående som bakgrund, se rätten för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör, som en relation mellan de olika parterna.³ Dessa relationer kan finnas, kodifierade i lag, utarbetade i praxis eller uttryckta som principer, rättigheter, befogenheter respektive skyldigheter för de olika parterna. Rättigheten blir i dessa relationer beroende av de olika parternas intressen och *möjligheter* att uppnå vissa mål. Enligt min mening kan rättigheten också grunda sig i de förfaranden som har utvecklats i uttolkningen av, och i luckorna mellan, dessa regler, det vill säga hur reglerna efterlevs och vad som händer i luckorna mellan reglerna. Vad som händer i dessa luckor kommer jag dock inte att gå närmare in på mer än att försöka visa på var dessa finns. Hur reglerna efterlevs kommer delvis att framgå av stickprovsundersökningen

Inom rättsvetenskapen har det uppställts vissa kriterier för att någonting ska ses som en rättighet. Enligt dessa ska rättigheten för att utgöra en *äkta* rättighet vara konkret uttryckt i

---

³ Young s. 28.

lag, utkrävbar, och överprövningsbar.⁴ Det ska också finnas statlig insyn och tvångsmedel att förverkliga rätten.⁵ Jag har i mitt arbete delvis utgått från dessa kriterier men inte velat begränsa mig till dessa absoluta krav som kriterierna uppställer. Jag har därför valt att se kriterierna utifrån Håkan Gustavssons perspektiv nämligen som ett sätt att ”*indikera styrkan eller svagheten i ett rättighetsskydd*” snarare än som en definition av en rättighet.⁶ Jag har också velat undersöka om det finns något som skulle kunna utgöra en rätt att ha en försvarare närvarande vid förhör i en vidare bemärkelse. En mer utvidgad relationsteori är Hoefelds korrelationsteori. En rättighet utgörs här av en uppsättning korrelerande positioner hos de inblandade parterna.⁷ För att en rättighet ska uppstå, ska ett *krav* som en person har motsvaras av en *plikt* för någon annan att uppfylla kravet.⁸ Men här finns även andra positioner som kan konstituera en rättighet som jag funnit applicerbara på mitt arbete. Ett exempel på ett sådant korrelationspar är *frihet* och *icke krav* där en *frihet* att göra eller inte göra något motsvaras av ett *icke krav* från andra inblandade.⁹ Också korrelationsparet immunitet-oförmåga är intressant i sammanhanget. Som medborgare har vi en *immunitet* mot tortyr från statens sida vilket, enligt Hoefelds teori, motsvaras av en *oförmåga* från statens sida att utföra dessa handlingar.¹⁰ Rättighetsteorierna ovan har dock sina begränsningar då de kräver att individen är väl införstådd med sina rättigheter, vet hur de ska gå till väga för att erhålla dem samt hur man gör för att klaga när kravet på rättigheten inte uppfylls.¹¹

Sammanfattningsvis kommer jag i mitt arbete att utgå från kriterierna på vad som är en *äkta rättighet* enligt ovanstående men också vad som utgör en *möjlig rättighet* med utgångspunkt i relationerna mellan parterna.

1.3.2 De rättsliga grunderna

Rätten för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör kan ses som en del av rätten att försvara sig. Rätten att försvara sig grundar sig i straffprocessens syfte och dess förankring i de mänskliga rättigheterna. Straffprocessens syfte är att utreda om det som samhället har bestämt ska anses som ett brott verkligen har begåtts samt vem som har begått brottet, på ett sådant sätt att inte någon oskyldig döms.¹² Staten har i sitt utredningsansvar vissa maktbefogenheter att inskränka individens personliga och fysiska integritet i syfte att kunna inhämta den information som behövs. Men staten har också ett ansvar att utredningen sker på ett sätt så att ingen person döms för ett brott hon/han inte har begått, det vill säga på ett rättssäkert sätt.¹³ Processens funktion kan sägas vara att så långt det är möjligt uppnå en materiellt riktig dom.¹⁴

⁴ Se Gustavssons redogörelse för Håkan Stoors och Ann Hollanders kriterier för vad som utgör en rättighet, 2005 s. 467 f

⁵ A.a. s. 468.

⁶ A.a. s. 469.

⁷ Se Gustavsson, 2002 s. 217 ff för en redogörelse av Hoefelds korrelationsteori.

⁸ A.a. s. 221.

⁹ A.a. s. 221.

¹⁰ A.a. s. 222.

¹¹ Gustavsson 2005 s. 467.

¹² Ekelöf, Rättegång I s. 72 samt Rättegång IV s. 113 ff, samt Lindell s. 20.

¹³ Se diskussioner om straffprocessens dubbla syften i Ekelöf Rättegång I s. 61 (förverkligandepincipen och skyddsprincipen), Lindblom s. 319 f, Lindell s. 20 ff samt JK:s rapport, Felaktigt dömda s. 26.

¹⁴ Bring och Diesen s. 21. Se SOU 1926:32 s.4 där det sägs att staten skall verka för sanningens utredande i målet vilket har kommit att utvecklas till att tala om en materiellt riktig dom. Se också Bylander, s. 335 som menar att materiellt riktigt har ersatts av i möjligaste mån och vägs mot kostnads- och snabbhetseffektivitet.

Att utredningen ska ske på ett rättssäkert sätt kan bedömas utifrån olika perspektiv och på olika nivåer. Rättssäkerhet är ett begrepp som ofta används i förarbeten och domar men också i politiska debatter och i medier som något eftersträvansvärt och självklart. Begreppet förklaras dock sällan, utan dess betydelse förväntas vara delvis underförstådd.¹⁵ Rättssäkerhetsbegreppet har ibland fyllts med det innehåll som för närvarande har varit av politiskt intresse att föra fram och beroende av vems säkerhet man vill framhålla.¹⁶ Detta betyder inte att rättssäkerhetsbegreppet är oväsentligt eller oanvändbart då ju tankar och värderingar kring begreppet har betydelse för lagreglering och tillämpning av lagarna. Också för relationen mellan rättsväsendet och samhällsmedborgarna fyller rättssäkerhetsbegreppet en viktig funktion. Medborgarnas tilltro till rättsordningen bygger dels på att reglerna är kända för allmänheten och dels på att medborgarna upplever att rättsordningen skyddar vissa värden som anses skyddsvärda¹⁷ som exempelvis de mänskliga rättigheterna. Eftersom ett samhälle förändras blir det därför naturligt att det som anses skyddsvärt också förändras. Men för att begreppet ska ha någon betydelse som just säkerhet så kan det inte ändras från den ena dagen till den andra och på vilket sätt som helst. Grunden för rättssäkerheten anses också inom doktrinen vara principerna om legalitet och förutsebarhet. En viktig rättsstatlig princip är därför att statens maktutövning styrs av tydliga lagar och att dessa är kända av medborgarna för att på så sätt förhindra oförutsebara och godtyckliga ingripanden från statens sida.¹⁸ Men också insyn och kontrollerbarhet ses som viktiga rättssäkerhetsprinciper för att kontrollera att staten uppfyller sina skyldigheter och inte överskrider sina befogenheter.¹⁹

På grund av rättssäkerhetsbegreppets otydliga användande har jag i uppsatsen, försökt att i möjligaste mån vara konkret där detta är möjligt. I stället för att använda begreppet har jag påpekat vad jag vill framföra som problem eller risker i processen med utgångspunkt från medborgarnas tilltro till processen, undvikandet av att döma någon oskyldig och att den misstänkte inte riskerar att bli utsatt för omänsklig eller förnedrande behandling. Det kan handla om bristen på insyn och vad det kan betyda, otydlig lagstiftning eller risken med att den misstänkte är ensam med förhørsledaren under förhöret. Där jag har refererat till olika förarbeten och domar har jag dock använt ordet rättssäkerhet som det är använt i det anförda arbetet.

Eftersom staten har stora maktbefogenheter att inskränka individens frihet under straffprocessen, utgörs en väsentlig del av rättssäkerheten av att skydda individen från att bli oskyldigt dömd samt från att utsättas för omänsklig och förnedrande behandling. Detta görs genom att ge den misstänkte vissa skydd och rättigheter i processen.²⁰ Vissa av dessa skydd som exempelvis, rätten till en rättvis rättegång, att betraktas som oskyldig till dess att hennes/hans skuld är bevisad och förbud mot tortyr, är sedan länge folkrättsliga grundprinciper genom FN:s resolution, *Allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna* (artikel 5, 10 och 11 i resolution antagen av FN:s generalförsamling, 1948). I svensk rätt uttrycks dessa skydd framförallt i *Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* (Europakonventionen) och i *rättegångsbalken* (RB). I och med att FN:s generalförsamling antog den *Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter* (ICCPR, 1966) kom rätten till en rättvis rättegång att utvidgas till att gälla även rätten att försvara sig själv eller försvara sig genom privat eller

¹⁵ Se en genomgång i JK:s rapport Felaktigt Dömda s. 20 ff.

¹⁶ Se exempelvis debatten på 80-talet om att rättssäkerhet även skulle innefatta medborgarens rätt att skyddas mot brott, SOU 1984:15 s 130 och den nuvarande debatten om snabbhet och billighet som en del av rättssäkerheten, prop. 2003/04:89 s. 8 ff.

¹⁷ Se Zila om "människans säkerhet" SvJT 1990 s. 284.

¹⁸ Peczenik 1995 s.51 f och Gustavsson s. 304 f.

¹⁹ Peczenik 1995 s. 54 ff.

²⁰ Se Jareborg 1992 s. 81 angående rättssäkerheten som både en säkerhet i och mot rättsordningen.

offentligt ombud (artikel 14 d). Denna artikel har fått sin motsvarighet i Europakonventionens artikel 6.3 c.

Rätten att försvara sig kan i sin mest grundläggande form ses som en frihet (se ovan om Hoefeld) att uttrycka sig, att med sin egen röst få bemöta en anklagelse om brott eller att inte yttra sig alls, en yttrandefrihet som inte är beroende av något ingrepp från statens sida det vill säga en så kallad negativ rättighet²¹. Denna rätt finns uttryckt i RB 21:1 (*"Den misstänkte äge själv föra sin talan..."*) och som en del i minimirättigheterna i Europakonventionen artikel 6.3 (*"att försvara sig personligen..."*, 3 c). Denna rättighet att försvara sig innebär också en rätt att anlita ett rättegångsbiträde (Europakonventionen artikel 6.3 c) eller en försvarare (RB 21:3). För att denna rätt ska kunna praktiseras krävs att det är möjligt för den misstänkte att försvara sig. Ett sätt att omöjliggöra rätten att försvara sig är exempelvis om den misstänkte inte får reda på anklagelsen som riktas mot henne/honom eller vad anklagelsen grundar sig på. Rätten kan också hindras genom att den misstänkte utsätts för tortyr för att tvingas avge utsagor eller bekännelser mot sin vilja. Men det kan också vara att den misstänkte inte har möjlighet att förstå det som händer i processen eller inte får information om vad som gäller. Staten har därför här en skyldighet att se till så att individen inte hindras från att praktisera sin rätt att försvara sig. Denna skyldighet finns idag starkast uttryckt i Europakonventionens artikel 6.3 om minimirättigheter för den som blivit anklagad för brott. Förutom rätten att försvara sig finns där också stadgat rätten att bli underrättad om anklagelse, att den anklagade ska få tid och möjlighet till att förbereda sitt försvar och att utan kostnad anlita tolk. Men också artikel 3 (förbudet mot *"tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning"*) och artikel 5.2 (rätt för en person som blir arresterad att *"utan dröjsmål och på ett språk som han förstår underrättas om skälen för åtgärden och om varje anklagelse mot honom"*) i konventionen är en del av detta skydd.

Rätten att försvara sig har kommit att utvidga sig till att också innefatta en rätt för den misstänkte att under vissa omständigheter få en försvarare förordnad åt sig som bekostas av staten (ICPPR artikel 14 d, Europakonventionen artikel 6.3 c och rätt till offentlig försvarare enligt RB 21:3 a). Statens förpliktelse att aktivt medverka till den misstänktes möjlighet att försvara sig har i och med detta ytterligare utvidgats.²² Staten kan, som jag ser det, i och med detta sägas ha iklätt sig två delvis motstående roller. Staten är här å ena sidan den som, i samhällets intresse med sina maktbefogenheter, ingriper mot individen och kan begränsa hennes/hans grundlagsskyddade friheter. Å andra sidan är staten den som ska skydda samma individ mot dessa ingrepp och begränsningar genom att ge den misstänkte utökade möjligheter att försvara sig. Man kan dock också se det som ett enhetligt mål, nämligen att komma fram till en så materiellt riktig dom som möjligt.

1.4 Disposition och metod

Som en bakgrund till mina båda frågeställningar kommer jag i kapitel 2 att redogöra för definitionen och funktionen av förhöret med den misstänkte under förundersökningsprocessen samt vilken funktion och ställning de olika parterna har under denna process. Jag har också använt mig av modern rättspsykologisk forskning för att visa på vilka risker som kan finnas i förhörssituationen.

---

²¹ Gustavsson s. 207.

²² Se Gustavsson s. 228 om hur de negativa fri och rättigheterna historiskt har utvecklats att mer och mer bli en plikt för staten att uppfylla medborgarnas krav på att dessa rättigheter är möjliga att praktisera.

Kapitel 3 innehåller resultatet från en stickprovsundersökning. Syftet är att undersöka hur ofta en försvarare finns närvarande vid förhör med den misstänkte. Jag har gått igenom ett begränsat antal förundersökningsprotokoll, räknat antalet dokumenterade förhör i dessa och antecknat hur många av förhören som hållits med försvarare närvarande. Undersökningen är genomförd vid Göteborgs tingsrätt. Urvalet är gjort systematiskt, uppdelat i tre olika grupper (ett så kallat stratifierat urval).²³ Jag har undersökt de 30 först dömda personer i avslutade mål under februari månad 2006 i grupper om häktade, misstänkta på fri fot, respektive misstänkta under 18 år, det vill säga sammanlagt 90 personer (se vidare under 3.1). I stickprovsundersökningen har jag även tagit med andra faktorer som jag ser som en del av svaret på frågan om rätten att ha en försvarare närvarande vid förhör. Till dessa faktorer hör huruvida den misstänkte blivit informerad om sin rätt till försvarare och hur informationen givits, samt vid vilken tidpunkt en offentlig försvarare blivit förordnad. Också frågan om någon annan varit närvarande vid förhöret har varit intressant för att bedöma insyns- och kontrollmöjligheten av förhöret. De ekonomiska faktorerna, det vill säga försvararens ersättning och den misstänktes återbetalningsskyldighet finns också redovisade även om det i denna del blir ett alltför litet urval för att dra några slutsatser ifrån. Jag har dock velat belysa hur detta kan se ut i praktiken som ett komplement de formella ekonomiska reglerna som jag kommer att behandla i kapitel 4.

I kapitel 4 och 5 har jag undersökt vilka formella skyldigheter/befogenheter respektive rättigheter de olika parterna har vad gäller just förhöret med den misstänkte under förundersökningen. Jag har utgått ifrån svensk lag och praxis och alltså inte behandlat folkrättslig praxis på området. Här har jag också inkluderat vilka praktiska och ekonomiska möjligheter det finns som gör det möjligt för försvararen att närvara. Jag har valt att dela upp undersökningen i två delar. Kapitel 4 behandlar rättegångsbalkens regler samt rättspraxis hos svenska domstolar och myndigheter. Kapitel 5 behandlar Europakonventionens regler och Europadomstolens praxis. Även om Europakonventionen är giltig som svensk lag, finns det i vissa fall anledning att redogöra för konventionens regler och praxis var för sig, då det rör sig om olika regelkomplex med olika grund samt om olika domstolar med olika tolkningsprinciper.²⁴

När det gäller kap 2 och 4 som behandlar RB och svenska domstolar och myndigheter, har jag förutom lagar, förordningar och domstolsavgöranden och förarbeten också använt mig av direktiv, riktlinjer och cirkulär som de olika myndigheterna har utfärdat. Det kan enligt Bring och Diesen diskuteras huruvida dessa har någon rättsbildande funktion då de utgör den verkställande myndighetens egen uttolkning av lagens allmänna bestämmelse,²⁵ men jag har valt att använda dessa bestämmelser då de har en starkt handlingsdirigerande funktion.

Då domstolsavgöranden i tvister som uppkommer under förundersökningen är sällsynta har avgöranden från justitieombudsmannen (JO) justitiekanslern (JK) samt Advokatsamfundets disciplinnämnd kommit att få betydelse som rättsbildande organ. Genom sina beslut och uttalanden, sätter de gränser för myndighetspersoner och advokater ifråga om skyldigheter och befogenheter gentemot den misstänkte och gentemot varandra. Anledningen till att det finns få domstolsavgöranden är att problem som uppstår under förundersökningen endast kommer till domstol om en myndighetsperson anses ha begått tjänstefel, vilket händer endast i ett fåtal fall.²⁶ Däremot kan en person som anser sig felbehandlad under förundersökningen ha något större möjlighet att få sin sak utredd genom en anmälan till JO, JK eller till Advokatsamfundets disciplinnämnd. Man kan diskutera huruvida dessa uttalanden och beslut kan jämföras med ett domstolsbeslut i fråga om rättsbildning, då de varken är exigibla eller

---

²³ Stukát s. 66 och s. 68.

²⁴ Ovey and White kap. 3.

²⁵ Bring och Diesen s. 31 och 38 f.

²⁶ Bring och Diesen s. 30.

överklagbara. Disciplinnämnden ses dessutom inte som en myndighet i sekretesslagens och tryckfrihetsförordningens mening vilket medför en brist på insyn i dess verksamhet.²⁷ De har dock en handlingsdirigerande funktion eftersom uttalandena är de mest omfattande källorna när det gäller förundersökningsfrågor.²⁸ De frågor som i sammanhanget når domstolen för ett avgörande är de som handlar om försvararens ersättning i samband med förhör eller önskemål om byte av försvarare.

För att få någon förankring till parternas praktiska agerande har jag också använt mig av vissa informanter (en förhållningsledare, en försvarare, en åklagare, en domare och en misstänkt). Jag har till dessa personer ställt kompletterande frågor när någonting har varit oklart vad gäller själva förfarandet kring förordnandet av försvarare samt förfarandet kring förhöret. Jag har också använt mig av informanter från Justitiedepartementet och Sveriges advokatsamfund för att ställa vissa frågor angående aktuella utredningar.

Den avgörande rättsbildningen ifråga om Europakonventionens regler utgörs av Europadomstolens praxis. Kapitel fem behandlar därför till största delen ett antal domstolsavgöranden där den misstänkte har klagat över att det hennes/hans rätt att försvara sig enligt artikel 6.3 c har blivit kränkt genom att någon försvarare inte varit närvarande vid förhör under förundersökningen. Jag har utifrån dessa avgöranden sökt utläsa huruvida det kan sägas finnas någon sådan rätt för den misstänkte. Jag har huvudsakligen utgått från artikel 6 i konventionen men också berört artikel 3 då dessa till en del visat sig beröra varandra.

I kapitel 6 har jag analyserat och sammanfattat mina undersökningsresultat och utifrån detta försökt att besvara mina frågeställningar. Jag har jämfört Europakonventionen med svenska myndigheter och domstolar vad gäller regler och praxis föra att se om dessa är överensstämmande. Jag har också försökt ge en inblick i framtiden om eventuella förändringar angående försvararens närvaro vid förhör.

---

²⁷ Ebervall s. 32.

²⁸ Se Bring och Diesen 2005 s. 52 som menar att det inte är rimligt att JO:s uttalanden ges prejudikatliknande ställning av bland annat dessa anledningar.

2 Förhöret med den misstänkte under förundersökningen

2.1 Inledning

Syftet med att hålla förhör med den misstänkte under förundersökningen är att genom de upplysningar som framkommer, föra utredningen framåt. Det var inte självklart vid RB:s tillkomst att en misstänkt person skulle förhöras, inte bara under domstolsförhandlingen utan också under förundersökningen. I motiven till lagen ansågs det dock att den misstänktes egen utsaga var en viktig källa till upplysning. För att den förberedande utredningen skulle bli effektiv skulle därför förhör tillåtas med den misstänkte redan under denna del av processen.²⁹

Förhöret med den misstänkte är en viktig del av förundersökningen som kan komma att styra utredningen i en viss riktning. Ett erkännande eller medgivande som finns dokumenterat i förundersökningsprotokollet kan under vissa omständigheter komma att användas som bevis i domstolen.³⁰ Ett erkännande kan också ha betydelse vid beslut om förordnande av offentlig försvarare i enklare mål.³¹

Jag kommer i detta kapitel att behandla formen för och syftet med förundersökningen samt definitionen av och syftet med förhöret med den misstänkte, för att visa på dess betydelse i processen. För förståelsen av hur de olika parterna kan agera i försvararfrågan har jag behandlat de olika parternas formella ställning och funktion under förundersökningen. Jag har också valt att ta upp reglerna för dokumentation då dessa är av betydelse för insynen i hur kommunikationen angående försvarare, mellan de olika parterna, ser ut.

2.2 Förundersökningens form och syfte

Förundersökningen inleder straffprocessen och utgör den utredande delen av denna. Under förundersökningen finns ett betydligt starkare inkvisitoriskt inslag än under domstolsförhandlingen.³² Till skillnad mot vid huvudförhandlingen där båda parter lägger fram sin respektive bevisning inför en opartisk domstol som sedan dömer över det som hörts under förhandlingen, är det här polis och åklagare som ska utreda om brott förövats och vem som är misstänkt för brottet. Förundersökningen är inte offentlig på samma sätt som förhandling inför domstolen (RF 2:11 st. 2) utan skyddas av olika sekretess- och tystnadspliktsregler. Denna sekretess gäller tills förundersökningen är slutförd och materialet är färdigställt.³³ I vissa länder använder man sig, av denna anledning, av en undersökningsdomare som kontrollerar förundersökningen och som bestämmer om åtal ska

---

²⁹ SOU 1926:32 s. 66 ff.

³⁰ Enligt RB 35:3 st. 2 är ett erkännande i brottmål i sig ej tillräckligt som bevis för en fällande dom. Det ankommer på rätten att pröva vilken bevisverkan erkännandet har. Ett erkännande är enligt motiven till lagen likvärdigt med andra upplysningskällor och vid grövre brott kan det aldrig läggas till grund för en fällande dom. I enklare mål ansågs det dock att ett erkännande kunde vara tillräcklig bevisning SOU 1938:44 s 380 f. Se Ekelöf Rättegång IV s 118 f om betydelsen av ett erkännande.

³¹ Prop. 1983/84:23 s. 13.

³² Lindblom om en dekonstruerad funktionsstyrning av processen s. 327.

³³ SekrL 1:6, 5:1 p. 1 och 2, 9:17 p. 1 och 2, RB 23:10 s. 5 samt TF 2:1. Se Bring och Diesen kap 21 och 22 för en genomgång av dessa regler.

väckas, för att mildra de hemliga inkvisitoriska inslaget.³⁴ I Sverige har man dock ansett det faktum att polis och åklagare är skyldiga att iakttäta objektivitetsprincipen (RB 23:4) samt rättens skyldighet att se till att målet är utrett i den utsträckning som målets beskaffenhet kräver (RB 46:4), är tillräckliga rättssäkerhetsgarantier.³⁵

Enligt RB 23:1 ska förundersökning inledas när det, på grund av angivelse eller annat skäl, finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. Det behöver alltså inte finnas någon misstänkt person för att en förundersökning ska kunna inledas. Dock krävs att det finns viss misstanke att ett konkret brott har förövats.³⁶

Syftet med förundersökningen är, dels att inom ramen för denna utreda ”*vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligger för åtal mot honom ...*” samt dels, i enlighet med koncentrationsprincipen, att förbereda målet så att all bevisning kan förebringas i ett sammanhang (RB 23:2). Det primära syftet är att skapa den materiella grunden för åklagarens beslut i åtalsfrågan. Det innebär att det primära syftet för polisens brottsutredande arbete är att ge åklagaren underlag för sitt åtalsbeslut. Åklagaren är sedan beroende av polisens utredning när denne ska besluta huruvida åtal ska väckas och för utformningen av gärningsbeskrivningen. Det som framkommer i förundersökningen blir därför i praktiken avgörande för utgången i målet.³⁷

Att utredningen sker inom ramen för förundersökningen är viktigt då det ger den misstänkte vissa rättigheter och åklagare och polis vissa befogenheter. Dock finns möjlighet för polisen att vidta vissa åtgärder även innan en förundersökning är inledd. Ibland räcker kanske inte en anmälan för att kravet anledning anta att brott förövats, ska anses uppfyllt. I denna situation kan polisen företa en så kallad *företredning*. Denna företeelse är inte lagreglerad varför möjligheterna att vidta åtgärder är ytterst begränsade. Att förhöra någon har inte godtagits som ett led i en företredning.³⁸ Däremot kan förhör hållas av polisman på en brottsplats, vid en så kallad *primäretredning*, innan en formell förundersökning har inletts enligt RB 23:3 st. 3. Brottsutredning får även i vissa fall färdigställas, utan att förundersökning inletts om det finns tillräckliga skäl för åtal och brottet inte föranleder annat straff än böter (RB 23:22). I Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om handläggning av brottmål utan förundersökning sägs att det i dessa fall bör handla om enkla, klart iakttagbara och ostridiga händelseförlopp där bedömning av det subjektiva rekvisitet typiskt sett inte vållar några svårigheter. Exempel på sådana brott är olovlig körning och olika slags förseelser mot trafikförfattningarna. En förundersökning bör dock normalt inledas när den misstänkte är under 18 år, om skuldfrågan är oklar, om det behövs ytterligare utredning eller det förekommer skadeståndskrav som kräver utredning.³⁹ Är gärningsmannen under 15 år ska det inte ske någon förundersökning. Istället kan en utredning enligt LUL 13 § göras.

Under förundersökningen ska polis och åklagare beakta vissa principer. Huvudprincipen är *legalitetsprincipen* som innebär att ingen kan dömas för ett brott som inte finns lagfäst (RF 1:1, 2:10). En av de viktigaste principerna är att utredningen ska bedrivas *objektivt* vilket betyder att även omständigheter som talar till den misstänktes fördel ska beaktas och bevis som är till den misstänktes förmån ska tillvaratas (RB 23:4 st.1). Att förundersökningen bedrivs objektivt ses som en förutsättning för en materiellt riktig dom och för att undvika att någon oskyldig döms.⁴⁰ Utredningen ska enligt RB 23:4 st. 2, bedrivas så *skyndsamt* omständigheterna medger. Snabbt säkrandet av bevis och omedelbara förhör av vittnen

³⁴ Bring och Diesen s. 26 och Ekelöf, Rättegång V s. 105.

³⁵ Ekelöf, Rättegång V s. 106

³⁶ Fitger, En kommentar på Internet, RB 23:1. Se också Bring och Diesen angående polisens tendens att överskatta bevisen vid inledning av förundersökning s. 177 f.

³⁷ Bring och Diesen s. 60 f.

³⁸ Fitger, En kommentar på Internet, RB 23:1 samt JO 1997/98 s. 98.

³⁹ FAP 404-1 (RPSFS 2000:73) 2 §.

⁴⁰ Bring och Diesens. 63 samt Ekelöf, Rättegång I s. 73.

liksom att ta hänsyn till den misstänktes trygghet, att till exempel inte behöva vara frihetsberövad längre än nödvändigt, är sådana åtgärder som anses vara av betydelse för att processen ska vara både effektiv och rättssäker.⁴¹ Utredningen ska också enligt *hänsynsprincipen* bedrivas så att inte någon i onödan utsätts för misstanke eller får vidkännas kostnad eller annan olägenhet (RB 23:4 st. 2 p.1). Andra principer som är viktiga för att begränsa de utredande myndigheternas och domstolens möjlighet till tvångsåtgärder är *ändamåls-, behovs-, och proportionalitetsprinciperna*.⁴²

Enligt Europakonventionen ska utredningen bedrivas med hänsyn till den *kontradiktoriska principen*, det vill säga att ingen ska dömas ohörd. Denna princip innefattar att den misstänkte har fått preciserad upplysning om den anklagelse som riktas mot henne/honom, att hon/han har fått del av bevisningen samt möjlighet att bemöta denna med hjälp av en juridiskt kunnig person.⁴³ *Likabehandlingsprincipen (equality of arms)* innebär att båda parter ska ha lika möjligheter att göra sig gällande under processen i form av samma möjlighet att föra in och ifrågasätta bevisning.⁴⁴ *Oskydighetspresumtionen* innebär att den misstänkte ska betraktas som oskyldig till dess hennes/hans skuld lagligen fastställts. Denna princip finns också lagfäst i Europakonventionen artikel 6.2. Dessa principer gäller under hela straffprocessen (se vidare under kapitel 5).

Dokumentationen under förundersökningen fyller en rad viktiga funktioner. Eftersom förfarandet inte är offentligt är det viktigt för att uppfylla kravet på insyn i processen. Möjligheten att kontrollera polis och åklagares arbete under förundersökning sågs av regeringen i propositionen, *Ett effektivare brottmålsförfarande*, vara av väsentlig betydelse för tilltron till rättsväsendet då den enskilde i dessa sammanhang ofta utsätts för någon form av ingripande.⁴⁵ Om den misstänkte till exempel vill klaga över någonting som hänt under förundersökningen är det svårt att utreda saken om vad som förekommit inte har dokumenterats ordentligt.⁴⁶ Eftersom vad som framkommer i förundersökningen är grunden för åklagarens beslut om åtal, är det av största vikt att detta noggrant dokumenteras. Åklagaren har ju inte alltid full insikt i vad som gjorts av polismyndigheten i utredningsarbetet.⁴⁷ Förundersökningsprotokollet är också processmaterial, varför det som förekommer där kan komma att ha betydelse för rättens slutgiltiga avgörande (se vidare under 2.4.3). Dokumentationen är också av stor betydelse för att den misstänktes och dennes försvarare ska ha möjlighet att förbereda och sköta sitt försvar då det är först genom förundersökningsprotokollet som de får full insyn i utredningen. Den misstänkte och dennes försvarare kan enligt RB 23:18, utifrån detta begära kompletterande utredning.

Enligt RB 23:21 ska protokoll föras över allt som förekommit under förundersökningen och som är av betydelse för utredningen. I förundersökningskungörelsens 20-25 § anges närmare vad som ska dokumenteras och hur det ska ske. I 22 § sägs att ”*Protokoll skall avfattas så, att det ger en trogen bild av vad som förekommit vid förundersökningen av betydelse för målet*”. Bland annat ska det framgå vad som föranlett inledande av förundersökningen och vem som är undersökningsledare, vem som sammanställt protokollet och vilka åtgärder som vidtagits (angående dokumentation av förhör, se vidare under 2.4.3). Vid bedömningen av

---

⁴¹ Bring och Diesen s. 64.

⁴² Se Bring och Diesen s. 259 ff för en genomgång av dessa principer.

⁴³ A.a. s. 62.

⁴⁴ A.a. s. 62.

⁴⁵ Prop. 1994/95:23 s. 83.

⁴⁶ Se till exempel JO 1998/99 s. 62 där bristfällig dokumentation gjorde det omöjligt att bilda sig en uppfattning om vad som förekommit vid olika tvångsmedelsbeslut. Se också Europakonventionens artikel 13 om att det måste finnas effektiva och praktiska möjligheter att utreda myndigheters kränkningar av konventionen.

⁴⁷ Se JO 2006/07 s. 62 om vikten av dokumentationen för att samspel mellan förhørsledaren och åklagaren ska fungera.

vilka uppgifter som ska anses vara av betydelse eller inte för utredningen⁴⁸ ska, i enlighet med objektivitetsprincipen, även det som talar till den misstänktes fördel tas med.⁴⁹

När förundersökningsprotokollet färdigställts och eventuellt kompletterats ska avskrift av detta enligt RB 23:21 st. 4 lämnas till den misstänkte och dennes försvarare på begäran samt ett exemplar inlämnas till rätten (RB 45:7).

2.3 De olika parternas ställning och funktion

Parterna har under förundersökningsprocessen olika ställning och funktioner vilket innebär olika rättigheter, skyldigheter och befogenheter.⁵⁰ Hur dessa samverkar med varandra under förundersökningen påverkar försvararens möjlighet att närvara vid förhör. Rätten för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör riktar sig å ena sidan mot staten, vilket i praktiken är de myndigheter som handhar processen, det vill säga polis- och åklagarmyndigheten samt domstolen. Å andra sidan riktar sig rätten gentemot den försvarare som den misstänkte själv eller staten har utsett. I detta avsnitt ska jag beröra de olika parternas ställning under förundersökning och förhör samt deras förhållande till varandra.

Den misstänkte: I och med att den misstänkte underrättas om misstanke (se vidare under kap 4.3.1), får hon/han vissa rättigheter. Detta skulle kunna ses som att hon/han får vissa ”*partsliknande befogenheter*”.⁵¹ Den misstänkte och hennes/hans försvarare har visserligen inga egna utredningsresurser men är inte förhindrade att vidta sådana för egen del eller begära att åklagare och polis vidtar sådana om det är möjligt.⁵² Den misstänkte kan utsättas för olika tvångsåtgärder från de utredande myndigheterna sida såsom till exempel olika former av frihetsberövanden, men skyddas också gentemot dessa åtgärder genom olika begränsnings- och rättighetsregler.⁵³ Omfattningen av skyddet för den misstänkte finns reglerad i RB samt i Europakonventionen. Bland de grundläggande skydden i Europakonventionen finns principerna om rätten att försvara sig, rätten till tystnad och rätten att inte behöva belasta sig själv (se vidare under kap 5). Den misstänkte har alltså ingen sanningsplikt, skyldighet att yttra sig eller överhuvudtaget bidra till utredningen. Den misstänktes ovilja att bidra kan dock under vissa omständigheter hållas emot henne/honom vid domstolens avgörande (vidare under 2.4.3 och kap 5). Även vid beslut om häktning kan den misstänktes ovilja att medverka

---

⁴⁸ I dag använder alla polismyndigheter ett datorsystem som kallas ”*Dur Två*” (Datoriserad Utrednings Rutin). Där dokumenteras, bevakas, återsöks, och redovisas alla åtgärder som genomförts under en förundersökning, Danielsson s. 78.

⁴⁹ Fitger, En kommentar på Internet, RB 23:21. JO 2006/07 s. 62.

⁵⁰ Blomkvist har uttryckt de olika parternas funktion generellt i straffprocessen som ett samspel med ett gemensamt mål: ”*Det rättsliga förfarandet skall utvecklas som ett samspel mellan dem, där deras respektive, mot varandra självständiga yrkesfunktioner skall balanseras i det gemensamma arbetet för att upprätthålla rättsordningen.*”, s. 5.

⁵¹ Ekelöf, Rättegång V s. 129. Fitger menar dock att eftersom förfarandet under förundersökningen i grunden är inkvisitoriskt så är det tveksamt om man kan tala om parter överhuvudtaget. När det tex gäller vissa tvångsmedel, som husrannsakan, hemlig telefonavlyssning och hemlig teleövervakning finns inget ackusatoriskt förfarande där den misstänkte hörs, En kommentar på Internet, RB 23:18.

⁵² Se Ekelöf, Rättegång I s. 68 ff angående official- kontra förhandlingsprincipen och den misstänktes möjlighet att vara aktiv i utredningen.

⁵³ RF 2:8 samt till exempel reglerna om gripande, anhållande och häktning i RB 24 kap, överklaganderegler i RB 52 och 53 kap samt Europakonventionens artikel 3, 5 och 6.

till utredningen ha betydelse.⁵⁴ Under ett förhör kan alltså den misstänkte välja att berätta så sanningsenligt som möjligt, att inte svara alls, neka trots skuld eller att helt enkelt ljuga ihop en historia som hon/han hoppas ska verka rimlig och trovärdig gentemot övrig bevisning.

Den misstänkte kan klaga till domstolen eller göra en anmälan till Advokatsamfundets disciplinnämnd om hon/han inte tycker att försvararen sköter sina åligganden (se vidare avsnittet som följer samt under kap 4.5.2). Har den misstänkte anlitat en privat försvarare är det dock bara det senare alternativet som gäller.

Försvararen: Försvararen intar en ställning i förhållande till både staten och sin klient. Reglerna för försvarare finns dels i RB och dels i Advokatsamfundets vägledande regler om god advokatsed.⁵⁵ Försvararens processuella ställning gentemot staten kan sägas vara en part av ”*speciellt slag*” i processen på samma sätt som den misstänktes.⁵⁶ Som företrädare för den misstänkte kan hon/han agera och vidta åtgärder och göra framställningar, som till exempel överklaganden av olika tvångsmedel och begära kompletterande utredning (RB 21:8). Vid förhöret är dock denna partsrättighet ytterligt begränsad då försvararen inte får ställa frågor eller agera på annat sätt än vad undersökningsledaren (i praktiken ofta förhørsledaren), bestämmer (RB 23:11).⁵⁷

Enligt RB 21:7 ska försvararen ”*med nit och omsorg tillvarataga den misstänktes rätt och i detta syfte verka för sakens riktiga belysning.*” Detta innebär att försvararen under förundersökningen ska främja sin klients intressen genom att ge råd och att företa de åtgärder som behövs för att bevaka hennes/hans rätt. Det ligger på försvararen att också åberopa omständigheter och bevis som talar till den misstänktes fördel och på så sätt verka för sakens riktiga belysning. Försvararen har också till uppgift att se till att den misstänkte får sina behov tillgodosedda och sina rättigheter uppfyllda både i humanitärt och rättsligt hänseende.⁵⁸ I praktiken innebär detta att försvararen ska se till att sammanträffa med sin klient⁵⁹ och se till att den misstänkte inte blir utsatt för någon otillbörlig behandling som till exempel omotiverat anhållande eller häktning, otillbörliga frågor under förhör samt att eventuella missförstånd från de utredande myndigheternas håll undanröjs.⁶⁰

Försvararen har ingen skyldighet att positivt medverka till sanningen i större utsträckning än vad som krävs för att tillvarata sin klients intressen. Detta betyder dock inte att försvararen får fara med osanning.⁶¹ Försvararen har en lojalitetsplikt gentemot sin klient och ska stå helt på dennes sida⁶² men har också en skyldighet gentemot rättsskipningen på så sätt att hon/han inte får försöka hindra eller försvåra utredningen.⁶³ Hur långt försvararens lojalitetsplikt gentemot klienten sträcker sig till exempel i de fall där hon/han för klientens bästa borde handla emot dennes önskemål har diskuterats i doktrinen där vissa menar att det inte finns utrymme för att gå emot klientens vilja medan andra anser att man i vissa fall kan gå emot

---

⁵⁴ Se JO 2007-06-08 där han menar att den misstänktes tystnad i sig inte är skäl för häktning men att dennes ovilja att bidra till utredningen kan vara en anledning om det finns vittnen som denne kan påverka.

⁵⁵ RB 8:4 samt Vägledande regler om god advokatsed 1984.

⁵⁶ Ekelöf, Rättegång II s. 95.

⁵⁷ Blomkvist anser dock att försvararen har rätt att vara aktiv under förhöret. Han menar att försvararen *ska* vara aktiv när så behövs för att reagera mot övergrepp eller förhörstekniskt felaktiga frågor samt klara upp eventuella missförstånd och felaktiga påståenden från förhørsledarens sida som skulle kunna vilseleda klienten, s. 3.

⁵⁸ A. a. s. 5.

⁵⁹ Se TSA 1992 s. 60 fall 8, där offentlig försvarare ansetts försumlig med avseende på besök av häktad klient.

⁶⁰ Blomkvist s. 3. Enligt Ekelöf har det långt större betydelse att den misstänkte företräds av en försvarare än att poliser och åklagare har objektivitetsplikt och att rätten har ansvar för utredningens fullständighet, Rättegång II s. 90.

⁶¹ Vägledande regler för god advokatsed 1 § samt Wiklund s. 335 f.

⁶² Vägledande regler om god advokatsed 18-24 §§.

⁶³ Wiklund s. 546 f.

den misstänktes önskingar om det gagnar dennes intressen.⁶⁴ Försvararen ska stå fri från de utredande myndigheterna för att hon/han ska kunna tillvarata sin klients intressen gentemot dessa men också fri från klienten för att inte överskrida gränserna som gäller för god advokatsed.⁶⁵ En försvarare är inte anställd av staten och har ofta sin egen firma eller arbetar på en privat advokatbyrå. En offentlig försvarare förordnas dock alltid av domstolen och får alltså sin inkomst från staten. Domstolen beslutar också i vilken utsträckning försvararen ska ersättas för nedlagt arbete (RB 21:10 och RB 31 kap.). En privat försvarare får den misstänkte själv betala. Europadomstolen har i fallet *Czekalla mot Portugal* fastslagit försvararens oberoende position och försvararens och den misstänktes ansvar för kontakten dem emellan (se mer nedan under kap 5):

It follows from the independence of the legal profession from the State that the conduct of the defence is essentially a matter between the defendant and his counsel, whether appointed under a legal-aid scheme or privately financed.⁶⁶

Tillsynen över advokater sköts i första hand av Advokatsamfundets styrelse och disciplinnämnd (RB 8:6). Enligt RB 8:7 ska en advokat som i sin verksamhet uppsåtligt gör orätt eller annars förfar oredligt, uteslutas ur Advokatsamfundet. Finns det förmildrande omständigheter kan istället en varning utdelas. En advokat som annars åsidosätter sina plikter som advokat får meddelas en varning eller erinran eller vid synnerligen försvårande omständigheter uteslutas ur samfundet. Disciplinnämndens beslut publiceras i Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund (TSA). JK har dock det övergripande ansvaret över advokatväsendet och kan begära åtgärd hos samfundet mot advokat som åsidosätter sin plikt (RB 8:6) samt överklaga ett beslut från nämnden till allmän domstol (RB 8:8). Domstolen kan också självmant eller på inrådan av till exempel åklagare, återkalla förordnandet om behovet upphör eller av andra giltiga skäl (RB 21:4 och 21:6). Sådana skäl kan vara att försvararen inte sköter sitt uppdrag eller att klienten upplever att kommunikationen med försvararen inte fungerar och därför vill byta försvarare (se vidare under 4.5.2).⁶⁷

Förundersökningsledaren/förhørsledaren: Förundersökningsledaren och förhørsledaren är statens representanter och ska som sådana representera samhällets intressen. De är ansvariga för utredningen under förundersökningen och har tillgång till alla utredningsresurser. Åklagaren har åtalsplikt (RB 20:6) då tillräckliga skäl för åtal föreligger (RB23:2).⁶⁸ Åklagaren har också befogenhet att besluta om olika tvångsåtgärder mot den misstänkte under förundersökningen.⁶⁹ Anledningen till detta är att det är åklagaren som har bevisbördan med avseende på samtliga relevanta omständigheter.⁷⁰ Hon/han måste kunna styrka att den tilltalade är skyldig till det brott som den misstänkte är anklagad för. Skälet till åklagarens tunga bevisbörda är att man velat förhindra att någon oskyldig döms.⁷¹

Beslut om att förundersökning ska inledas fattas av åklagare eller polismyndighet enligt RB 23:3 st. 1. Det vanligaste är att polismyndigheten inleder undersökningen. Grundregeln är att åklagaren sedan tar över ledningen så snart utredningen riktar sig mot någon som är *skäligen*

---

⁶⁴ Ekelöf, Rättegång s. 96 f samt Wiklund s. 288 f. Se också Ebervalls avhandling om advokaters olika inställning till sin roll gentemot klienten som "vapendragaren" eller "vägvisaren".

⁶⁵ Wiklund s. 45.

⁶⁶ Czekalla mot Portugal p 60.

⁶⁷ Se NJA 1993 s. 299.

⁶⁸ Se Bring och Diesen s. 137 angående beviskraven.

⁶⁹ Vid fara i dröjsmål kan även polis besluta om detta vid exempelvis gripande (RB 24:7) husrannsakan, beslag m.m. (RB 27:4 28:4,5 och 13 §§).

⁷⁰ Ekelöf Rättegång IV s.113.

⁷¹ A.a. s. 113 f.

misstänkt (se angående skäligen misstänkt under 4.3.1). Dock kan polismyndigheten även i fortsättningen i vissa fall leda förundersökningen om målet är av enkel beskaffenhet. Tanken med att en åklagare skulle leda förundersökningen var, enligt förarbetena till lagen, att man fick en större garanti för att utredningen blev behörigen utförd samt ett starkare skydd för den misstänkte mot att utsättas för obehöriga åtgärder från undersökningsmyndighetens sida.⁷²

Vem som leder förundersökningen är beroende av målets komplexitet, vilken sorts mål det handlar om, kompetensen hos polismyndigheten på den plats där brottet ska utredas, den misstänktes ålder samt vilka åtgärder som behöver vidtas.⁷³ I Rikspolisstyrelsens författningssamling anges närmare när polismyndigheten respektive åklagaren ska leda förundersökningen. Bland annat sägs att utredningen ska ledas av åklagare *"när det under förundersökningen krävs en åtgärd av domstol, t.ex. förordnande av offentlig försvarare..."*.⁷⁴ Det ska alltid framgå tydligt vem som leder förundersökningen och det är åklagaren som bestämmer vem som ska leda förundersökningen om det uppstår oklarheter kring ledarskapet.⁷⁵ Enligt RB 23:3 st. 2 får åklagaren delegera åt polisman att vidta viss åtgärd om det är lämpligt med hänsyn till åtgärdens beskaffenhet. Det är i princip upp till åklagaren att bedöma vilka åtgärder som kan vara lämpliga att överlåta på polisman (se vidare under 4.4.2 vad gäller förordnandet av försvarare).

Den som förhör en person benämns förhørsledare. Begreppet förhørsledare återfinns inte i RB varför uppdelningen av behörigheten mellan åklagare och förhørsledare i vissa delar kan verka förvirrande. Begreppet nämns bara på ett ställe i förundersökningskungörelsen (FUK) 6 § 1 st. Där stadgas att förhørsledaren har rätt att besluta om hämtning till förhör vid fara i dröjsmål. Anledningen till att förhørsledaren inte förekommer i lagstiftningen kan vara att regleringen angående förundersökning från början var skriven med utgångspunkt i att åklagaren skulle ta större del i utredningsarbete än vad som blivit fallet i praktiken.

Till skillnad från den misstänkte och hennes/hans försvarare har de utredande myndigheterna en sorts sanningsplikt. De ska grundligt och på ett objektivt sätt utreda brottet och den misstänktes eventuella skuld.⁷⁶ Polis och åklagare ska ju, som nämnts ovan, också se till den misstänktes fördel (RB 23:4) men är samtidigt hennes/hans motpart.⁷⁷ De har dessutom till viss utsträckning ett ansvar för att den misstänktes rättigheter tillvaratas, som att exempelvis se till att en offentlig försvarare förordnas vid behov (se vidare under kap 4.4).

Polis och åklagare kan enligt BrB 20:1 dömas för tjänstefel om de *"uppsåtligen, eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften"*. Som nämnts ovan i kapitel 1 är det dock oftast i första hand JO och även JK i vissa fall, som står för rättsbildningen när det gäller de utredande myndigheterna, då det är när klagomålen ställs dit som de i första hand utreds.

---

⁷² SOU 1926:32 s. 64. Ett skäl som framförts mot ett tidigt åklagarinträde, är att hon/han då riskerar att förlora den distans till undersökningsmaterialet som kan behövas för att objektivt bedöma detta inför åtalsbeslutet. En fördel med ett tidigt åklagarinträde skulle dock vara att den misstänkte kan vända sig med klagomål angående utredningen till åklagaren, Fitger, En kommentar på Internet, RB 23:3.

⁷³ Fitger, En kommentar på Internet, RB 23:3.

⁷⁴ FAP 403-5 (RPSFS 2005:11) 7 §.

⁷⁵ A. fs. 3 § samt prop. 1994/95:23 s. 79 ff. JO har flera gånger kritiserat otydligheter kring ledarskapet av förundersökning. Se till exempel JO 1998/99 s. 62 där otydligheten ledde till brist i objektivitet och att oskyldiga personer utsattes för långtgående kränkningar av grundlagsskyddade fri- och rättigheter.

⁷⁶ Se om brister i objektivitet till exempel JO 2006/07 s. 68 där polisman undanhållit ett förhör som kunde ha varit till fördel för den misstänkte.

⁷⁷ Se Ekelöf Rättegång V s. 132 som menar att förhørsledaren kan ta något lättare på objektivitetsprincipen då försvararen är närvarande och tillvaratar den misstänktes intressen. Svårigheten med att vara objektiv som brottsutredare och faran för så kallat "tunnelseende" i utredningsarbetet har behandlats av Findley och Scott i artikeln *The Multiple Dimensions of Tunnelvision in Criminal Cases*.

Domstolen: Domstolens roll under förundersökningen är till största delen passiv förutom i vissa fall när det gäller frågor om tvångsmedel som till exempel häktning. Domstolen är också den som beslutar om huruvida en offentlig försvarare skal förordnas, om ett sådant förordnande ska dras tillbaka samt om storleken på ersättning till den offentliga försvararen (se vidare kap 4.42 och 4.5.3).

Målsäganden: Då målsäganden inte utgör någon egentlig part förutom vid skadeståndsanspråk går jag inte närmare in på hennes/hans roll i processen. Det som kan vara av intresse att nämna, är dock att hon/han inte vittnar under ed i rättegången och alltså inte heller har någon sanningsplikt. Målsägandens utsaga både i förhör under förundersökningen och under huvudförhandling är dock ofta en viktig källa till information och kan ha avgörande betydelse för målets utgång.

2.4 Förhöret med den misstänkte

2.4.1 Definitionen av förhör

Gränsen för vad som avses med ett förhör under förundersökningen i lagens mening är inte exakt definierad. Definitionen av begreppet är inte betydelselöst då olika former av tvång som hämtning, medtagande samt kvarhållande, kan användas endast för att genomföra förhör (RB 23:7-9). Även rätten att bli underrättad om misstanke om brott och om rätten till försvarare, hänger samman med om kommunikationen med en misstänkt anses som ett förhör. Också dokumentationsplikten enligt RB 23:21 och FUK 20-23 §§ är bunden till att ett samtal ska betraktas som ett förhör.

Det huvudsakliga lagstödet finns i RB: 23:6 enligt vilken förhör får "*hållas med envar som antages kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen*". Denna regel är generell för alla som förhörs vare sig personen är misstänkt, vittne eller målsägande.

JO har i ett beslut uttalat att RB:s och FUK:s regler inte avser andra former av samtal med misstänkta, än förhör. I detta beslut har JO kritiserat polisen för att inte ha dokumenterat ett samtal som förts under en bilresa med en häktad person misstänkt för mord.

Om samtalet emellertid enligt planläggningen rör den sak som förundersökningen avser måste tillses att föreskrifterna om förhör iakttas, så att den misstänktes intressen inte blir eftersatta. Även ett samtal, som sker ensidigt på grund av att den misstänkte inte yttrar sig, är därför att anse som förhör, ifall samtalet planeras röra den sak förundersökningen avser.⁷⁸

Även information som har inhämtats av polis i förbigående ska ses som ett förhör och dokumenteras som ett sådant.⁷⁹ Om den misstänkte varit tyst ska detta ändå räknas som förhör.⁸⁰ Också andra åtgärder som genomförs vid en förundersökning i syfte att inhämta information kan ses som förhör även om lagregleringen på området inte är särskilt tydlig. Exempel på sådana är rekonstruktioner och konfrontationer på brottsplatser (FUK 6 § 2 st.).⁸¹

Det är inte reglerat i lag var ett förhör ska hållas eller vem som får hålla förhöret. Oavsett om det är åklagare eller polismyndighet som är undersökningsledare är det oftast polisman

---

⁷⁸ JO 1975 s. 67.

⁷⁹ Se JO 2006/07 s. 68.

⁸⁰ Danielsson 2004 s. 47.

⁸¹ Bring och Diesen s. 286 f samt Lundkvist s. 310.

som håller förhören.⁸² Om förundersökningen leds av åklagare benämns den polisman som genomför förhören för förhørsledare (se ovan under 2.3). Idag leds utredningsarbetet i allt högre utsträckning av polismyndigheten. Vad gäller förhör har till exempel RB 24:8 ändrats så att ett anhållningsförhör kan hållas även av polisman.⁸³

Var ett förhör hålls styrs till stor del av praktiska skäl. De flesta förhör hålls förmodligen på en polisstation i ett speciellt förhørsrum eller i förhørsledarens tjänsterum.⁸⁴ Det förekommer också att förhör hålls i hemmet eller på arbetsplatsen hos den som ska förhöras,⁸⁵ eller i vissa fall direkt på brottsplatsen (se ovan under 2.2 angående primärutredning). Generellt gäller hänsynsprincipen i RB 23:4 1st andra meningen. Enligt FUK 5 § ska förhöret genomföras på tid och plats som innebär minst olägenhet för den hörde om det inte motverkar förundersökningen eller försvårar polis och åklagares arbete avsevärt.⁸⁶

I Europakonventionens artikel 6 finns inget uttryckligt stadgat om vad som ska ses som ett förhör. Europadomstolen har dock bedömt att det förelegat brott mot rätten till tystnad samt rätten att inte belasta sig själv, när information som inhämtats under *förhörliknande förhållanden* utan den anklagades vetskap, har använts i rättegången mot honom. I fallet *Allan mot Storbritannien* hade en informatör placerats i den anklagades cell för att inhämta information som sedan användes i rättegången mot honom. Domstolen menade att de medgivanden som gjorts av den anklagade inte gjorts frivilligt då informatören ledde in samtalet på diskussioner om mordet under omständigheter som *kan liknas vid ett förhör* men utan de rättsäkerhetsgarantier som normalt omgärdar ett polisförhör, som till exempel närvaro av försvarare.⁸⁷

2.4.2 Olika typer av förhör

Förhör med den misstänkte under förundersökningen kan hållas i olika syften, vid olika tillfällen och under olika omständigheter, vilket kan ha betydelse för om en försvarare kan närvara eller ej. De olika typerna av förhör är inte alltid tydligt lagreglerade. En person kan inledningsvis kallas till förhör, bli medtagen till förhör eller hämtas till förhör.⁸⁸ En person kan också bli gripen och i och med detta bli förhörd (RB 24:7). Då detta kan innebära en form av tillfälliga tvångsåtgärder⁸⁹ vill man så snabbt som möjligt förhöra den misstänkte så att inte tiden för kvarhållande blir onödigt lång. Enligt RB 23:9 får den som inte är anhållen eller häktad hållas kvar för förhör i högst sex timmar. Det gäller både om personen blivit gripen eller bara medtagits eller hämtats till förhör. Om det är av synnerlig vikt att den som

---

⁸² Se RB 23:3 st. 2 där åklagare får ”*vid undersökningens verkställande anlita biträde av polismyndigheten.*” I motiven till reglerna om förhör sägs att undersökningsledaren om det ansågs lämpligt kunde uppdra åt polisman att hålla förhör, SOU 1938:44 s. 287.

⁸³ Bring och Diesen s. 78 f. Också RB 23:3 har ändrats och utvidgat polismyndighetens möjlighet till ansvar för utredningen.

⁸⁴ A.a. s. 290 f och SOU 1938:44.

⁸⁵ Bring och Diesen s. 291.

⁸⁶ Se JO 1990/91 s. 82 som kritiserade polisen för att ha förhört en person i en polisbil i närheten av dennes bostad.

⁸⁷ *Allan mot Storbritannien* p. 52. Se också *Saunders mot Storbritannien* där utredning gjorts av annan myndighet och där Saunders enligt lag varit tvungen att svara på frågor i förhör. Protokollen från dessa användes sedan i rättegången mot honom. Också här ansågs brott mot rätten till tystnad och att inte belasta sig själv förelegat då dessa förhör genomförts utan normala rättsäkerhetsgarantier (p. 75).

⁸⁸ Reglerna om kallelse, medtagande eller hämtning till förhör finns i RB 23:6 a, 23:7 och 23:8 och gäller även personer som inte är misstänkta för brott, såsom vittnen och målsäganden.

⁸⁹ Se Bring, och Diesen, s. 287 f samt Ekelöf Rättegång V s. 121 angående förhöret som frihetsberövande och tvångsmedel.

kan misstänkas för brottet är tillgänglig för förhör kan tiden förlängas ytterligare sex timmar.⁹⁰ För den som är under 15 år gäller tre + tre timmar. Förhöret kan hållas för att stärka eller avfärda misstankar mot en person som ännu ej är formellt misstänkt för ett brott. Då hörs personen *upplysningsvis* enligt den generella regeln RB 23:6. När en person anses som skäligen misstänkt för ett brott, kan förhör hållas för att underrätta personen om misstanken (se mer under 4.3.1). Misstanken kan naturligtvis uppkomma under ett förhör som hålls upplysningsvis och då ska personen underrättas om misstanken under det förhöret. Också detta förhör görs oftast med stöd av 23:6 (se vidare stickprovsundersökningen i kapitel 3).

Förhör kan också, som nämnts ovan, hållas av polisman direkt på brottsplatsen i en primärutredning innan en förundersökning har inletts (RB 23:3 st. 3). I motiven till bestämmelsen menas att det från utredningssynpunkt och för att påskynda utredningen, finns mycket att vinna på att möjliga utredningsåtgärder utförs i nära anslutning till brottet.⁹¹ Detta gäller framförallt när det handlar om vardagsbrottslighet som butiksstölder, biltillgrepp, rattfylleri och enklare fall av misshandel.⁹² Enligt FUK 3 a § har polisman även i andra fall en skyldighet att vidta de utredningsåtgärder som är möjliga när hon/han kommer till en brottsplats även om det ännu inte har inletts någon förundersökning. De åtgärder som i första hand kommer i fråga är bland annat att hålla förhör med vittnen, misstänkta och målsägande i anslutning till brottsplatsen.⁹³ I motiven till RB 23:3 uttalade departementschefen att den misstänkte, i sådana fall då utredningsåtgärder vidtagits innan en förundersökning har inletts, inte skulle ha en sämre ställning än då förundersökning har inletts, varför de allmänna bestämmelserna om förundersökning bör iakttagas i tillämpliga delar. Även då en utredning görs utan formell förundersökning enligt RB 23:22 bör regler för förundersökning vara analogt tillämpliga.⁹⁴ Även i dessa fall gäller hänsynsprincipen vad gäller val av plats för förhör så långt det är möjligt.⁹⁵ Förhör med barn under 15 år får dock enligt FUK 15 § hållas endast efter medgivande av undersökningsledaren.

En person som blivit gripen, eller anhållen i sin frånvaro ska, enligt RB 24:8, förhöras av åklagare eller polis så snart som möjligt (*anhållningsförhör*). Åklagaren ska omedelbart efter förhöret besluta om personen ska anhållas och i annat fall genast häva gripandet. Förhöret får inte uppskjutas i avvaktan på till exempel annan utredning angående brottet.⁹⁶ En polisman ska underrätta åklagaren om frihetsberövandet. Hon/han kan dock vänta med detta till dess att förhöret har hållits om saken inte är tveksam eller svår.⁹⁷ Under detta förhör ska den misstänkte få besked om det brott som hon/han är misstänkt för samt grunden för frihetsberövande (RB 24:9). Detta förhör kan på grund av skyndsamhetsprincipen behöva ske även under nätter och helger.

När en person blivit anhållen har åklagaren en frist till klockan tolv tredje dagen efter anhållandet innan hon/han måste göra en häktningsframställan (RB 24:12). Dock ska detta göras utan dröjsmål och fristen ska inte utnyttjas för att till exempel förhindra häktningsförhandling under en helg.⁹⁸ Under denna tid sker oftast förhör med den anhållne i

---

⁹⁰ Se Ekelöf som menar att kvarhållande utöver de första sex/tre timmarna fungerar som ett processuellt tvångsmedel som kan användas även vid mycket svag bevisning mot den misstänkte, Rättegång V s. 121. Se också angående detta NJA 1993 s. 73 I och II.

⁹¹ Prop. 1994/95:23 s. 78.

⁹² A prop. s. 78.

⁹³ Enligt Danielsson kan det vara av värde att hålla förhör med personer medan deras iakttagelser är färska och opåverkade men de personerna kan också vara chockade, förvirrade, alkoholpåverkade m.m. och bör då inte förhöras, s. 4 f.

⁹⁴ Prop. 1994/95:23 s. 77.

⁹⁵ Se JO 1990/91 s. 82 där polismän kritiserades för att ha hållit förhör med person i polisbil istället för på en ostörd plats i ett varuhus.

⁹⁶ Fitger, En kommentar på Internet, RB 24:8.

⁹⁷ NJA 1987 s. 559.

⁹⁸ Se ÅFS 2005:28 samt Europakonventionen artikel 5.3.

syfte att vidare utreda skuldfrågan och själva händelsen. Även här kan alltså förhören komma att ske på till exempel helger. Dessa förhör ligger, tillsammans med övrig utredning, sedan till grund för åklagarens häktningsframställan. Om rätten sedan beslutar om häktning⁹⁹ kan förhör ske under häktningstiden. Dessa förhör tillsammans med övrig utredning ligger sedan till grund för åklagarens beslut om åtal. Förhören kan vara allmänt utredande eller vara förhör där den misstänkte konfronteras med olika tekniska bevis eller utsagor av till exempel vittnen, målsäganden eller andra misstänkta. Om den misstänkte inte är frihetsberövad eller släpps på fri fot efter ett frihetsberövande, kan hon/han bli kallad till förhör vid behov (RB 23:6 a).

När utredningen är klar har den misstänkte rätt att ta del av denna. Om den misstänkte biträds av en försvarare har också hon/han rätt att ta del av utredningen. Detta kan ske i samband med ett förhör där *slutdelgivning* görs (RB 23:8). Den misstänkte får då avge sina synpunkter på utredningen och begära eventuell komplettering av denna.¹⁰⁰

Det finns ingen speciell regel som reglerar de förhör som hålls mellan anhållningsförhöret och delgivningsförhöret. Enligt vad jag kan förstå borde det därför vara den allmänna regeln i RB 23:6 som gäller även vid dessa.

2.4.3 Dokumentation samt bevisvärdering av förhöret

Då det som sägs i förhöret med den misstänkte ingår i det material som ger underlag för åklagarens beslut om åtal, är det av stor vikt att det som sägs under dessa förhör noggrant dokumenteras av förhørsledaren. Åklagaren är sällan själv med vid förhören och är därför helt beroende av de förhørsprotokoll som lämnas in till henne/honom från förhørsledaren. Förhørsprotokollen är också, tillsammans med annan utredning, underlag för åklagarens häktningsframställan och utgör dessutom processmaterial under häktnings- och huvudförhandling. Om inte försvararen varit närvarande vid förhöret så är förhørsprotokollet också hennes/hans enda möjlighet att få reda på vad klienten har sagt under förhöret.

Den misstänktes utsaga i polisförhör under förundersökning kan under vissa omständigheter ha bevisverkan enligt de grundläggande principerna i svensk domstol om *fri bevisföring* samt *fri bevisvärdering* (RB 35:1). Det betyder i princip att allt som kan ha bevisvärde får föras fram under rättegången. Det är sedan upp till domstolen att bedöma om de åberopade bevisen var för sig eller tillsammans har ett tillräckligt högt bevisvärde för att läggas till grund för domen och för att uppfylla beviskravet ”*ställt bortom rimligt tvivel*”.¹⁰¹ Att använda den misstänktes utsaga från polisprotokoll, begränsas dock av andra principer såsom muntlighetsprincipen (RB 36:16) och bevisomedelbarhetsprincipen (RB 35:14).¹⁰² En idag dock allt oftare använd undantagsregel från dessa principer är regeln i RB 37:3 (som hänvisar till andra stycket i RB 36:6), där det stadgas att om utsagan under förhöret i rättegången avviker från vad den hörde tidigare sagt eller om hon/han inte kan eller vill yttra sig så kan utsagan från förhørsprotokollet få läsas upp under förhandlingen inför rätten och åberopas på som bevis av åklagaren.¹⁰³

⁹⁹ Om förutsättningarna för häktning se RB 24:1-3.

¹⁰⁰ Enligt Blomkvist bör försvararen alltid vara med vid ett sådant förhör, s. 50.

¹⁰¹ Se Bring och Diesen s. 168 ff samt Ekelöf, Rättegång IV s 117 ff angående begreppet.

¹⁰² Vilken princip som ska ha företräde finns det olika åsikter om. För en utförlig genomgång se Bring och Diesen kapitel 20.5 och Ekelöf, Rättegång IV s. 26 ff.

¹⁰³ Se Fitger, En kommentar på Internet, RB 35:1, där han säger att själva protokollet sällan brukar ges självständigt bevisvärde. Däremot kan det få betydelse vid bevisvärdering tillsammans med vittnesmål från en polisman som deltagit vid förundersökningen.

Hur och när en förhørsledare ska dokumentera ett förhör med den misstänkte finns reglerat i RB 23:21 samt i FUK 22-23 §§. De flesta reglerna gäller generellt för alla hörda personer oavsett om de är misstänkta, vittnen eller målsägare. Speciella regler angående misstänkta finns i FUK 20, 21 § 4 st. och 21 b §.

Av förhørsprotokollet ska bland annat framgå vem som varit förhørsledare och namn på eventuella förhörsvittnen eller annan som varit närvarande vid förhöret, tid och plats för förhöret, aktnummer, och om den hörde har underrättats om misstanke enligt RB 23:18 (FUK 20 §). För den som inte har fyllt 18 år skall antecknas vem eller vilka som enligt LUL 5 och 33 §§ har underrättats och blivit kallade till förhör (FUK 21 b §). Det framgår inte av lagen att det ska dokumenteras att den misstänkte blivit underrättad om sin rätt till försvarare enligt FUK 12 §. Detta borde dock, anser jag, kunna sägas ingå i den allmänna regeln i FUK 20 § som säger att protokoll ska föras över det som i övrigt ”finnes vara av betydelse att anteckna i protokollet.” Detta görs också i praktiken genom en kryssruta i de förtryckta förhørsprotokollen (se vidare under stickprovsundersökningen i kapitel 3). Utsagan ska enligt FUK 22 § 2 st. ”i de delar den anses böra intagas i protokollet, återgivas i så nära överensstämmelse som möjligt med det talade ordet”. Utsagan behöver dock inte återges ordagrant förutom om detta skulle anses vara av betydelse. Det som återges ordagrant ska i så fall sättas inom citationstecken.

Hur en utsaga från en hörd person ska återges är en kärnpunkt i dokumentationen som har varit föremål för mycket diskussioner. Å ena sidan har man velat garantera ett rättssäkert återgivande som därför ska vara så utförligt som möjligt. Å andra sidan har man i syfte att effektivisera förundersökningsförfarandet, försökt hitta vägar att göra dokumentationen av förhören mindre tidskrävande.¹⁰⁴ Det finns olika sätt som ett förhör kan dokumenteras på idag. De nya tekniker som tillkommit sedan RB:s tillkomst som till exempel band- och videoinspelning samt datoranvändning, har inte föranlett någon ny lagstiftning varför de regler som finns får användas analogt.¹⁰⁵ En förhørsledare kan skriva in förhöret direkt i datorn under förhörets gång i det så kallade *Dur Två* systemet (se ovan under not 48). Vid mer ogynnsamma förhållanden som exempelvis när polisman på plats ska förhöra personer, kan hon/han göra anteckningar och sedan renskriva dessa i så kallade *koncept* (det vill säga en sammanfattning av förhöret).¹⁰⁶ Bandinspelning av förhör är idag vanligt vid framförallt grövre brottslighet. Dessa ska, om en avskrift sker, skrivas ut ordagrant, så kallat *dialogförhör*.¹⁰⁷

En svårighet med protokoll där förhöret inte återges ordagrant, vilket är det vanligaste, blir att förhørsledaren protokollför det som hon/han anser vara av betydelse för utredningen och det som hon/han just då uppfattar, det vill säga förhørsledarens tolkning av den hörde personens utsaga. Det kan dock vara svårt att veta vad som är av betydelse för utredningen innan den är klar. Sådant som verkar betydelselöst till en början kan senare visa sig vara av värde.¹⁰⁸ Förhørsledaren kan också ha missuppfattat något som den hörde har sagt eller tolkat det på ett sätt som mer överensstämmer med dennes egen inställning till saken.¹⁰⁹ Ett problem är också att förhørsledarens frågor inte tydligt redovisas. Det kan vara svårt att från förhørsprotokollet i efterhand utläsa vad den hörde har svarat på och vad som varit förhørsledarens ord. Förhørsledarens frågor kan ha varit sådana att orden lagts i den hördes mun eller varit ledande så till vida att hon/han endast har givits möjlighet att välja från olika

¹⁰⁴ Se till exempel prop. 1994/95 :23 s. 84 f samt Bring och Diesen s. 466 ff.

¹⁰⁵ Se till exempel JO 1998/99 s. 95 om att bandupptagningar ska behandlas som anteckningar och bevaras tills domen vunnit laga kraft.

¹⁰⁶ Danielsson s. 78.

¹⁰⁷ A.a. s. 79.

¹⁰⁸ Prop.1994/95:23 s 85.

¹⁰⁹ Bring och Diesen s. 467 och s. 474. Se också Fiendley and Scott s. 312 f om tendensen att tolka och minnas tvetydig information som stöd för ens hypotes (*Confirmation Bias*).

alternativ eller att frågan formulerats på ett sånt sätt att den hörde förletts att svara på ett speciellt sätt.¹¹⁰

Dessa problem kan delvis motverkas av att ett förhørsprotokoll måste godkännas av den hörde. Uppteckningen av utsagan ska läsas upp eller på annat sätt granskas av den som hörts (RB 23:21 st. 2). Detta gäller varje förhörstillfälle för sig. Utsagan kan till exempel läsas upp av förhørsledaren eller läsas av den hörde direkt från bildskärmen.¹¹¹ Om förhöret spelats in i sin helhet på band har JO ansett att det inte behövs någon kontroll från den hördes sida.¹¹² Detta förutsätter dock enligt JO att bandet vid utskrift skrivs ut i sin helhet.¹¹³ Den hörde skall tillfrågas om hon/han har något att invända mot innehållet. Om förhørsledaren genom den hördes invändning finner att någonting varit oriktigt, ska detta rättas eller antecknas som ett tillägg. En invändning som inte föranleder en rättelse ska antecknas som ett tillägg av vilket ska framgå att ingen rättelse är gjord (RB 23:21 st. 2). Skulle det förekomma många invändningar kan det innebära att dessa diskussioner mellan den hörde och förhørsledaren ses som ett nytt förhör.¹¹⁴ Grundregeln är att uppteckning och granskning ska ske innan förhöret avslutas. Om det är omfattande eller behandlar komplicerade sakförhållanden, så kan detta dock skjutas upp en kortare tid men ska då ske så snart som möjligt efter att förhöret avslutats.¹¹⁵ Av förhørsprotokollet ska framgå att den hörde har granskat och godkänt innehållet. Detta godkännande kan dock innebära vissa problem då den misstänkte kanske inte alltid förstår innebörden av att noggrant läsa igenom vad som skrivits utan ofta accepterar protokollet efter en snabb genomläsning.¹¹⁶ Ett exempel på detta är beskrivet i ett JO-beslut där den misstänkte klagade på att försvararen inte varit med vid förhör. Förhørsledaren hade dock antecknat i protokollet att han hade givit information om möjligheten att ha försvarare närvarande men att den misstänkte ej ansåg sig behöva försvarare under förhöret varför JO ansåg att saken inte gick att utreda vidare.¹¹⁷ Ett annat exempel på problem vid brister i dokumentationen är J som berättar själv att han har frågat om han kan få en offentlig försvarare. Förhørsledaren som J uppfattat det, har då sagt att han nog inte får det då han är för gammal och det nog inte blir så farligt i alla fall. Detta har ej antecknats i förhørsprotokollet. Där finns det endast noterat angående försvarare, att J ”godtar den rätten förordnar vid eventuell rättegång”. Vid en JO-anmälan av fallet tas det inte upp till utredning på grund av att det inte finns några bevis på att J begärt offentlig försvarare.¹¹⁸ Efter att protokollet är upprättat och granskat får det inte ändras.¹¹⁹

Om det kan antas att det brott som förundersökningen avser inte kommer att föranleda annan påföljd än böter och förundersökningen är av mindre omfattning kan kortfattade anteckningar göras i stället för protokoll (RB 23:21 st. 3 samt FUK 24 §). Dessa behöver då

---

¹¹⁰ Bring och Diesen s. 473 f samt Granhag s. 55 angående ledande frågor.

¹¹¹ Fitger, En kommentar på Internet, RB 23:21.

¹¹² JO 1998/99 s. 103.

¹¹³ JO 1996/97 s. 75 och Bring och Diesen 2005 s. 462. Se dock RÅ och RPS som har utfärdat något annorlunda allmänna råd där man menar att förhöret kan skrivas ut antingen i sammanfattning eller ordagrant, FAP 400-1 (RPSFS 2000:62) samt RÅFS 1997:11.

¹¹⁴ Fitger, En kommentar på Internet, RB 23:21.

¹¹⁵ A.a.

¹¹⁶ Se PM med utkast till förundersökningskungörelse mm. s. 114 f där det därför menades att ett sådant godkännande från den misstänktes sida inte skulle överskattas och att en sådan utsaga därför inte skulle undertecknas. Se också Bring och Diesen s. 478. Blomkvist menar att frasen ”uppläst och vidkänt” som brukar avsluta ett förhørsprotokoll, oftast är en helt tom fras och att när försvararen är närvarande vid förhör denne bör kontrollera att utsagorna blivit korrekt återgivna, s. 31.

¹¹⁷ JO 1980/81 s. 86.

¹¹⁸ Förundersökningsprotokoll mål nr. B 8195-05, Göteborgs tingsrätt, intervju med J, dömd för skadegörelse samt JO-anmälan, Dnr 4322-2006.

¹¹⁹ Se JO 1993/94 s. 112 angående ändring av uppläst och godkänt målsägandeförhørsprotokoll där två förhör förts ihop till ett.

inte heller läsas upp och granskas av den hörde.¹²⁰ Om en förhørsutsaga inte har antecknats i protokollet vid själva förhörstillfället utan den hörde har granskat de anteckningar som förhørsledaren gjort, ska dessa biläggas handlingarna (RB 23:21 st. 2). Detta innebär att sådana anteckningar ska sparas.¹²¹ Även bandinspelningar ska enligt JO likställas med koncept och minnesanteckningar och ska därför sparas på samma sätt.¹²²

2.4.4 Risker i förhörssituationen

2.4.4.1 Förhörsmetoder

Förhöret under förundersökningen är till skillnad från förhöret i domstol inte offentligt. Det är i stort sett bara förhørsledaren som ställer frågor till den misstänkte och det är undersökningsledaren (i praktiken troligtvis förhørsledaren) som bestämmer vem som får närvara och vem som i övrigt får ställa frågor (RB 23:10-11). Detta skiljer sig från processen i domstolen där båda parter har rätt att ställa frågor till varandra och till vittnen inför en oavhängig och opartisk domstol som grundar sitt avgörande på det som framkommer under förhandlingen.

Det finns dock vissa begränsningar för polis och åklagares befogenheter under förhöret. Under hela förundersökningen är polis och åklagare bundna av objektivitetsprincipen i RB 23:4. Denna princip gäller även under förhöret med den misstänkte. En risk är dock att förhørsledaren ställer frågor utifrån sin egen förutbestämda uppfattning om händelseförloppet och undviker att ställa frågor som ger den misstänkte möjlighet att ge en annan version av vad som hänt och om sina förehavanden i samband med händelsen.¹²³ JO har kritiserat polisutredare för bristande objektivitet och uttryckt att *”polisutredaren, i synnerhet i förundersökningens tidiga skede, måste vara öppen för alternativa hypoteser och därvid vara lyhörd för och noga överväga den misstänktes förklaringar, också när dessa framstår som mindre sannolika med hänsyn till den dittills framkomna utredningen”*¹²⁴.

En förhørsledare får heller inte använda vilka metoder som helst för att få en misstänkt att uttala sig eller erkänna. Enligt RB 23:12 får den som förhör inte använda medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglningar om särskilda förmåner, hot, tvång, uttrötning eller andra otillbörliga åtgärder i syfte att framkalla bekännelse eller uttalande i viss riktning. Den misstänkte har också enligt regeln, rätt till mat och vila.¹²⁵ Regeln kom till i syfte att motverka att förhörsmetoderna blev alltför inkvisitoriska och att detta skulle missbrukas av åklagare och polis.¹²⁶ Också Europakonventionens artikel 3 som stadgar ett absolut förbud

¹²⁰ Enligt JO är denna regel dock ej tillämplig vid snatteriutredningar då polisman vid dessa tillfällen ska utgå ifrån att en förundersökning kommer att inledas eftersom brottet kan komma att ses som stöld, JO 2001/02 s. 91

¹²¹ Se JO 1980/81 s. 126 där anteckningar från ett telefonförhör makulerats. Dessa skulle dock ha bilagts handlingarna och sparats tills ärendet slutgiltigt handlagts.

¹²² Se 1998/99 s. 95 där ett telefonförhör som spelats in på band raderats efter att en utskrift gjorts av förhöret. Se också FAP 400-1 p. 4 (RPFS 200:62) om att bandupptagningar bör bevaras till dess ärendet slutligen handlagts samt en genomgång av Bring och Diesen som har en annorlunda uppfattning om vad som anses som minnesanteckningar i förundersökningen i kap. 21.2.

¹²³ Blomkvist s. 31 f. Se också Fiendley and Scott angående polis och åklagares *”tunnelseende”* vid utredning av brottmål.

¹²⁴ I JO 1980/81 s. 79 har kritik framförts mot polisman som inte tillräckligt har beaktat det som den misstänkte sagt i förhör genom att underlåta att kontrollera dennes uppgifter.

¹²⁵ JO har kritiserat att förhör hållits under för lång tid i sträck utan mat och vila och att förhöret förlagts till tid som normalt är avsedd för vila, 1964 s. 120.

¹²⁶ SOU 1938:44 s. 290.

mot tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning måste efterlevas.¹²⁷ Det ska inte heller förekomma någon påverkan för att förmå den misstänkte, om hon/han inte vill uttala sig, att bryta sin tystnad.¹²⁸ Rätten till tystnad för den misstänkte är också idag en grundläggande princip i Europakonventionens artikel 6 även om den i vissa fall kan vara till den tilltalades nackdel vid det slutliga avgörandet (se vidare under kap 5). I RB 35:4 sägs dock att om part inte besvarar för utredningen framställd fråga så kan rätten pröva bevisvärdet av detta. Det kan inte heller anses tillåtet att ge förespeglningar om mildare straff ifall den misstänkte erkänner, då sådan strafflindring inte är stadgad i lag. Även om detta kan ske i praktiken i domstolen är det ingenting som åklagare eller förhørsledare kan utlova.¹²⁹

Förbudna förhörsmetoder har prövats i några fall av JO. I ett fall kritiserades en polisman för att vid förhör med en person ha hotat henne med att hon kunde komma att frihetsberövas om hon inte lämnade begärda upplysningar om sin kamrat.¹³⁰ Det har också förekommit fall av fysisk misshandel från polisens sida i syfte att framkalla erkännande. I NJA 1982 s. 143 blev två polismän dömda för grovt olaga tvång och misshandel. Vid gripandet av en person hade de båda misshandlat denne för att förmå honom att erkänna att han tagit brottslig befattning med egendom som tillgripits vid ett inbrott hos en av polismännen. Polismännen besökte också mannen i hans cell där den ene hade misshandlat honom samtidigt som den andre försökte förmå honom att berätta var de stulna sakerna fanns. I ett annat fall från Svea hovrätt, dömdes en polisman för misshandel då ha slagit en 17-årig flicka med öppen hand i samband med att han förhörde henne angående att hon hade kört moped utan hjälm.¹³¹

En garanti mot att otillbörliga förhörsmetoder används och för att objektivitetsprincipen upprätthålls har ansetts vara att ett förhörsvittne är närvarande vid förhöret.¹³² Enligt RB 23:10 första meningen ska *"ett av undersökningsledaren trovärdigt vittne"* medverka så vitt möjligt. I motiven till lagen menade man att detta var viktigt ur rätts säkerhetssynpunkt och för att man i efterhand skulle kunna kontrollera vad som förevarit vid förhöret.¹³³ I första hand ska ett medborgarvittne, enligt FUK 7 § 1 st. anlitas. Sådant vittne utses enligt lag (1982:324) om medborgarvittnen, vilket sällan görs.¹³⁴ Vanligare är att någon från polismyndigheten närvarar.¹³⁵ Ett förhör får enligt FUK 7 § 6 st. genomföras utan vittne om det är omöjligt att anskaffa ett sådant.¹³⁶

Förutom ett förhörsvittne så har andra personer under vissa omständigheter rätt att närvara vid förhöret. Är den misstänkte under 18 år och misstänkt för ett brott på vilket fängelse kan följa skall företrädare för socialtjänsten närvara om det är möjligt och det kan ske utan men för utredningen (LUL 7 §). Också vårdnadshavare ska kallas till förhör om det inte är till men

---

¹²⁷ Se Ovey and White s. 77 ff angående räckvidden för begreppen.

¹²⁸ SOU 1926:32 s. 69.

¹²⁹ Ekelöf, Rättegång V s. 123.

¹³⁰ JO 1990/91 s. 82. Se också JO 1964 s. 115 där en åklagare kritiserats för att han hade lovat ett vittne att inte vidta några åtgärder mot denne om han vid förhör lämnade uppgifter som innebar att vittnet hade gjort sig skyldig till deklaratonsbrott. Åklagaren saknade behörighet att avstå från att åtala personen för ett eventuellt deklaratonsbrott.

¹³¹ Se för referat av 1990-06-18, mål nr B 1934/89, Norée s. 380.

¹³² Se JO 1998/99 s. 86 där förhörsvittne kunde vittna om att en fotokonfrontation inte utförts på rätt sätt och att viktiga frågor hade behandlats när bandspelaren var avstängd. Enligt Blomkvist är det också en av försvararens uppgift vid förhör att kontrollera så att bandinspelningen påbörjas och avslutas så att allt av vikt kommer med, s. 31 f.

¹³³ SOU 1938:44 s. 289.

¹³⁴ Bring och Diesen s. 300.

¹³⁵ I motiven ansåg man av praktiska skäl att man kunde anlita någon från polismyndigheten, SOU 1938:44 s. 289. Det finns dock kritik mot att polis används som vittne då dessa senare kan komma att vittna i rättegången, Bring och Diesen s. 301.

¹³⁶ Se Bring och Diesen som menar att detta undantag ofta utnyttjas vilket överensstämmer med stickprovsundersökningen i kap. 3.

för utredningen (LUL 5 §). Dessa regler har primärt ett kriminalpolitiskt syfte, att så tidigt som möjligt kunna gå in med stödåtgärder för att motverka den unges vidare brottslighet.¹³⁷ JO och JK har kritiserat polismyndigheter för att inte ha informerat vårdnadshavare och socialtjänsten men har inte ansett att det inte varit nödvändigt att dessa har varit närvarande vid förhör om de blivit underrättade och kallade i vederbörlig ordning.¹³⁸

2.4.4.2 Rättspsykologisk forskning angående falska erkännanden

Det har i rättspsykologisk forskning visat sig att det händer att personer i pressande förhör erkänner brott som de inte har begått.¹³⁹ I Storbritannien har ett antal sådana fall föranlett införandet av den så kallade PACE-act. Den innebär bland annat att den misstänkte måste informeras om vissa grundläggande rättigheter som exempelvis rätten till försvarare och rätten till tystnad. The PACE-act innehåller också regler mot otillbörlig press från polisen och kravet på att alla förhör spelas in på band.¹⁴⁰ Definitionen av ett falskt erkännande i detta sammanhang innefattar ett detaljerat medgivande av en brottslig gärning som personen inte har begått eller inte känner till att hon/han har begått.¹⁴¹ Det räcker alltså inte med att bara erkänna att man har begått brottet.

Orsaken till falska erkännanden i de enskilda fallen har i Gudjonssons bok, *The psychology of Interrogations and Confession*, delats in i tre grupper:¹⁴²

1. *Frivilligt falska erkännande* (Voluntary False Confession) kan bero på olika psykiska störningar eller depressioner som tar sig uttryck i svårigheter att skilja fantasi från verklighet (till exempel vid schizofreni). Andra anledningar kan vara en vilja att bli bestraffad för en allmän skuld känsla eller att få uppmärksamhet eller hjälp. Det kan också bero på att personen är drogpåverkad och tror sig ha begått brottet¹⁴³ eller på en vilja att skydda en annan person eller att göra sig populär i kriminella kretsar.

2. *Framtvingade eller frampressade falska erkännanden* (Coerced- or Pressured- Compliant false confessions) som görs trots att personen vet att hon/han är oskyldig kan ha sin grund i personens olika känslighet för till exempel pressande och/eller manipulativa polisförhör kombinerat med isolering i häkte. Personen kan också ha en stark tilltro till auktoriteter eller en vilja att vara till lags. Personen vill slippa ifrån ett pressande förhör eller ett frihetsberövande och tänker att sanningen kommer att komma fram i den slutliga rättegången.¹⁴⁴ Särskilt människor med intellektuellt funktionshinder eller låg intelligensnivå har visat sig ligga i riskzonen för denna typ av falska erkännanden.¹⁴⁵

3. *Framtvingade eller frampressade internaliserade falska erkännanden* (Coerced- or Pressured- Internilized False Confession) innebär att personen i fråga så småningom själv tror att hon/han har begått brottet. Gudjonsson har förklarat det som ett resultat av att man inte längre litar på sitt eget minne ("*memory distrust syndrom*"), vilket han definierar som: "*a*

---

¹³⁷ Prop. 1994/95:12 s. 64 f.

¹³⁸ Se till exempel JO 1999/00 s. 78 och s. 118 samt JK 2006-06-15.

¹³⁹ Gudjonsson har i sin bok gått igenom ett antal fall där detta har förekommit och gjort egna enkätstudier med intagna i Isländska fängelser där 12 procent av de utfrågade svarade att de någon gång erkänt falskt.

¹⁴⁰ Gudjonsson s. 71 och Findlay and Scott s. 378.

¹⁴¹ Gudjonsson s. 174.

¹⁴² A.a. s. 194 ff.

¹⁴³ Gudjonsson s. 194 f, s. 218 ff s. Jämför också JK: rapport 2006 Felaktigt Dömda, fall 1 s.137.

¹⁴⁴ Gudjonsson s. 196.

¹⁴⁵ Se Gudjonssons fallgenomgång s. 224.

*condition where people develop profound distrust of their memory recollections as a result of which they are particularly susceptible to relying on external cues and suggestions”.*¹⁴⁶

De två sistnämnda typerna av erkännande kan ha två olika ursprung. Personen kan lida av minnesförlust på grund av till exempel tung alkoholpåverkan. Om omständigheterna pekar mot att personen är gärningsmannen kan det då få till följd att denne drar slutsatsen att det är hon/han som begått gärningen. Den andra typen av internaliserat falska erkännanden är där personen till en början har ett klart minne av att inte ha begått gärningen men genom manipulativa förhörsmetoder till slut börjar misstro sitt eget minne. Skillnader mellan olika personers benägenhet för denna typ av påverkan kan vara ett resultat av låg intelligens, lågt självförtroende, att de är lättpåverkade, och/eller har stor respekt för auktoriteter.¹⁴⁷ Dessa tre modeller är som synes ej klart avskiljbara utan kan ibland överlappa varandra.

Det finns inget enligt denna forskning som tydligt visar på vad försvararens närvaro vid förhör har för betydelse för falska erkännanden. Det har visat sig att det finns en korrelation mellan minskat antal erkännanden generellt och medverkan av försvarare men detta kan också orsakas av att de som i alla fall inte tänkt erkänna är mer benägna att anlita försvarare.¹⁴⁸ I en studie med personer som var känsliga för vissa förhörsmetoder, (intellektuellt funktionshindrade personer) kunde man dock upptäcka att närvaron av en försvarare vid förhöret gjorde att dessa inte erkände i lika hög grad.¹⁴⁹

I de fall som analyserats där personer avgivit falska erkännanden, har inte försvaren varit med vid de inledande förhören då den misstänkte erkänt.¹⁵⁰ I ett fall tog personen tillbaka sitt erkännande när hon fick träffa sin försvarare.¹⁵¹ I ett annat fall tyckte inte den misstänkte att han behövde en försvarare eftersom han till en början var så övertygad om sin oskuld och hade en stark tro på att allt skulle gå rätt till.¹⁵² Någon samlad svensk forskning angående falska erkännande finns inte ännu såvitt jag känner till.¹⁵³

---

¹⁴⁶ A.a. s. 196.

¹⁴⁷ A.a. s.196 f, s. 233 ff. Se också kap. 23 om det norska fallet där en ung man genom lång isolering och starkt manipulativa förhörsmetoder till slut kom att erkänna att han begått ett mord.

¹⁴⁸ A.a. s. 139 och s. 149 f.

¹⁴⁹ A.a. s. 125.

¹⁵⁰ A.a. s. 225, 227, 230, 234 och 593.

¹⁵¹ A.a. s. 240.

¹⁵² Gudjonsson s. 234.

¹⁵³ En intressant dokumentärfilm är dock Hannes Råstams: Varför erkände dom? om en grupp ungdomar som på sjuttioalet erkände en rad bränder som de inte hade begått. Deras motiv för att erkänna var att de ville komma ifrån häktet, Dokument inifrån SVT 2, 080330.

3 Stickprovsundersökningen

3.1 Urval

I detta kapitel kommer jag att försöka besvara den första frågan som jag ställt i inledningen, det vill säga hur ofta en försvarare i praktiken är närvarande vid förhör med den misstänkte. För att undersöka detta har jag läst ett antal förundersökningsprotokoll. I dessa finns förhören dokumenterade i särskilda förhørsprotokoll. I förhørsprotokollen dokumenteras huruvida en försvarare eller någon annan person varit närvarande vid förhöret. Jag har också använt mig av tingsrättens diarium för att se om och när en försvarare blivit förordnad. Där dokumenteras de handlingar som inkommer till tingsrätten, de händelser som sker och de beslut som tingsrätten kontinuerligt fattar i ett mål. Begäran och förordnande av offentlig försvarare, stämningsansökningar samt häktningsframställan och tidpunkt för förhandling är exempel på sådant som finns dokumenterat i diarierna.

Undersökningen är gjord vid Göteborgs tingsrätt under april och maj månad 2007. Jag valde att undersöka februari månad 2006 då dessa mål, vid tillfället för undersökningen, i de flesta fall var avslutade. Jag valde februari månad då det är en månad utan speciella helgdagar. Undersökningen innehåller endast de mål som varit avslutade. Nedlagda och ej avslutade mål samt mål som blivit flyttade till annan tingsrätt har jag rensat bort.

Under februari månad 2006 inkom 303 mål av vilka 228 stycken var avslutade när jag påbörjade min undersökning. Bland dessa mål fanns 51 där personen varit häktad och 33 där den misstänkte var under 18 år. I resten av målen var personen över 18 år och hade ej varit frihetsberövad (*på fri fot*). Utifrån detta material har jag sedan valt ut de 30 först inkomna dömda personerna i de tre olika grupperna: *häktade*, *på fri fot* och *under 18 år*.¹⁵⁴ Denna indelning har jag gjort då lagstiftningen till viss del skiljer sig åt i dessa fall.¹⁵⁵ Med ett inkommet mål menas när ett mål första gången inkommer till tingsrätten för viss åtgärd. Detta beror inte alltid på att stämning har utfärdats just det datumet. Det kan också vara fråga om att en offentlig försvarare eller ett målsägandebiträde har förordnats/nekats. En rad beslut fattas av tingsrätten innan stämning utfärdas. Målet kan alltså vara inkommet långt innan dess att stämning utfärdas. Där det har funnits fler misstänkta i ett och samma mål har dessa räknats var och en för sig.

Som förhör har jag räknat alla de möten mellan förhørsledaren och den misstänkte som finns dokumenterade och som, enligt det som jag redogjort för ovan under 2.4.1, ska definieras som ett förhör. Platsen för förhöret har alltså ingen betydelse eller om den misstänkte valt att inte säga något. Även frågor som ställs i cellen, direkt på brottsplatsen, i polisbilen eller i hemmet har således räknats som ett förhör.¹⁵⁶

I antalet förhör har jag räknat in slutdelgivningstillfället, om det skett muntligen även om inget mer har dokumenterats än att slutdelgivning har förekommit och den misstänktes kortfattade kommentar. Slutdelgivningen är det tillfälle då den misstänkte får ta del av den slutgiltiga utredningen innan åklagaren beslutar om åtal ska väckas. Den misstänkte ges vid detta tillfälle en chans att kommentera utredningen och eventuellt begära ytterligare utredningsåtgärder (RB 23:18). Det har därför betydelse på vilket sätt den misstänkte får ta del av utredningen så att hon/han har möjlighet att förstå vad som framkommit.¹⁵⁷

¹⁵⁴ I gruppen under 18 år finns en person som varit häktad samt sex personer som suttit anhållna.

¹⁵⁵ RB 21:3 a samt LUL 5, 6, 24, 33 och 34 §§.

¹⁵⁶ Det kan inte uteslutas att det i undersökningsmaterialet har förekommit förhör som av förhørsledaren inte har ansetts som ett förhör och som därför inte har dokumenterats.

¹⁵⁷ Blomkvist s. 50.

Ett problem är att många häktningsmål är uppdelade i flera olika stämningar varav någon/några innefattar lindrigare brott som inte har föranlett häktning. Detta kan vara en orsak till att försvarare inte har förordnats vid dessa tillfällen. Sedan läggs alla brotten ihop i ett mål och då har vissa brott utretts utan att försvarare varit förordnad medan de grövre brotten som föranlett häktning har utretts med en försvarare förordnad. Jag har valt att i häktningsmålen ta med även de förhör som inte föranlett häktning, då de ingår i den utredning som ligger till grund för domen.

Gällande misstänkta *på fri fot* är 7 av de 30 personerna förhörda på plats och vid endast ett tillfälle. Detta är ofta fallet när det handlar om så kallad vardagsbrottslighet så som enklare butikstillgrepp, snatteri, rattfylla och olovlig körning då polisen med stöd av RB 23:3 kan inleda en så kallad primärutredning på plats (se vidare under 2.2). Även dessa förhör är medräknade då de kan ha betydelse i ett senare skede om den misstänkte gör sig skyldig till flera brott som läggs samman.

3.2 Frågorna

3.2.1 Val av frågor

De frågor som jag har varit intresserad av att få svar på, förutom antalet förhör med försvarare närvarande, är de frågor som kan vara av betydelse för att möjliggöra för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör. Att försvarare överhuvudtaget har förordnats och vid vilken tidpunkt detta skett är en grundförutsättning för försvararens möjlighet att närvara. Även det att den misstänkte får information om rätten till försvarare är en viktig del. Jag har också tittat på ekonomiska förutsättningar, det vill säga vilken typ av ersättning försvararen får i olika mål samt om den misstänkte blivit återbetalningsskyldig eller ej.

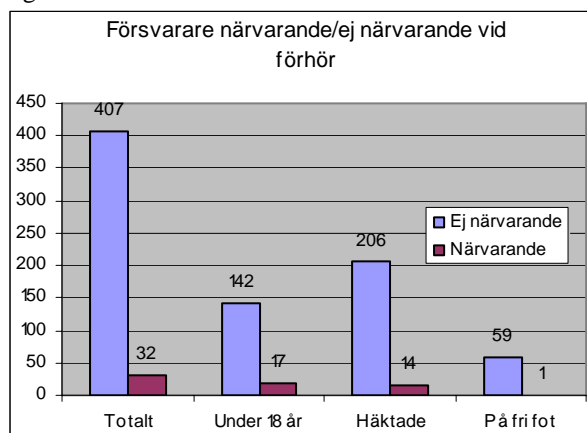
För att få möjlighet till insyn i vad som förekommit vid förhörssituationen, har det också varit av intresse att se hur förhören dokumenterats samt om det funnits någon annan person närvarande då försvararen inte funnits med.

3.2.2 Närvaro vid förhör

3.2.2.1 Offentlig försvarare

Huruvida en offentlig försvarare har varit närvarande vid förhör kan dokumenteras dels som svar på en förtryckt fråga ovanför själva förhörstexten, dels som fritext i förhörstexten. Om det inte funnits något dokumenterat angående försvararens närvaro har jag räknat det som att försvararen inte varit närvarande då något annat varit omöjligt att kontrollera.

Fig. 1

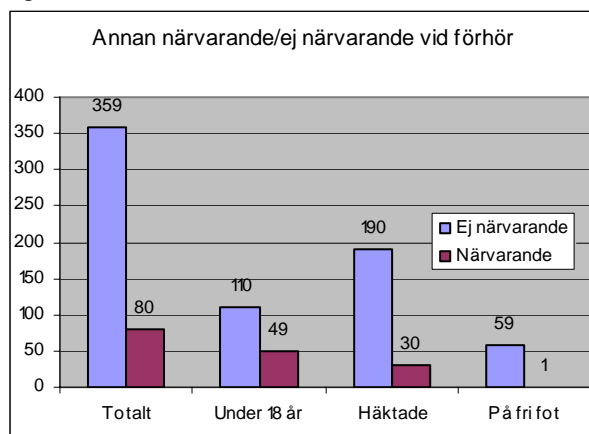

Av de 439 förhör som funnits dokumenterade i förundersöknings- protokollen i de 90 fallen, har 32 hållits med försvarare närvarande (7 procent). Uppdelade på de olika grupperna är siffrorna för gruppen *under 18år*: 17 av 159 förhör, *häktade*: 14 av 220 förhör och på *fri fot*: 1 av 60 förhör.

3.2.2.2 Annan person närvarande vid förhör

Med annan person i detta undersökningsmaterial menas tolk, förhörsvittne, medborgarvittne, förälder/vårdnadshavare, kontaktperson eller en person från socialtjänsten.¹⁵⁸ Av de 439 förhören förekommer en eller flera sådana personer vid 80 tillfällen. De är uppdelade på de tre grupperna enligt figuren nedan.

Fig. 2

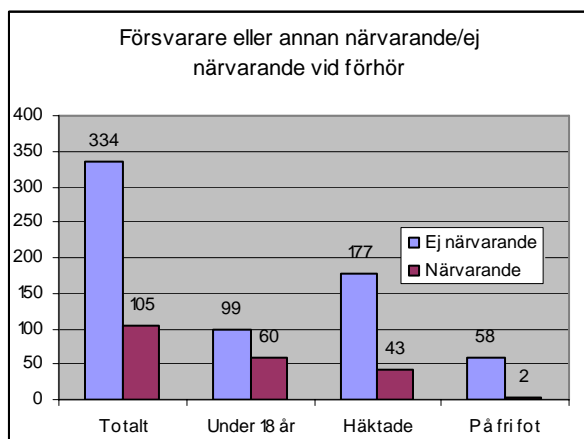

Annan=	Antal ggr
tolk (enbart häktade)	24
medborgarvittne	8
förhörsvittne	4 ¹⁵⁹
förhörsvittne och socialsekreterare	2
socialsekreterare/ kontaktperson/behandlingsass.	8
förälder/vårdnadshavare	25
socialsekreterare och förälder/vårdnadshavare	8
kompis	1

I de fall där förälder eller någon från socialtjänsten har varit närvarande handlar det, förutom vid ett tillfälle, om gruppen *under 18 år*. Tolk har funnits med uteslutande vid häktningsmål.

Anledningarna till att socialtjänst eller förälder/vårdnadshavare inte är närvarande i gruppen *under 18 år*, finns dokumenterade i åtta fall. De har i dessa fall blivit kontaktade men inte haft möjlighet att komma.¹⁶⁰

Fig. 3

3.2.2.3 Sammantaget, närvarande vid förhör

I vissa förhör har det funnits både en försvarare och en annan person närvarande. Detta gäller förutom vid ett tillfälle, i gruppen *under 18 år*. Överlappning sker vid sammanlagt 7 tillfällen. Sammanfattningsvis har förhör genomförts i 334 av de 439 fallen (76 procent) där endast den misstänkte och förhørsledaren varit närvarande. Uppdelat på de olika grupperna ser det ut som i fig. 3.

3.2.2.4 Anmärkningsvärda fall

För att få en bild av hur det kan se ut i det enskilda fallet har jag nedan kort refererat ett antal anmärkningsvärda fall vad angår närvaron av försvarare vid förhören. I det första fallet har det inte förordnats någon försvarare förrän flera förhör är genomförda trots att den misstänkte begärt att få tala med en försvarare. I två av fallen är de misstänkta mycket unga men förhörs

¹⁵⁸ RB 23:10, FUK 7 § och LUL 5, 7, 33, 34 §§, Förvaltningslagen 8 § (tolk).

¹⁵⁹ Det framgår ej om detta är en polis eller någon annan.

¹⁶⁰ Mål nr. B 1830-06, B 1609-06 och B 1199-06.

ändå vid flertalet tillfällen utan att någon försvarare eller annan utomstående person är närvarande. I det sista fallet är försvararen inte närvarande vid något av förhören trots att det handlar om ett mycket grovt brott.

B 1570-06: J som är frihetsberövad misstänkt för narkotikabrott, grov olovlig körning och rattfylla, vill i första förhöret inte fortsätta delta innan han har talat med sin advokat. Vid nästa förhör som hålls dagen efter, har det fortfarande inte förordnats någon offentlig försvarare för J. Förhör hålls ändå utan någon annan kommentar än att en viss advokat önskas vid eventuell rättegång. Vid tredje förhöret som hålls den tredje dagen vill J inte svara på frågor och mår psykiskt dåligt. Han säger att han vill ta livet av sig. Samma dag som det femte förhöret hålls förordnas försvararen och vid det sjätte förhöret vill J medverka. Försvararen finns dock aldrig med vid något av de 11 förhören. Det finns heller inte dokumenterat några anledningar till varför försvararen inte är närvarande. Han döms till skyddstillsyn motsvarande 2 års fängelse. Målet är ett taxemål.¹⁶¹

B 1199-06: S är 16 år och misstänkt för en rad brott (olaga hot, övergrepp i rättssak, utpressning, häleri, våld mot tjänsteman och tillgrepp av fortskaffningsmedel). 17 förhör hålls med S och inte vid något tillfälle är försvarare närvarande. Ingen anledning till detta finns heller dokumenterad. Socialsekreterare är närvarande vid 3 förhör och medborgarvittne vid 2 förhör. S är frihetsberövad. Det finns ingen uppgift om detta är ett taxemål men troligtvis är så inte fallet då målet är omfattande.

B 1609-06: R är 16 år gammal och misstänkt för en rad olika brott (rån, stöld, grovt olaga hot, övergrepp i rättssak och hemfridsbrott). Han är frihetsberövad under fyra dagar. Under denna tid hålls sex förhör med R. I inget av dessa medverkar vare sig försvarare eller annan person. R säger vid fem av dessa tillfällen att det går bra att hålla förhör utan att försvarare är närvarande. R har redan en försvarare förordnad sedan tidigare då han var misstänkt för andra brott innan han frihetsberövades. Sammanlagt hålls tjugofem förhör med R under tiden 051110-060309. Vid ett av dessa är försvararen närvarande och vid fyra av förhören är förälder eller socialsekreterare närvarande. R döms till vård inom socialtjänsten. Målet är inte ett taxemål.

B 1722-06: M är misstänkt för grov mordbrand och blir frihetsberövad. Han har en försvarare förordnad sedan tidigare för ett stöldbrott som handläggs vid samma rättegång. M delges efter första förhöret att han är misstänkt för grov mordbrand. Han förhörs 6 gånger angående mordbranden. Försvararen är inte närvarande vid något av förhören. Ingen anledning till detta är dokumenterad. Ett förhörsvittne är närvarande vid det första förhöret. M nekar till brott under alla förhör. Han döms till 6 års fängelse

3.2.3 Underättad om rätten till försvarare enligt FUK 12 §

Enligt FUK 12 § ska den misstänkte i samband med underrättelse om misstanke om brott, också erhålla underrättelse om att hon/han är berättigad att anlita biträde av försvarare redan under förundersökningen samt att offentlig försvarare kan förordnas under vissa omständigheter. På den förtryckta förhørsblanketten finns det möjlighet att dokumentera detta

---

¹⁶¹ Taxemål är de mål som har en sammanlagd förhandlingstid på högst 3 timmar och 45 minuter och där försvararen ersätts med en fast taxa för hela förfarandet (se vidare under 3.2.4.3 och 4.5.3.1).

genom att fylla i *ja* på frågan på om detta är gjort. I studien har detta dokumenterats i 79 av de 90 fallen, fördelade på *under 18 år*: 26, *häktade*: 30 och *på fri fot*: 23.

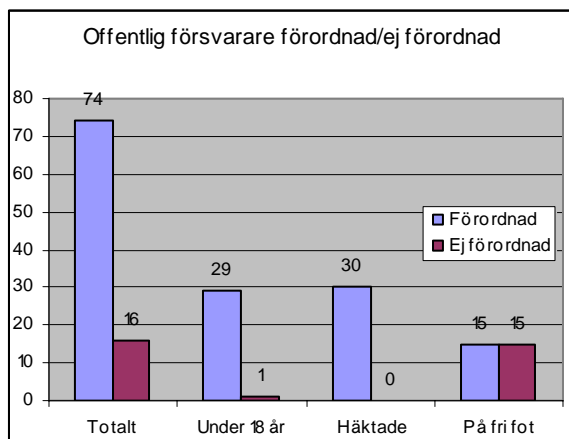
Vad som sagts av förhørsledaren framgår aldrig tydligt av förhörstexten och inte heller vad den misstänkte har svarat. Ingenting sägs till exempel om huruvida den misstänkte blivit informerad angående eventuella kostnader för en offentlig försvarare. Vid vissa tillfällen framgår det dock i den dokumenterade förhörstexten att den misstänkte blivit tillfrågad om behov av försvarare och vad hon/han har svarat (se nedan under 3.3.4.3).

3.2.4 Förordnande av offentlig försvarare

3.2.4.1 Förordnad/ej förordnad

Det kan finnas olika anledningar till att försvararen inte har varit närvarande vid förhör. För det första finns en rent konkret del som handlar om att ingen försvarare har varit förordnad för den misstänkte på grund av att brottet ansetts som lindrigt, eller att försvarare inte varit förordnad vid tidpunkten för förhöret. Vid det inledande förhöret kanske personen ännu inte nått upp till att vara skäligen misstänkt, utan hörs upplysningsvis. Det är inte alltid som rubriceringen av förhöret i protokollet verkar stämma överrens med den typ av förhör det faktiskt handlar om.¹⁶² I samtliga förhörsprotokoll har dock förhörspersonen rubricerats som misstänkt, varför det i alla dessa fall inte verkar ha funnits någon tvekan om personens status

Fig. 4

vid förhöret.

Om den misstänkte har fått en offentlig försvarare förordnad och när detta har skett, framgår tydligast i diarierna. Även förundersökningsprotokollet brukar innehålla en blankett om förordnandet. I studien har 74 av de 90 misstänkta förordnats en offentlig försvarare, (82 procent), fördelade på *under 18 år*: 29, *häktade*: 30 och *på fri fot*: 15.

I de fall där offentlig försvarare inte har förordnats finns det vid ett tillfälle dokumenterat varför. Den misstänkte har då begärt försvarare men fått ett skriftligt avslag från tingsrätten.¹⁶³ Vid två tillfällen finns

dokumenterat att offentlig försvarare begärts men ingen dokumentation om varför någon försvarare inte förordnats. I båda dessa fall har det handlat om misstanke för brott av relativt allvarlig art.¹⁶⁴ Påföljderna har dock hållit sig inom ramen för vad som gäller för att inte nödvändigtvis få en offentlig försvarare.¹⁶⁵ Vem som gör bedömningen av i vilken grad brottet är av allvarlig eller lindrig art och om offentlig försvarare därför bör eller inte bör förordnas framgår inte.

¹⁶² Till exempel dokumenteras ofta fler förhör efter varandra som 24:8-förhör (anhållningsförhör) trots att ett sådant bara hålls en gång (se under 2.4.2).

¹⁶³ Mål nr. B 1255-06.

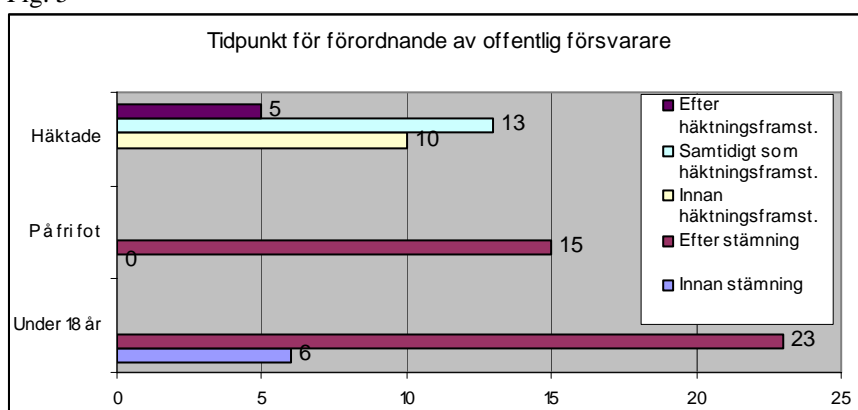
¹⁶⁴ Mål nr. B 1286-06: Häleri och stöld och mål nr. B 1233-06: Grovt rattfylleri och olovlig körning.

¹⁶⁵ En månads fängelse respektive skyddstillsyn och samhällstjänst motsvarande en månads fängelse.

3.2.4.2 Tidpunkt för förordnande

Vid vilken tidpunkt försvarare är förordnad är av betydelse för att veta om det funnits möjlighet för försvararen att närvara vid förhör. I gruppen *på fri fot* är 22 av de 60 förhören genomförda med misstänkta som inte har fått någon offentlig försvarare. För resterande misstänkta *på fri fot* har försvarare förordnats efter stämning, det vill säga då samtliga av förhören eller åtminstone majoriteten av dem är genomförda. Även i gruppen *under 18 år* har de flesta förhören hållits innan stämmningsansökan inlämnats till rätten och då offentlig försvarare ännu inte varit förordnad, (117 förhör). När det gäller gruppen *häktade* har det inledande förhöret alltid hållits och oftast ett eller två förhör till, innan en försvarare blivit förordnad. Dock kan häktningsfallen också innehålla förhör som gjorts för ett lindrigare brott där personen inte varit häktad men senare blivit det för ett allvarigare brott. Jag har valt att i

Fig. 5

gruppen *häktade* undersöka det tidsmässiga förordnandet bara i förhållande till häktningsframställan och inte till stämningarna. Det som alltså har varit av intresse att ta reda på är om offentlig försvarare förordnats innan eller efter stämmningsansökan och i häktningsgruppen

innan, efter eller samtidigt med häktningsframställan. I gruppen *under 18 år* har 23 av de 29 förordnade försvararna förordnats efter stämning¹⁶⁶ och i gruppen *på fri fot* har samtliga förordnats efter stämning. I gruppen *häktade* har 5 förordnats efter, 10 innan och 13 samtidigt som häktningsframställan gjorts. I tre av häktningsfallen har det inte gått att utläsa när försvarare är förordnad.

3.2.4.3 Dokumenterade anledningar till att försvararen inte är närvarande

Förutom att försvararen förordnats sent i processen kan det finnas andra anledningar till varför försvararen inte har varit närvarande. Av de 439 förhören finns sådana anledningar dokumenterade 63 gånger. De olika formuleringarna som förekommit har jag delat in i 8 grupper:

Anledning	Antal
Behövs ej vid (detta) förhör (enligt den misstänkte)	28 (7 av dessa är i gruppen under 18 år)
Önskas vid eventuell rättegång	13
Vill ha advokat närvarande vid förhör	10
Begärt offentlig försvarare men ej fått	4 (I ett av dessa fall finns motiverad anledning från tingsrätten)
Offentlig försvarare önskas ej	4 (1 på grund av advokatkostnaden)
Advokaten ej möjlighet att närvara	2
Önskas om det blir aktuellt med försvarare	1
Besvaras senare	1

¹⁶⁶ Av de sex personer som fått offentlig försvarare innan stämning har två varit anhållna och en häktad.

Vad man kan säga generellt om dessa anledningar är att de pekar på att det framförallt är upp till den misstänkte själv om försvarare är med eller inte. I två fall är advokaten orsaken. Ingenting framkommer som säger att förhørsledaren eller åklagaren finns med som en aktiv part i frågan om försvararens närvaro och bara i ett fall finns ett motiverat svar från rätten varför den misstänkte inte har beviljats en offentlig försvarare.

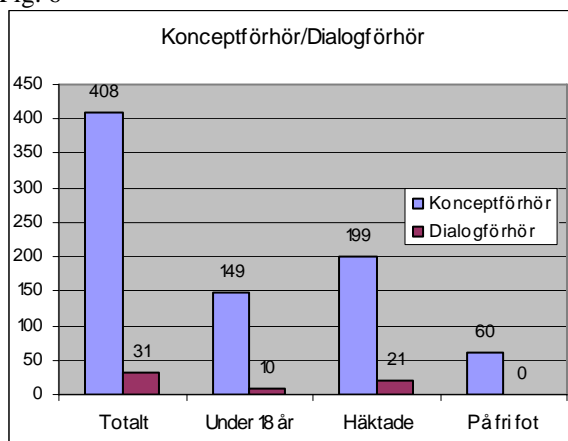
En ytterligare anledning till om försvaren väljer att närvara vid förhöret eller att den misstänkte kräver hennes/hans närvaro skulle kunna vara vilken ersättning försvararen har rätt till för sitt arbete, samt den misstänktes skyldighet att i vissa fall betala viss del av rättegångskostnaderna. I kapitel 4.5.3 kommer jag att gå igenom ersättningsreglerna för försvararen samt reglerna för den misstänktes återbetalningsskyldighet. Här kommer jag bara att redovisa det antal misstänkta som enligt materialet i undersökningen har blivit ersättningskyldiga samt det antal mål som utgjort så kallade taxemål, det vill säga där den sammanlagde förhandlingstiden inte har överstigit 3 timmar och 45 minuter och försvararen ersätts med en fastlagd taxa.

Av gruppen på fri fot fick 5 betala delar av kostanden för den offentliga försvararen. Summorna varierade mellan 500 till 5000 kr. Ingen i de andra grupperna har blivit betalningsskyldiga för försvararkostnaderna. 64 av de 90 fallen är taxemål fördelade på gruppen *under 18 år*: 20 av 30,¹⁶⁷ *häktade*: 14 av 30 och *på fri fot*: 30 av 30.

3.2.5 Hur förhören har dokumenterats

Den största delen av förhören är dokumenterade i konceptform, det vill säga som en sammanfattning av förhöret. Endast 31 av de 439 förhören är dokumenterade som dialogförhör, det vill säga ordagrant återgivna (se ovan under 2.4.3). Vid några tillfällen har

Fig. 6

en blandform förekommit där frågorna har dokumenterats ordagrant men svaren skrivits ner i konceptform. Dessa har inte räknats som dialogförhör i undersökningen.

Dialogförhören är fördelade på grupperna *under 18 år*: 10 och *häktade*: 21.

I dialogförhören, där man kan följa frågor och svar, får man en tydligare bild av den aktuella förhörssituationen. Kommunikationen mellan förhørsledaren och den misstänkte angående till exempel behovet av försvarare, upprörda känslor, provokativa frågor och eventuella inlägg från försvararen blir här

synliga.¹⁶⁸ Ett problem är dock att det inte framgår när bandspelaren sätts på. Ofta börjar förhörstexten med en inledning och det är ofta i den inledningen som det finns dokumenterat om den misstänkte önskar en offentlig försvarare närvarande eller ej. Detta är alltså inte inbegripet i det bandade dialogförhöret utom vid enstaka tillfällen.¹⁶⁹ I slutet av förhöret finns dokumenterat om den misstänkte har fått kontrollera vad som nedtecknats eller spelats in. Detta har formulerats som: *uppläst och godkänt, godkänner förhöret i dess bandade form,*

¹⁶⁷ I ett av målen, nr. B 1199-06, där det fanns fyra misstänkta fanns ingen uppgift. Det är dock troligen inte ett taxemål då det var av omfattande karaktär.

¹⁶⁸ Mål nr. B 1538-06 och B 1530-06.

¹⁶⁹ Mål nr. B 1570-06.

eller: läser efter utskrift igenom förhöret med förhørsledaren. Detta har dokumenterats i 390 av de 439 förhören.

3.3 Sammanfattning av studien

Av materialet framgår att 93 procent av förhören har hållits utan att försvarare har varit närvarande. 76 procent av förhören har genomförts utan att någon annan än den misstänkte och förhørsledaren har varit närvarande. I ungefär en tredjedel av dessa är det en tolk som varit närvarande det vill säga en person som inte företräder den misstänkte på något sätt. En konkret dokumenterad anledning till detta är att tidpunkten för förordnandet har skett då flera förhör redan varit genomförda. När det gäller grupperna *på fri fot* och *under 18 år* har så gott som samtliga förhör genomförts innan försvarare har förordnats (förutom i de 6 fall i gruppen under 18 år, där de misstänkta har varit anhållna). Av den låga närvaron kan man dra slutsatsen att försvararen inte varit närvarande i någon högre utsträckning även efter förordnandet. Andra anledningar som handlar om huruvida den misstänkte har fått information om möjligheten att ha försvararen närvarande, den misstänktes önskemål att ha försvararen närvarande eller inte samt försvararens inställning till eller möjlighet att närvara, finns dokumenterade i ett fåtal fall. Jag kan endast konstatera att dessa anledningar förekommer. Då förhören i de allra flesta fall dokumenteras i form av konceptförhör och man inte heller vet när bandspelaren har satts igång, är det svårt att riktigt veta vilka diskussioner som förevarit i fråga om försvarare.

Majoriteten av målen är så kallade *taxemål*, där försvararen ersätts med en fast summa för sitt arbete. Även mål där personen blir häktad kan vara *taxemål*. Om det kan ha haft betydelse för beslutet att närvara vid förhör eller ej kan jag inte dra några slutsatser om i denna undersökning, men jag har ändå ansett att det varit av intresse att se på förekomsten (se mer nedan under 4.5.3). Den misstänkte har blivit återbetalningsskyldig bara i ett fåtal fall.

Av det som framkommit i materialet kan man se att offentlig försvarare har förordnats i stor utsträckning. I de tveksamma fallen som gäller framförallt de misstänkta på *fri fot*, är det dock på grund av bristfällig dokumentation, svårt att få insyn i hur beslutet om att förordna offentlig försvarare eller inte har kommit till och av vem. Information om rätten till försvarare har också givits i de flesta fall. Innehållet och på vilket sätt denna givits är dock inte möjligt att utläsa av materialet.

4 Rätten till försvarare vid polisförhör, enligt RB

4.1 Inledning

I detta kapitel kommer jag att undersöka om det kan sägas finnas någon rätt enligt rättegångsbalken, för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör. Väsentliga faktorer i sammanhanget för att möjliggöra försvararens närvaro är vid vilken tidpunkt under processen rätten till försvarare infaller och om den misstänkte är berättigad till en, av staten betald offentlig försvarare, eller ej. Andra viktiga faktor som man ofta tenderar att glömma bort i sammanhanget, är betydelsen av den praktiska och ekonomiska regleringen kring själva förfarandet. Vilken skyldighet har polis och åklagare att informera den misstänkte om dennes rättigheter i samband med förhöret och i vilken utsträckning är de skyldiga att se till att dessa rättigheter blir förverkligade? I vilken utsträckning finns en försvarare tillgänglig under processen? Vilken skyldighet har försvararen att biträda sin klient vid förhör och i vilken utsträckning kan hon/han räkna med att få betalt för sitt arbete och av vem? Dessa frågor kommer jag att försöka besvara i detta kapitel och utifrån parternas olika skyldigheter och rättigheter se om dessa sammantaget kan anses utgöra en rätt för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör.

Jag har i detta kapitel delat upp frågan i tre delar. Första delen behandlar generellt rätten till försvarare, andra delen behandlar rätten till en offentlig sådan och den tredje delen behandlar rätten att biträdas av försvarare vid förhör och möjlighet till överprövning. Jag kommer också att gå igenom de ekonomiska förutsättningarna för försvararens möjlighet att närvara vid förhör. Slutligen kommer jag att redogöra för den kritik som Sverige har fått av Europarådets tortyrkommitté angående brister i tillgängligheten till försvarare, EU:s försök till gemensamma minimidirektiv i frågan samt införandet av en ny svensk lag som utvidgar rätten till juridiskt biträde vid förhör.

4.2 Rätten till försvarare

Enligt RB 21:3 har den misstänkte rätt att vid sin talans förberedande och utförande biträdas av en försvarare. Denna rätt är ovillkorlig och gäller vid alla brott.¹⁷⁰ Rättigheten gäller även om den misstänkte inte har delgivits misstanke om brott och oavsett om utredningen är en förundersökning eller en utredning enligt RB 23:22.¹⁷¹ I ordet förberedande ligger att rätten till försvarare gäller även under förundersökningen. Det är i första hand den misstänkte själv som utser en försvarare. Om personen inte har fyllt 18 eller lider av ”*en allvarlig psykisk störning*” är det istället vårdnadshavaren som utser försvararen (RB 21:3 st.2).

En misstänkt person kan själv kontakta en privat försvarare. Detta är dock inte så vanligt då den misstänkte då får betala försvaren med egna medel.¹⁷² En privat försvarare kan utses

---

¹⁷⁰ Fitger, En kommentar på Internet, RB 21:3.

¹⁷¹ JO 2000/01 s 137 (”Snattefonförfarandet”).

¹⁷² Ekelöf, Rättegång II s. 92.

genom att den misstänkte till undersökningsledaren, åklagare eller rätten muntligen eller skriftligen anger en viss person (RB21:3 st. 2).¹⁷³

I rätten till försvarare ingår att rådgöra med sin försvarare i enrum, enligt RB 21:9. Om försvararen är offentligt förordnad är rätten ovillkorlig.¹⁷⁴ I annat fall får detta ske om undersökningsledare eller rätten finner att det kan ske utan men för utredningen eller för ordningen eller säkerheten där den misstänkte är tagen i förvar.¹⁷⁵

4.3 Informationsplikten

4.3.1 Skäligen misstänkt

För att rätten till försvarare ska inträda krävs att en person anses som *skäligen misstänkt* för brott.¹⁷⁶ Enligt ett flertal uttalanden från JO ska en person bedömas som skäligen misstänkt för brott först när det finns konkreta omständigheter i det specifika fallet som pekar på att personen har begått brottet. Bedömningen får alltså inte grunda sig på allmänna kunskaper om en persons livsföring eller tidigare brottslighet eller på alltför grunda omständigheter.¹⁷⁷

Enligt RB 23:18 har en person som är skäligen misstänkt för brott rätt att bli informerad om misstanken när hon/han hörs. Enligt motiven till lagen bör tidpunkten för underrättelse bedömas utifrån en avvägning mellan vikten för den misstänkte att kunna tillvarata sina rättigheter och utredningsintresset.¹⁷⁸ Å ena sidan bör man beakta den misstänktes möjlighet att anlita en försvarare och att göra sina synpunkter gällande, innan åklagaren har färdigställt utredningsmaterialet med risk för att förfarandet annars skulle snedvridas. Å andra sidan skulle en för tidig underrättelse kunna göra så att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar utredningen.¹⁷⁹ Tidpunkten för underrättelse får här bedömas utifrån kravet på effektiv spaningsverksamhet och den misstänktes behov av information.¹⁸⁰

Att rätten att bli informerad om brottsmisstanke, inte infaller förrän den misstänkte hörs betyder i princip att en person inte behöver underrättas om misstanke förrän personen förhörs första gången efter det att misstankegraden har uppnått skäligen misstänkt. Den som *kan misstänkas*¹⁸¹ för brott men ännu inte nått upp till beviskravet *skäligen misstänkt* kan enligt RB 23:6 alltid höras *upplysningsvis*. Förhørsledaren har då ingen skyldighet att delge personen misstanke om brott men bör ändå underrätta personen om att det finns graverande omständigheterna mot henne/honom.¹⁸² Regleringen enligt RB innebär också att

---

¹⁷³ I JO-beslut 2007-06-20 var det oklart huruvida en försvarare var utsedd av den misstänkte eller ej. JO menade att det var undersökningsledarens skyldighet att utreda den misstänktes inställning och därefter vidarebefordra frågan till tingsrätten.

¹⁷⁴ Rätten innebär dock inte att det får ske vid vilken tidpunkt som helst, Fitger, En kommentar på Internet, RB 21:9.

¹⁷⁵ En privat försvarare har inte samma ovillkorliga rätt att få tala i enrum med sin klient, Blomkvist s. 28.

¹⁷⁶ SOU 1926:32 s. 49.

¹⁷⁷ Se Bring och Diesens genomgång av bevisstyrkan för skäligen misstänkt enligt olika JO-beslut mm s.150 ff. Hänsyn bör tas också till att en person kan bli utpekad som misstänkt i onödan, samt att en skäligen misstänkt person hamnar i misstankeregistret s. 117.

¹⁷⁸ Fitger, En kommentar på Internet, RB 23:18.

¹⁷⁹ SOU 1938:44 s. 293.

¹⁸⁰ Fitger, En kommentar på Internet, RB 23:18.

¹⁸¹ Den svagare misstankegraden som till exempel ger rätt att kvarhålla någon för förhör enligt RB 23:9.

¹⁸² Bring och Diesen s. 117. Advokatsamfundets chefsjurist menar att polisen utnyttjar detta med förhoppningen om att utan försvarare få fram så mycket som möjligt som kan läggas till grund för åtal. Han menar vidare att det i praktiken är förundersökningsledaren som förfogar över frågan om när en försvarare kan förordnas och att detta är oacceptabelt ur ett "equality of arms- perspektiv", Arbetsmaterial Johan Sangborn, 2007-08-24.

förundersökningsledaren av utredningstekniska skäl i vissa fall skulle kunna vänta med att förhöra en misstänkt tills utredningen är så gott som färdig för att på så sätt undvika att delge personen misstanke om brott. Detta skulle dock kunna innebära ett brott mot åklagarens och polismyndighetens objektivitetsplikt enligt RB 23:4 då den misstänkte inte skulle få lämna sina synpunkter på händelsen förrän i ett sent skede. Det skulle också stå i strid med den kontradiktoriska principen och parternas likställdhet i processen (*equality of arms*) då den misstänkte under en lång tid av utredningen berövas chansen att försvara sig.¹⁸³

Underrättelsen om brottsmisstanken ska, enligt FUK 12 a §, dokumenteras så att det framgår av tjänsteanteckning, skriftligt erkännande eller på annat sätt att den misstänkte och hennes/hans försvarare fått del av underrättelsen.

Högsta domstolen har i ett fall bedömt frågan om misstankegraden i förhållande till rätten att biträdas av försvarare och grundat sig på Europakonventionens begrepp, *anklagad för brott* (se angående begreppet under 5.2). Beslutet hänför sig i stort till hovrättens bedömning som var följande:

Genom det synsätt på begreppet anklagelse om brott i Europakonventionens mening som här har redovisats är det inte alltid möjligt att endast med en hänvisning till bestämmelserna i 23 kap. 6 § resp. 23 kap. 18 § RB avgöra om det för en person skall förordnas offentlig försvarare. Det kan därför inte uteslutas att en person som kallas till förhör enligt 23 kap. 6 § får sin situation så förändrad genom förhöret att offentlig försvarare bör förordnas. Däremot kan inte enbart det förhållandet att vad som uppgetts under ett förhör enligt bestämmelserna i 23 kap. 6 § kan komma att åberopas vid förhandling inför domstol utgöra skäl att förordna offentlig försvarare. Om uppgiften åberopas kan domstolen i sin bevisvärdering ta hänsyn till att uppgiften har lämnats vid ett sådant förhör.

I förevarande fall har Jerry E. kallats till polisförhör att höras upplysningsvis med anledning av en anmälan om misshandel mot honom. Jerry E. har inte delgivits misstanke om brott och förundersökning mot honom har inte inletts. Inte heller har det framkommit att hans situation genom kallelsen till förhör har *väsentligt påverkats*. Han kan därför inte anses anklagad för brott i Europakonventionens mening och således inte heller vara tillförsäkrad de rättigheter som följer med konventionens artikel 6.¹⁸⁴

Högsta domstolen anförde:

Den omständigheten att Jerry E. kallats till polisen för att höras upplysningsvis i anledning av att det gjorts en anmälan mot honom för misshandel kan inte i sig anses innebära att han i Europakonventionens mening blivit anklagad för brott. Det har inte heller i övrigt framkommit omständigheter som gör att bestämmelsen i artikel 6 i konventionen om rätt till rättegångsbiträde är tillämplig i förevarande fall.

Sammantaget föreligger det, såsom HovR:n anført, inte förutsättningar att förordna offentlig försvarare för Jerry E. Hans överklagande skall därför lämnas utan bifall.¹⁸⁵

I fallet *Eckle mot Tyskland* anger Europadomstolen som ett exempel på när en persons situation anses vara väsentligen påverkad, att en förundersökning har inletts. Där sägs dock inget om huruvida förundersökningen måste rikta sig mot just personen i fråga.¹⁸⁶ En

¹⁸³ Bring och Diesen s. 117. Se också DsJu 1979:15 s 89 där man framhåller att den misstänkte och dennes försvarare inte får hållas borta från förundersökningen, Ekelöf, som föreslår att underrättelse borde ges så snart misstanken blivit skäligen, Rättegång V s. 129 samt Blomkvist som menar att det finns exempel på hur förhørsledare i princip färdigställer utredningen innan den misstänkte hörs och inte förrän då får underrättelse om misstanken, s. 24.

¹⁸⁴ NJA 2001 s. 344.

¹⁸⁵ NJA 2001 s. 344. Se också RH 1981:172 där skäl att förordna offentlig försvarare inte ansågs föreligga när en person hördes upplysningsvis men att inget hindrade personen från att anlita en privat försvarare.

¹⁸⁶ Jämför Angelucci mot Italien 19.2.91 Series A no 196-C där en förundersökning inleddes på grund av en polisanmälan och det fanns många misstänkta men där inga förhör gjordes på flera år. Domstolen menade där att

förundersökning kan ju, enligt RB 23:1, inledas även om det inte finns en misstänkt person. Högsta domstolen har här dock tolkat det som att förundersökningen måste rikta sig mot en specifik person för att den personens situation ska ansetts ha påverkats väsentligen.

Diskussioner har förts huruvida även en person som bara hörs upplysningsvis ska ha rätt till ett juridiskt ombud. För att efterleva kravet från Europarådets tortyrkommitté (The European Committee for the prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CPT))¹⁸⁷ borde enligt den statliga utredningen, *Ökad Effektivitet och Rättssäkerhet i brottsbekämpningen*, alla som förhörs under en förundersökning ha rätt att biträdas av en juridiskt kunnig person. Förslaget innefattar dock ej rätten till offentlig försvarare.¹⁸⁸ Utredningen har också lett till ett lagförslag som kommit i dagarna (se vidare under 4.6.1).

4.3.2 Skyldigheten att informera om rätten till försvarare

I många länder finns en skyldighet att informera en misstänkt person om dennes rättigheter. I till exempel Storbritannien och USA har polis skyldighet att bland annat informera den misstänkte om hennes/hans rätt att vara tyst samt rätten till att biträdas av en försvarare. I Storbritannien kan, enligt The PACE-act, alla uttalanden som den misstänkte gjort utan att sådan information har givits eller det visar sig att hon/han inte förstått informationen, vara utan värde vid en framtida rättegång.¹⁸⁹ Enligt The Miranda act, som gäller i USA, kan erkännanden gjorda under sådana omständigheter göra att de ej får användas som bevis.¹⁹⁰ I Sverige finns dock inte denna skyldighet på samma sätt. Den enda lagstadgade informationsskyldigheten finns i FUK 12 §. Enligt stadgandet ska den som skäligen misstänks för brott i samband med att personen underrättas om detta, också underrättas om att hon/han ”är berättigad att redan under förundersökningen anlita biträde av försvarare samt att under vissa förutsättningar offentlig försvarare kan förordnas”. Det finns däremot ingen skyldighet enligt rättegångsbalken, att informera om rätten till tystnad.¹⁹¹ Hur underrättelsen ska gå till finns inte formulerat vare sig i lag eller föreskrifter.¹⁹² Det krävs inte någon skriftlig underrättelse eller krav på att den misstänkte ska ha förstått informationen som givits.¹⁹³ Det ska däremot dokumenteras i förhöret vilken information som lämnats vid

---

tiden började löpa som senast då den misstänkte anlätade en försvarare trots att inga förhör skulle komma att göras på flera år.

¹⁸⁷ CPT/inf (99) 4 p 28 och 141 där det stadgas att alla som blir kvarhållna hos polisen, även vittnen ska ha rätt till att biträdas av en försvarare.

¹⁸⁸ SOU 2003:74 s. 224 f. Se också Fitger som är av samma mening, En kommentar på Internet, RB 21:3.

¹⁸⁹ The PACE- act (The Police and Criminal Evidence Act) i Storbritannien är resultat av ett antal justitiemord där erkännande blivit framtvungade genom polisens förhörsmetoder. Informationen måste ges både muntligt och skriftligt till frihetsberövade personer, och innehåller bland annat rätten att biträdas av försvarare och rätten till tystnad, Gudjonsson s. 72.

¹⁹⁰ Se Gudjonssons redogörelse för *Miranda v Arizona*, 384 US at 453. The Miranda act som blev resultatet av denna dom innebär att den misstänkte som är frihetsberövad ska informeras om:

*sin rätt till tystnad,

*att alla uttalanden kan vändas emot honom i rättegången,

*sin rätt att ha försvarare närvarande vid förhör

*rätt till en offentlig sådan om han ej har råd, s. 286 f. (Enligt en rapport från Human Rights Watch har detta dock inte hindrat att terrorismisstänkta har förhörts och frihetsberövats utan att dessa rättigheter iakttagits.)

¹⁹¹ I Danmark och Norge måste dock en misstänkt person bli informerad om sin rätt till tystnad och detta framgå av polisprotokollet för att detta ska kunna användas som bevis i rättegång, Nowak s. 421 f.

¹⁹² Enligt Blomkvist är det ofta som informationen framförs slentrianmässigt eller på ett sådant sätt att den misstänkte knappast får någon riktig uppfattning. Förhørsledaren kan också låta förstå att det egentligen är onödigt att en försvarare är med under förundersökningen, s. 26.

¹⁹³ Enligt Harriette Persson, förhørsledare i Göteborg, finns det inga blanketter eller informationsblad för den misstänkte angående rättigheter. Se också om EU:s till minimidirektiv nedan under 4.6.2.

delgivningen och att hon/han upplysts om sin rätt till försvarare (FUK 20 § p 11).¹⁹⁴ Även vid så kallade primärutredningar (se ovan under 2.2) har polisen som kommer till platsen vid exempelvis butiksnatteri, enligt JO, skyldighet att informera den misstänkte om rätten till försvarare.¹⁹⁵

I RB 21:3 och 3 a som stadgar rätten till försvarare, talas bara om den misstänkte alltså inte om den som är skäligen misstänkt, vilket skulle kunna tyda på att misstankegraden inte behöver ha nått upp till skäligen misstänkt. Men för att bli informerad om sin rätt till försvarare enligt FUK 12 § krävs dock att personen är skäligen misstänkt. Denna skyldighet inträder alltså inte förrän en person blivit *underrättad* om misstanke enligt RB 23:18. Europarådets tortyrkommitté har i en rapport från 2003 kritiserat Sverige för att informationen om rätten till juridiskt biträde skett för sent. Många frihetsberövade personer fick ingen information förrän efter flera timmar (se vidare under 4.6.1).¹⁹⁶

4.4 Offentlig försvarare

4.4.1 Rätten till offentlig försvarare

Enligt RB 21:3 a har den misstänkte under vissa förutsättningar rätt att få en försvarare förordnad som bekostas med statens medel. Syftet är att en misstänkt person som saknar medel att anlita en privat försvarare inte ska stå utan juridisk hjälp när sådan behövs.¹⁹⁷ Också av rättssäkerhetsskäl har man ansett det viktigt att en försvarare förordnas redan på ett tidigt stadium för att motverka undersökningsledarens ibland ensidiga inriktning av utredningen och på så sätt hindra att ett obefogat åtal väcks.¹⁹⁸

Det är i första hand den misstänkte själv som ska sörja för sitt försvar samt utse försvarare. Men även om den misstänkte inte själv inser sitt behov, ska förundersökningsledaren eller rätten se till att det finns en försvarare om det behövs för att den misstänktes grundläggande rättsskydd ska anses uppfyllt (RB 23:5 och 21:4 st. 2).¹⁹⁹ Den misstänktes vilja skall dock tillmätas stor betydelse eftersom hon/han kan bli skyldig att betala kostnaden för försvaret.²⁰⁰ Prövning ska göras i det enskilda fallet genom en avvägning mellan den misstänktes behov och intresset av sparsamhet med statens medel. Syftet är dock att den som har behov av en offentlig försvarare också ska få det.²⁰¹

Enligt motiven ska bedömningen av om offentlig försvarare bör förordnas grundas enbart på det processuella behovet av en sådan. Hänsyn till den misstänktes ekonomiska resurser ska inte tas. Inte heller ska offentlig försvarare förordnas av enbart kurativa skäl.²⁰²

¹⁹⁴ Danielsson 67.

¹⁹⁵ JO 2000/01 s. 137 om ”snattefonförfarandet”.

¹⁹⁶ CPT:s rapport 2003 p. 28.

¹⁹⁷ Prop. 1983/84:23 s. 13.

¹⁹⁸ SOU 1926:32 s. 49 samt Ekelöf Rättegång II s. 92.

¹⁹⁹ Se Prop. 1983/84:23 s. 15 där justitiedepartementet menar att om den misstänkte har erkänt själva brottet finns det sällan behov av offentlig försvarare för själva utredningen av brottet medan det, om hon/han förnekar, kan finnas behov av juridisk hjälp för att denne ska kunna hävda sin ståndpunkt gentemot åklagaren. Se också Ekelöf, Rättegång II s 92.

²⁰⁰ Ekelöf, Rättegång II s. 94.

²⁰¹ JuU 1983/84:7 s. 9.

²⁰² Prop. 1983/84 s. 13 och 15. Jämför NJA 1977 s. 577 där Högsta domstolen dock tillerkände försvararen arvode på grund av besök hos klienten av kurativ karaktär, då domstolen menade att det är viktigt att uppmärksamma att klientens aktuella personliga, ekonomiska och sociala situation ofta kan vara direkt betydande för påföljdsfrågan och att den kurativa delen kan vara viktig för att upprätthålla förtroendet mellan försvararen och klienten. Se också NJA 1984 s. 877 och NJA 1981 s. 87.

Enligt RB 21:3 a skall offentlig försvarare förordnas om den misstänkte är anhållen eller häktad och om hon/han begär det. Offentlig försvarare ska också förordnas på den misstänktes begäran om det handlar om ett brott för vilket inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i sex månader. I dessa fall bör, enligt motiven, offentlig försvarare förordnas oavsett om den misstänkte erkänner eller förnekar brottet.²⁰³ I fall där den misstänkte inte erkänner brottet bör offentlig försvarare förordnas om den misstänkte begär det, så vida det inte handlar om s.k. förseelser, trafikbrott och andra lindrigare brott.²⁰⁴ Vidare ska offentlig försvarare förordnas enligt paragrafens andra stycke:

1. om det misstänkte är i behov av försvarare med hänsyn till brottet,
2. om försvarare behövs med hänsyn till att det är tveksamt vilken påföljd som kan väljas och det finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening eller
3. om det i övrigt föreligger särskilda skäl med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden eller till vad målet rör.

Ett exempel enligt den första punkten är när målet innehåller komplicerade rätts- eller bevisfrågor eller omfattande och svåröverskådliga sakförhållanden. Det kan också vara fråga om att hålla korsförhör under huvudförhandlingen och att den misstänkte i dessa fall nekar till brottet. Hon/han kan då behöva hjälp att hävda sin ståndpunkt gentemot åklagaren.²⁰⁵ Som exempel anges i motiven att den skriftliga bevisningen är omfattande och svåröverskådlig eller att den tilltalade hävdar nöd eller nödvärn.²⁰⁶ Komplicerade frågor kan också till exempel gälla yrkanden om förverkande eller annan särskild rättsverkan.²⁰⁷ Tveksamhet angående rubricering av brottet kan beaktas i de fall där påföljdsfrågan påverkas liksom yrkande på skadestånd vid mycket betydande belopp.²⁰⁸ Också för att söka prövningstillstånd i Högsta domstolen kan offentlig försvarare varar motiverad.²⁰⁹ Komplicerade rättsliga bedömningar har i praxis bland annat bedömts vara om till exempel uppsåtsbedömningen eller skuldfrågan är komplicerad eller då nya förhör varit nödvändiga i hovrätten.²¹⁰

Av betydelse för förordnandet av offentlig försvarare är också om den tilltalade riskerar en frihetsberövande påföljd som inte är kortvarig, eller om påföljdsvalet kan diskuteras och annan påföljd än böter eller villkorlig dom kan komma ifråga (p. 2). Om det är tveksamt vilken påföljd som ska väljas, krävs det att den misstänkte biträds av försvarare för att man ska vara säker på att de relevanta omständigheterna kommer fram även om målet i övrigt är enkelt.²¹¹ I praxis har det bedömts att behov funnits av en offentlig försvarare när lagstiftningen angående påföljden samhällstjänst var ny och rättsläget oklart,²¹² eller om den misstänktes personliga situation (p. 3) gör det svårt att förutsäga vilken påföljd som blir

---

²⁰³ Prop. 1983/84:23 s. 15.

²⁰⁴ A.a. s. 13.

²⁰⁵ Ekelöf, Rättegång II s 93. Enbart den omständighet att det ska förekomma förhör med målsäganden och vittnen utgör i sig inte ett skäl för att offentlig försvarare förordnas, prop. 1983/84:23 s 16.

²⁰⁶ Även om den misstänkte hävdar att hon/han har blivit provocerad att begå brottet, vilket ofta hävdas i misshandelsfall kan det ibland vara motiverat med en offentlig försvarare, prop. 1983/84:23 s 16.

²⁰⁷ Prop. 1983/84:23 s. 18.

²⁰⁸ A.a. s. 16.

²⁰⁹ A.a. s. 18. Se också Europadomstolens dom, Pham Hoang mot Frankrike där den stora summan pengar som han var tvungen att betala motiverade rätten till offentlig försvarare.

²¹⁰ NJA 1984 s. 787, NJA 1988 s. 5 samt NJA 1999 s. 541.

²¹¹ Prop. 1983/84:23 s. 17.

²¹² NJA 1999 s. 541.

aktuell.²¹³ Finns det ingen egentlig tveksamhet om påföljden bör offentlig försvarare dock normalt inte behövas.²¹⁴

Enligt motiven ska en offentlig försvarare förordnas även vid mindre allvarliga brott om den misstänkte av personliga skäl har svårt att klara sitt försvar själv. Det kan vara fallet om personen lider av en allvarlig psykisk eller fysisk sjukdom, är mycket gammal, har nedsatt syn, hörsel eller lider av annat handikapp.²¹⁵ Om det blir fråga om rättspsykiatrisk undersökning skall, enligt motiven till lagen, offentlig försvarare regelmässigt förordnas.²¹⁶ Också om den misstänkte är utlänning utan kännedom om det svenska rättssystemet eller utan kunskaper i det svenska språket kan det vara skäl att en offentlig försvarare förordnas.²¹⁷

Att en offentlig försvarare förordnas mot den misstänktes önskan torde förkomma huvudsakligen när det är frågan om en ung person, en person som av personliga skäl är extra utsatt eller då det är fråga om mycket allvarlig brottslighet.²¹⁸ Den misstänktes önskan i övrigt ska enligt motiven tillmätas stor betydelse eftersom hon/han kan bli återbetalningsskyldig för försvararens arvode vid en fällande dom.²¹⁹

Enligt lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL) 24 §, ska en offentlig försvarare förordnas åt den som är under 18 år och misstänkt för brott, om det inte är uppenbart att hon/han saknar behov av försvarare. I och med att man i den senaste ändringen i lagtexten, bytte ut ordet "åtalad" mot "misstänkt" gäller rätten också under förundersökningen och innan åtal har väckts.²²⁰ Möjligheterna att förordna offentlig försvarare utvidgades genom regelns införande, i förhållande till bestämmelserna i RB 21:3 a, för att stå i bättre överensstämmelse med artikel 40 i FN:s barnkonvention.²²¹ Artikelns säger att "*barn som misstänks eller åtalas eller befunnits skyldiga till brott*" ska behandlas på ett sätt "*som stärker barnets känsla för värdighet och värde, som stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och önskvärdhet att främja att barnet återanpassas och tar på sig en konstruktiv roll i samhället.*". Enligt punkt 2 b i artikeln har ett barn rätt att få juridisk hjälp eller annat lämpligt biträde vid förberedelse och framläggande av sitt försvar. FN:s barnkommitté som övervakar att konventionen följs, anser att en försvarare alltid ska förordnas när barn misstänks ha begått brott.²²² De svenska lagstiftarna ansåg det dock inte nödvändigt att göra regeln undantagslös. Även om en försvarare också kan förordnas i mål där påföljden endast förväntas bli böter, ansåg man att inskränkningar kan göras när behov uppenbart saknas. Detta kan vara fallet vid bagatellartade brott eller i mål där åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande kan komma att meddelas. Det kan då handla om erkända brott av enklare slag eller vara fråga om mål där förundersökning inte behöver göras enligt RB 23:22 (se under 2.2).²²³ Är påföljdsvalet tveksamt bör dock försvarare förordnas.²²⁴

Om någon som är misstänkt för brott är under 15 år och utredning skall göras enligt LUL 31§ kan, om det finns synnerliga skäl, ett juridiskt biträde förordnas för denne (LUL 32 a §). Tanken är att detta bara ska bli aktuellt vid mycket allvarlig brottslighet, om utredningen

---

²¹³ NJA 1988 s. 37.

²¹⁴ NJA 1985 s. 694.

²¹⁵ I NJA 1987 s. 45 var personen 79 år och led av en sjukdom. Offentlig försvarare förordnades trots att målet handlade om obehörigt avvikande från olycksplats.

²¹⁶ Prop. 1983/84:23 s. 18.

²¹⁷ Fitger, En kommentar på Internet, RB 21:3 a samt NJA 1999 s. 227.

²¹⁸ Prop. 1983/84:23 s.14 och Ekelöf Rättegång II s. 93.

²¹⁹ A.a. s. 14 samt RB 31:1. Jämför fallet Croissant mot Tyskland nedan under 5.2.

²²⁰ Prop. 2000/01:56 s. 25 och s. 32.

²²¹ A.a. s. 25.

²²² Bring och Diesen s. 122.

²²³ Prop. 2000/01:56 s. 32.

²²⁴ Prop. 1994/95:12 s. 103, NJA 1974 s. 687.

kommer att omfatta ett stort antal förhör, pågå under en lång tid eller när det kan bli fråga om ett stort skadeståndsanspråk. Ett juridiskt biträde bör dock alltid förordnas i de situationer då det ska ske en så kallad bevistalan inför domstol med den unge(LUL 38 §).²²⁵

4.4.2 Förordnande av offentlig försvarare

En viktig faktor för att försvararen ska kunna närvara vid förhör är vid vilken tidpunkt förordnandet sker. Enligt RB 23:5, ska undersökningsledaren skicka begäran om offentlig försvarare till tingsrätten.²²⁶ Detta gäller oavsett om behovet har uppkommit på grund av den misstänktes begäran eller om åklagaren bedömer att behovet finns enligt RB 21:3 a 2 st. I regeln uttrycks inte exakt vid vilken tidpunkt detta ska ske. JO har uttalat att undersökningsledaren dock inte kan vänta med att vidarebefordra en begäran från den misstänkte om offentlig försvarare, även om hon/han anser att det inte finns något akut behov av en sådan.²²⁷ Enligt åklagare Mats Eriksson i Göteborg så har det inte funnits någon enhetlig praxis om vid vilken tidpunkt en offentlig försvarare ska förordnas men man har nu i en intern skrivelse på hans kammare, enats om vissa riktlinjer.²²⁸

Att snarast vidarebefordra en begäran om offentlig försvarare från misstänkt som är anhållen. Om det i ett förhör, ex 24:8-förhöret, framgår att offentlig försvarare *önskas* är detta en sådan begäran som snarast skall vidarebefordras till rätten. Med snarast skall förstås när ärendet är inlottat på en tjänst. Det är alltså inte nödvändigt att vidarebefordra en sådan begäran under nattjouren. Det är inte tillfredsställande att avvakta med att inlämna en begäran om offentlig försvarare först i samband med att häktningsframställan ges in. Endast i undantagsfall, t ex där avsikten är att samma dag häva anhållningsbeslutet eller där misstänkt uttryckligen säger att han inte vill ha offentlig försvarare (och det inte är fråga om allvarlig brottslighet), kan man eventuellt avvakta med att vidarebefordra en begäran.²²⁹

När en person grips eller anhålls har personen rätt att, enligt RB 24:9, få besked om det brott som hon/han misstänks för samt skälen för frihetsberövandet. Här blir förutsättningarna större för att tidigt kunna förordna en försvarare.²³⁰ Vid fall där den misstänkte är på fri fot kan det dock vara mer osäkert vid vilken tidpunkt behovet uppkommer. När offentlig försvarare skall förordnas på grund av att påföljdsfrågan är oklar (RB 21:3 a 2 st. 2 p.) påpekades det i motiven att konstruktionen av den andra punkten innebär att det kan behöva göras en viss förhandsbedömning av påföljdsfrågan, till exempel på grundval av en stämningsansökan, för att inte offentliga försvarare skall förordnas slentrianmässigt.²³¹ Det

²²⁵ Se Prop. 2005/06:165 s. 115f. Barnombudsmannen och Rädda Barnen var kritiska till inskränkningen med hänvisning till FN:s Barnkonvention artikel 40 p. 2 b. Regeringen menade dock att kraven i artikeln uppfylls, då det vid de fall som barnet ställs inför domstol ska finnas ett juridiskt biträde.

²²⁶ Enligt förhørsledare Harriette Persson kan åklagare dock delegera till henne att ringa upp tingsrätten och begära ett förordnande (intervju 070830). Jämför dock FAP 403-5 (RPSFS 2005:11) 7 § där det sägs att förundersökning skall övertas av åklagaren om det krävs en åtgärd av domstol.

²²⁷ JO 2002/03 s. 76. Se även Ds Ju 1979:15 s. 104 där justitiedepartementet menar att det bör ske utan dröjsmål trots att åklagaren kan anse det tveksamt om behovet finns.

²²⁸ Telefonintervju 071025.

²²⁹ Intern skrivelse hos 1:a åklagarkammaren i Göteborg, e-mail från Mats Eriksson, 071025. Jämför också justitiedepartementets förslag till tidigt försvararinträde, Ds Ju 1975 :15 s. 110 och Blomkvist s. 27.

²³⁰ Ds Ju 1979:15 s. 90 Justitiedepartementet kritiserad dock att inte begäran om förordnande skedde förrän i samband med stämningsansökan.

²³¹ Prop. 1983/84:23 s. 17 f. En jämförelse görs här med andra typer av förhandsbedömningar, så som vilken sammansättning domstolen ska ha enligt RB 1:3b och 46:15 a.

innebär i praktiken att undersökningsledaren i vissa fall kan vänta med att skicka en begäran om offentlig försvarare tills utredningen är klar och stämning utfärdats.²³²

Det är rätten som, utifrån undersökningsledarens begäran och motivering, bedömer om det finns behov att förordna en offentlig försvarare (RB 21:4).²³³ I praktiken blir det dock undersökningsledaren som bestämmer när behovet uppkommer.²³⁴ Enligt ett beslut från JO finns det dock inget utrymme för undersökningsledaren att pröva om den misstänkte har behov av försvarare eller ej när den misstänkte själv begär en offentlig försvarare. JO poängterade att reglerna i RB 23:5 och 21:3 a första stycket första meningen är undantagslösa.²³⁵

Rätten kan även på eget initiativ eller på initiativ från den misstänkte förordna offentlig försvarare oavsett på vilket stadium målet befinner sig, alltså även under förundersökningen. Enligt motiven till RB ska denna prövning inte vänta till dess åtal väckts.²³⁶ JO har också betonat vikten av att domstolen förordnar en offentlig försvarare utan dröjsmål. Domstolen kan inte vänta med ett sådant beslut på grund av arbetstekniska intressen. Dessa intressen bör stå tillbaka för den tilltalades intresse att så tidigt som möjligt få kontakt med sin försvarare.²³⁷

Om behovet av en offentlig försvarare uppkommer under en helg finns tillgång till försvarare enligt Domstolsverkets föreskrifter om advokatberedskap.²³⁸ Beredskapen omfattar två advokater eller andra jurister i Göteborgs beredskapsområde, fyra i Stockholm, två i Malmö och en i vart och ett av de övriga beredskapsområden.²³⁹ Enligt föreskriften gäller beredskapen för prövning av häktesfrågor som sker lördagar, söndagar eller andra helgdagar.²⁴⁰ Om en offentlig försvarare ska förordnas under en helg och den misstänkte inte har ett eget förslag på försvarare så förordnas alltså den som har juren. Beredskapen har i praktiken även använts när det finns behov av att en försvarare medverkar vid förhör även om ingen häktningförhandling ska genomföras.²⁴¹ Man kan till exempel tänka sig den situationen att den misstänkte vägrar att säga någonting utan att ha träffat sin försvarare eller kräver att försvararen är närvarande vid förhöret.²⁴²

När det gäller ungdomsbrott har riksåklagaren (RÅ) i sina *Riktlinjer för handläggning av ungdomsbrott*, försökt förtydliga när under processen en offentlig försvarare ska förordnas enligt LUL 24 §.²⁴³ Detta gäller oavsett den unges eller vårdnadshavarens vilja. Enligt riktlinjerna kan förordnandet vänta till efter slutdelgivning, då det gäller brott med högst sex månaders fängelse i straffskalan och där förundersökningen leds av polis. Är utredningen omfattande eller den unge till exempel lider av psykisk ohälsa och utredningen leds av

²³² Se under 4.3.1 not 182 angående att det i praktiken ligger i förhållningsledarens händer enligt Advokatsamfundets chefjurist.

²³³ Enligt motiven till lagen ansåg man att förordnandet av försvarare var en ren rättsskipningsåtgärd som ej borde utövas av ett förvaltande organ, SOU 1926:32 s. 53.

²³⁴ Ds Ju 1979:15 s. 110.

²³⁵ JO 2002/03 s. 76. I fallet hade åklagaren inte vidarebefordrat en begäran om offentlig försvarare då hon ansåg att det inte fanns behov eftersom inga förhör var planerade och inga nya omständigheter hade tillkommit i fallet. Se också JO 2007-06-20 angående att det inte finns utrymme för en åklagare att bedöma om en försvarare ska anses jävig.

²³⁶ SOU 1941:7.

²³⁷ Se JO 1964 s. 194 där domstolen hade väntat tills dag för huvudförhandling var utsatt.

²³⁸ DVFS 2006:19.

²³⁹ A. fs. 3 §.

²⁴⁰ A. fs. 1 §.

²⁴¹ Stefan Lönnquist, rådmann vid Göteborgs tingsrätt, antar att detta antagligen löses av polis och åklagare utan förordnande eftersom försvararen ofta har träffat sin klient innan förordnandet. Det förekommer dock sällan menar han, att tingsrätten förordnar försvarare om det inte ska hållas häktningförhandling, telefonintervju 070816.

²⁴² Se under avsnitt 4.5.3.1 om NJA 1998 s. 507.

²⁴³ RÅR 2006:3 s. 24 f.

åklagare finns dock, enligt riksåklagaren, ofta skäl att förordna en försvarare redan på förundersökningsstadiet. Vid brott med mer än sex månaders fängelse i straffskalan är utgångspunkten att försvarare skall förordnas så fort som möjligt såvida inte misstanken kommer att resultera i strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse (LUL 17 § 2 st.). Också om förundersökningen kommer att läggas ned inom kort och den inte avser brott av alltför allvarligt slag kan förordnande av försvarare underlåtas. Om det framstår som mycket osäkert huruvida förundersökningen kommer att leda till lagföring, men förhör ändå måste hållas för att få ett fullgott beslutsunderlag, kan ett första förhör med delgivande av misstanke hållas utan att försvarare förordnats även om brottet kan ge ett straff på över sex månader. JO har dock, med hänvisning till FN:s Barnkonvention, uttalat att det föreligger en stark presumtion för att försvarare ska förordnas för en underårig misstänkt. Det ska, menar han, så långt som möjligt eftersträvas att en försvarare förordnas redan vid det inledande förhöret med den misstänkte.²⁴⁴

Den misstänkte har med vissa begränsningar rätt att välja vilken försvarare som skall förordnas åt henne/honom (RB 21:5 st. 2). Begränsningarna kan vara av ekonomisk karaktär. En försvarare som till exempel bor i en annan stad kan bli oproportionerligt dyr att anlita i förhållande till målets omfattning.²⁴⁵ Det finns också begränsningar när det gäller lämplighet (RB 21:5 st. 1).²⁴⁶ Om den misstänkte inte har ett eget förslag på en försvarare utan *godtar den som rätten förordnar* finns det lite olika system på olika tingsrätter. I Göteborg går man officiellt efter en turordningslista där alla offentliga försvarare är uppsatta.²⁴⁷ I andra städer kan det vara så att domstolen väljer den som är lämplig för olika mål.²⁴⁸

En förhørsledare har ingen skyldighet att skaffa en försvarare åt den misstänkte men får heller inte försvåra för henne/honom att göra det.²⁴⁹ JO har uttalat att en förhørsledare inte får påverka den misstänkte angående behovet av försvarare.²⁵⁰

Om en tingsrätt avslagit en begäran om offentlig försvarare eller utsett en annan än den misstänkte önskat kan detta beslut överklagas till hovrätt (RB 49:5 p. 7 och 52:1). Domstolen kan ex officio ta upp frågan om entledigande, då det kommer till dess kännedom att en försvarare inte, enligt RB 21:7, sköter sitt uppdrag (RB 21:6).²⁵¹ Detta kan ske om exempelvis åklagaren uppmärksammar domstolen på problemet.²⁵² Också om den misstänkte brister i förtroende för sin försvarare under processens gång kan hon/han hos domstolen, enligt samma regel, begära ett byte. Det krävs dock att det finns giltiga skäl för ett sådant. I praxis har det uppställts höga krav för ett byte. Det ska handla om risk för ett långt frihetsberövande samt att det bristande förtroendet ska ha sin grund i påvisad åtgärd, underlåtenhet eller brister i processföringen.²⁵³ Ur samma fall i praxis kan utläsas att det är svårare att få till stånd ett byte om den misstänkte själv har valt sin försvarare.

---

²⁴⁴ JO 2007-12-03.

²⁴⁵ Fitger, En kommentar på Internet, RB 21:5.

²⁴⁶ Se RH 1988:58 där den misstänktes önskemål gick före ekonomiska överväganden samt vissa lämplighetsöverväganden, då det handlade om ett allvarligt brott.

²⁴⁷ Enligt förhørsledare Harriette Persson, som arbetar framförallt med sexualbrott, så kan hon dock be att åklagaren begär att domstolen förordnar en försvarare som är lämplig och van vid just sexualbrottsmål.

²⁴⁸ Advokaten nr 4, 2004. Se också JO 2007-08-30, där en domstols inofficiella obehörighetsförklaring av en advokat kritiseras. JO menar att detta måste göras på sakliga skäl och resultera i ett formligt beslut mot vilket talan kan föras.

²⁴⁹ Bring och Diesen s. 123.

²⁵⁰ JO 1981/82 s. 65.

²⁵¹ Fitger, En kommentar på Internet, RB 21:4.

²⁵² Se NJA 1983 s. 200 där domstolen ansåg att det måste anses åligga åklagaren att fästa rättens uppmärksamhet på missförhållanden angående försvararens lämplighet, som kommer till hennes/hans kännedom. Detta ansågs dock inte innebära att åklagaren erhöll partsställning i frågan.

²⁵³ NJA 1995 s. 75, NJA 1981 s. 1080.

4.5 Rätten att ha en försvarare närvarande vid förhör

4.5.1 Vem får närvara vid förhör?

Betydelsen av att ha en försvarare närvarande vid förhör har diskuterats i doktrinen. Försvararens närvaro har ansetts vara av stort värde genom att förhindra missuppfattningar och säkerställa att relevanta uppgifter till förmån för den misstänkte kommer fram. Att ha en försvarare med kan också göra så att den misstänkte känner sig tryggare under förhöret och vågar prata.²⁵⁴ Försvararen har ansetts kunna utgöra en motvikt mot utredarnas arbetshypotes genom att visa på alternativa hypoteser.²⁵⁵ Enligt Europadomstolen har försvararens närvaro setts som det främsta skyddet mot att polisen använder sig av otillåtna förhörsmetoder.²⁵⁶ Mot argumenten för att försvararen ska vara närvarande vid förhör har från vissa advokater dock framförts, att försvararens närvaro legitimerar förhörets resultat. I och med detta kan man som försvarare riskera att bli en slags gisslan. Det blir svårt att i efterhand angripa det som framkommit vid förhöret. Försvararen är i ett underläge gentemot polisen i detta tidiga stadium och har inte har möjlighet att ifrågasätta det som kommer fram.²⁵⁷

Det är inte självklart att rätten till försvarare också innebär en rätt att ha försvararen närvarande vid förhör. Det ingår inte heller uttryckligen i informationsskyldigheten enligt FUK 12 § att informera om rätten att ha försvararen närvarande vid förhör. Förhållanden kan ändå ställa frågan om den misstänkte är i behov av att ha sin försvarare närvarande vid förhöret.²⁵⁸ Det finns heller ingen särskild bestämmelse som tydligt reglerar försvararens rätt att närvara vid förhör med den misstänkte. Vem som får närvara vid förhör generellt regleras i RB 23:10. I första meningen sägs att *"ett av undersökningsledaren anmodat trovärdigt vittne"* skall närvara så vitt är möjligt. Tanken var att skapa en rättssäkerhetsgaranti då detta skulle möjliggöra att vid behov kunna styrka vad som förekommit vid förhöret eftersom detta inte är offentligt.²⁵⁹ Försvararen har en absolut rätt att närvara vid förhör som sker på den misstänktes begäran, men vid förhör med den misstänkte finns bara de allmänt hållna första och tredje meningarna i paragrafens andra stycke att hålla sig till. Där sägs att: *"Undersökningsledaren skall bestämma om någon annan än vittne får närvara vid förhör"* och: *"Även vid annat förhör får försvarare närvara om det kan ske utan men för utredningen."* Om försvararen är närvarande vid förhöret får hon/han inte heller meddela sig fritt med sin klient. Det är undersökningsledaren som bestämmer i vilken ordning hon/han får ställa frågor till den som hörs (RB 23:11).

I förarbetena till RB 23:10 menade man att försvararen inte hade rätt att närvara vid varje förhör med den misstänkte då detta skulle kunna äventyra utredningen. Det fanns alltså ingen ovillkorlig rätt för försvararen att närvara vid förhör utan det skulle vara upp till undersökningsledaren att bedöma om det kunde ske utan men för utredningen.²⁶⁰

²⁵⁴ Ekelöf, Rättegång V s. 132 f.

²⁵⁵ Blomkvist s. 49 samt Lundquist s. 238. Se också Findley and Scott, *The Multiple Dimensions of Tunnelvision in Criminal Cases*, där "tunnelseende" hos de som utreder brott anses vara en orsak i de flesta fall av felaktiga domar.

²⁵⁶ Brennan mot Storbritannien p. 53

²⁵⁷ Advokaten 1989 s. 351. Även Blomkvist uppmanar till viss försiktighet och menar att man som försvarare måste ha satt sig in i saken och sin klients version innan man medverkar vid förhöret, då den omständigheten att försvararen varit närvarande "kan komma att tillföra den noterade utsagan ett sken av trovärdighet", s. 32.

²⁵⁸ Se studien i kap 3 och intervju med förhållsledare Harriette Persson som menar att hon alltid frågar detta och att hon alltid dokumenterar den misstänktes inställning (intervju 070830).

²⁵⁹ SOU 1938:44 s. 289. Se också FUK 7 § om vem som kan vara förhörsvittne.

²⁶⁰ SOU 1926:32 s. 69. Jämför RB 23:10 st. 3 där det stadgas att målsägandebiträde har rätt att vara närvarande vid förhör med målsägande.

I praktiken menas det dock att försvararen har en, på det hela taget, ovillkorlig rätt att närvara vid förhör med den misstänkte.²⁶¹ JO har i ett tidigt beslut som fortfarande anses vara vägledande, lagt grunden för vad som gäller angående försvarares rätt att närvara vid förhör.²⁶² I fallet hade den misstänktes försvarare nekats närvara vid förhör. Motiveringen var att det ansågs kunna medföra att utredningen försvårades genom att försvararen, med sin förhandskunskap i ärendet, skulle kunna tillrättalägga den misstänktes utsaga och att den information om andra personer som var inblandade och som framkom under förhöret skulle kunna förmedlas till dessa av försvararen.²⁶³ JO menade att frågan om försvararens närvaro kan vara till men för utredningen, måste bedömas från fall till fall. I huvudsak syftar regeln i RB 23:10 st. 2 på den situation då uppgifter som av utredningsskäl den misstänkte och hennes/hans försvarare inte ännu bör känna till, inte ska röjas. Men eftersom det inte finns någon tystnadsplikt mellan den misstänkte och hennes/hans försvarare så menar JO att möjligheterna att vägra försvararen att närvara vid förhör med sin klient, är ytterst begränsade. I undantagsfall kan en sådan möjlighet finnas om försvararen antas komma uppträda på ett sätt som skulle störa eller omöjliggöra förhöret. Detta förutsätter dock att försvararen inte skulle efterkomma förhørsledarens föreskrifter rörande försvararens rätt att yttra sig under förhöret. En försvarare som uppträder på detta sätt bör enligt JO, medföra att undersökningsledaren vidtar åtgärd för att skilja honom från sitt uppdrag.²⁶⁴ En privat försvarare kan dock inte anses ha samma rätt att delta vid förhör då denne i vissa fall kan tänkas ha anknytning till brottet.²⁶⁵

Också redan innan en person har nått upp till att vara skäligen misstänkt kan hon/han känna sig vara i behov av att ha en försvarare närvarande vid förhör. Om en person hörs upplysningsvis kan en försvarare få tillåtelse att närvara med förhørsledarens godkännande (RB 23:10 st. 2) men denne har i det läget inte rätt att ställa frågor utan ses snarare som ett förhörsvittne.²⁶⁶

Anledningar som skulle kunna förorsaka att försvararen inte är närvarande under förhör med den misstänkte kan bero på polis och åklagares agerande. De kan ha underlåtit att informera den misstänkte om hennes/hans rätt eller inte sett till att förordnandet sker utan dröjsmål eller inte ansett det behövligt alls.²⁶⁷ När det gäller unga lagöverträdare finns det inget särskilt stadgat om just försvararens närvaro vid förhör utan här gäller samma regel som ovan. Däremot finns särskild reglering i både RB, FUK och LUL vad gäller vårdnadshavares och socialtjänstens rätt att bli kallade och närvara vid förhör.²⁶⁸ I ett beslut från 2007 menar JO dock att en förundersökningsledare på objektiva grunder ska bedöma huruvida det finns behov av att en försvarare är närvarande vid förhör med den unge oavsett om den unge själv eller dennes vårdnadshavare tycker det är obehövligt.²⁶⁹ RÅ har i sina riktlinjer för handläggning av ungdomsmål (se ovan 4.4.2) uttalat att en försvarare inte nödvändigtvis måste närvara vid förhör med den unge.²⁷⁰ Han menar dock en sådan begäran ska tillmötesgå i möjligaste mån. RÅ menar vidare att: *"Om detta skulle innebära att ett frihetsberövande förlängs får dock en bedömning göras i det enskilda fallet huruvida det är*

---

²⁶¹ Ekelöf, Rättegång V s. 133.

²⁶² JO 1956 s. 96.

²⁶³ A.a. s. 111.

²⁶⁴ A.a. s. 117.

²⁶⁵ Bring och Diesen, 2005 s. 309.

²⁶⁶ Blomkvist s. 32 f. Förhørsledare Harriette Persson är osäker på om man i det läget ska bedöma försvararen som stödperson eller försvarare (intervju 070830).

²⁶⁷ Se JO 2002/03 s. 67 samt ovan under 4.4.2.

²⁶⁸ RB 23:10 4st, LUL 5-7 och 33-34 §§ samt FUK 16 §.

²⁶⁹ JO 2007-12-03.

²⁷⁰ RÅR 2006:3 s. 25.

*lämpligt att invänta försvararens närvaro eller om förhöret kan hållas i dennes frånvaro.”*²⁷¹ Han anser också att ett anhållningsförhör enligt RB 24:8 som regel måste hållas trots att någon försvarare inte finns att tillgå. Så också om den unge utan föregående varning hämtas till förhör enligt RB 23:7 st. 2.²⁷² JO menar dock som nämnts ovan att det ankommer på förundersökningsledaren att så långt som möjligt eftersträva att en försvarare förordnas redan vid det inledande förhöret med den unge misstänkte som en konsekvens av Sveriges åtagande att följa Barnkonventionen och den påföljande lagändringen av LUL 24 § (se ovan 4.4.1). JO uttalade vidare att: *”Intresset av att förhöret genomförs med en offentlig försvarare närvarande måste sedan vägas mot intresset av att förhöret påbörjas i rimlig tid”.*²⁷³ Han går dock inte närmare in på vad som avses med detta.

4.5.2 Möjligheter till klagomål

Att försvararen inte är närvarande vid förhöret kan också bero på om försvararen anser det vara behövligt eller vad hon/han och klienten har kommit överrens om. Klienten kanske inte anser sig vara i behov av att försvararen är närvarande vid förhöret utan nöjer sig med att träffa denne i enrum. Är klienten på fri fot tar hon/han oftast, enligt Blomkvist, inte kontakt med försvararen förrän förundersökningen är klar och stämning utfärdats.²⁷⁴ Här finns också ofta en oklarhet om huruvida den misstänkte har rätt till offentlig försvarare överhuvudtaget. Han menar också att det kan finnas praktiska problem med att samordna förhørsledarens och försvararens arbetstider vilket gör att försvarare inte alltid ber om att få vara med vid förhör.²⁷⁵

Det finns inte många fall som behandlar klagomål mot de olika parternas eventuella brister angående att försvararen inte har varit närvarande. Förutom JO-fallen som jag redogjort för i det föregående avsnittet har jag funnit två JK-beslut som berör frågan i förhållande till ansvaret hos åklagare och polis.

I ett JK-beslut från 1993 hade H som var anhållen vägrat att besvara förhørsfrågor utan närvaro av sin advokat. Han kvarhölls då över natten. Han hade begärt att få en viss namngiven försvarare förordnad men fått avslag från tingsrätten på grund av att denne ansågs olämplig. Ärendet var under prövning i hovrätten. H hade blivit släppt först när han avgivit en skriftlig redogörelse. H ansåg att han blivit pressad att avstå från att ha försvarare med vid förhöret i och med att han kvarhållits och utsatts för ytterligare förhørsförsök.

JK menade att H givetvis hade rätt att inte säga någonting vid förhören men måste därmed räkna med risken att tiden för anhållande förlängdes inom de frister som lagen medger. Han utgick i sin bedömning ifrån att en försvarares rätt att närvara måste bedömas i det enskilda fallet och kan begränsas om det kan vara till men för utredningen men att det i övrigt finns små möjligheter att begränsa försvararens närvaro. JK menar vidare att en förhørsledare *”... bör i situationer som den aktuella för sin del undersöka möjligheterna att tillmötesgå den misstänktes önskemål om att försvarare skall närvara vid förhören”.* Han kunde, menade JK, t. ex sökt kontakt med en annan advokat som hade möjlighet att närvara vid förhören. Omständigheterna i fallet var dock sådana att det inte gick att skapa klarhet i vad som faktiskt gjorts från polisens sida, varför JK inte utdelade någon kritik i frågan.²⁷⁶

---

²⁷¹ A.a. s. 25.

²⁷² A.a. s. 24.

²⁷³ JO 2007-12-03.

²⁷⁴ Blomkvist s. 46.

²⁷⁵ Blomkvist s. 49.

²⁷⁶ JK-beslut 1993-11-18.

En slutsats av avgörandet blir att möjligheten finns, som i det här fallet, att neka en viss försvarare att närvara på grund av att det skulle kunna vara till men för utredningen men att detta i så fall bör ordnas så att förhørsledaren försöker få dit en annan försvarare. Hur långt skyldigheten sträcker sig, det vill säga hur mycket en förhørsledare måste anstränga sig för att få dit en annan försvarare, framgår dock inte.

I ett annat JK-beslut från 2006 hade JJ 16 år dömts för mord i två instanser och nekats prövningstillstånd samt resning i Högsta domstolen. Anmälan mot åklagaren gällde brister i hans sätt att leda förundersökningen på en rad punkter. En av punkterna handlade om att JJ förhörts vid två tillfällen utan att försvarare fanns med. Försvararen hade dock blivit informerad om förhören och att JJ inte önskade att han skulle delta vid dessa. Varken socialtjänst eller vårdnadshavare var heller kallade till de två förhören. JK riktade inte någon kritik mot att socialtjänsten och vårdnadshavare inte hade kallats till förhör då dessa var väl informerade om brottet sedan innan och det inte hade framkommit något som visade att JJ var i behov av deras närvaro. JK:s bedömning angående försvararens frånvaro var följande: ”Av utskriften från förhören den 27 september 2004 och den 4 november 2004 framgår att JJ:s offentliga försvarare hade informerats om förhören och att han hade valt att inte närvara. Vid sådant förhållande finns det inte anledning att rikta kritik mot att den offentlige försvararen inte deltog vid dessa förhör”.²⁷⁷ JK verkar här mena att hur ofta försvararen ska vara med vid förhör med sin klient i första hand är en sak mellan försvararen och klienten. Har undersökningsledaren och förhørsledaren gjort vad som kan krävas av dem, det vill säga i detta fall informerat försvararen om förhöret, så ligger ansvaret på försvararen och den misstänkte. Huruvida JK också bedömer försvararens agerande i sammanhanget är svårt att utläsa. Anmälan var i fallet riktad mot åklagaren. Klagomål mot brister i försvararens arbete skall i första hand riktas mot Advokatsamfundets disciplinnämnd. JK har dock det övergripande ansvaret i sådana frågor (RB 8:7).

Det finns ingen regel som säger att en försvarare är skyldig att närvara vid förhör med den misstänkte. Det som närmast reglerar detta är den allmänna regeln i RB 23:7 enligt vilken en försvarare med nit och omsorg ska tillvarata sin klients intressen och i detta syfte verka för sakens riktiga belysning. Enligt RB 21:6 kan också, som ovan nämnts, rätten på eget initiativ eller efter undersökningsledarens eller den misstänktes begäran återkalla ett förordnande om den anser att försvararen brustit i sitt ansvar enligt denna regel. Huruvida detta innebär en skyldighet att vara närvarande vid förhör vid behov är inte uttalat eller prövat. Vid en genomgång av anmälningar till nämnden har jag inte funnit något klagomål som rör att försvararen inte varit närvarande vid förhör med den misstänkte²⁷⁸ eller något domstolsavgörande som behandlar frågan.

4.5.3 Ekonomiska faktorer

4.5.3.1 Försvarens ersättning

För att det ska kunna vara möjligt för en offentlig försvarare att närvara vid förhör krävs det att hon/han ska kunna räkna med att få ersättning av allmänna medel för detta.²⁷⁹ I RB 21:10 1st stadgas att: ”Offentlig försvarare har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för

---

²⁷⁷ JK-beslut 2006-06-15.

²⁷⁸ Advokatsamfundets hemsida, Bentelius och Agneklev samt Wenne.

²⁷⁹ De senaste åren har det framförts stark kritik från advokathåll mot vad man anser vara en alltför låg ersättningen. Se Anne Rambergs skrivelse till Sveriges riksdag 070926, Gustaf Whalberg, Advokaten nr. 4 2003 samt Tomas Nilsson, Advokaten nr. 9 2006.

arbete, tidspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbetet skall bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer". Vad uppdraget har krävt styrs framförallt genom reglerna i RB 21:7 och 8, vilka bestämmer ramarna för vad som ska ingå i en försvarares uppgift (se ovan under kap 2.3 om försvararens skyldigheter).²⁸⁰

I motiven till RB 21:10 uttrycktes en önskan om en striktare prövning av ersättningsanspråken.²⁸¹ I stället för att bara se till tidsfaktorn skulle effektivitet och skicklighet hos de offentliga försvararna premieras. 1995 införde regeringen en fast timkostnadsnorm. Meningen är att ersättning normalt skall bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av timkostnadsnormen. Domstolen ska värdera hur många timmar en "normalskicklig" advokat behöver för ett motsvarande uppdrag.²⁸²

Timersättningen bestäms av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer och uppgår för närvarande till 1056 kr.²⁸³ Denna ersättning kan sänkas eller höjas beroende på med vilken skicklighet och omsorg uppdraget utförts eller på grund av andra omständigheter av betydelse (RB 21:10 st. 2). Särskild ersättning utgår vid helgförhandling.²⁸⁴

Högsta domstolen har i ett fall prövat om avvikelse från timkostnadsnormen på grund av förhör med den misstänkte under helg:

I *NJA 1998 s. 507* hade försvarsadvokat Bengt N begärt ersättning enligt helgtaxa för att ha närvarat vid förhör med sin klient under söndagen trots att ingen häktningförhandling var planerad under helgen. Klienten som var anhållen, hade vägrat att yttra sig vid polisförhör utan sin försvarares medverkan. Tingsrätten fann att Bengt M hade överarbetat målet. Hovrätten bedömde att ersättning borde utgå, men ej enligt helgtaxa eftersom det ej gällde häktningförhandling.

Högsta domstolen kom dock till följande beslut och grundade sig bland annat på ett yttrande från Advokatsamfundet:

Bengt N:s huvudman hade under lördagen och söndag förmiddag vägrat att uttala sig vid förhör utan kontakt med sin försvarare. Det får därför antas att något meningsfullt förhör inte hade kunnat hållas utan Bengt N:s medverkan, som också synes ha stått i överrensstämmelse med förhållningens önskemål. Det måste förutsättas ha varit av värde för utredningen att ett sådant förhör kom till stånd innan häktningsframställan gjordes. En sådan framställning gjordes redan under söndagen och häktningförhandling hölls dagen därpå. Med hänsyn till kravet på en skyndsam handläggning av häktningsfrågor hade förhöret inte utan olägenhet kunnat anstå.

Högsta domstolen valde här att bedöma frågan utifrån den vidare regeln i RB 21:10 st. 2, istället för utifrån den snävare föreskriften i DFSV 2006:16 kap.3, om helgtaxa. Domstolen bedömde att värdet av förhöret tillsammans med skyndsamhetskravet och den misstänktes vägran att yttra sig utan försvarare, var tillräckligt för att medge ersättning enligt helgtaxa.

Försvararens ersättning kan vid enklare mål utgå efter en fastställd brottmålstaxa.²⁸⁵ Detta innebär att ett fast taxebelopp utgår då ett mål inbegriper en misstänkt och en offentlig försvarare där den sammanlagda förhandlingstiden (både huvudförhandlingar, häktningförhandlingar och annan särskild förhandling räknas in), inte överstiger 3 timmar

²⁸⁰ Fitger, En kommentar på Internet, RB 21:10.

²⁸¹ A.a, RB 21:10

²⁸² Se Fitgers referenser till rättsfall angående bristande skicklighet, A.a.

²⁸³ RB 21:10 3 st samt Domstolsverkets Rättshjälp och Taxor 2007, (i nov 2006 som studien baserar sig på var den 1029 kr/tim, kommentar till DVFS 2005:9).

²⁸⁴ DVFS 2006:16 kap. 3.

²⁸⁵ DVFS 2006:16.

och 45 minuter.²⁸⁶ Beloppet innefattar i princip allt arbete i målet.²⁸⁷ I dagsläget uppgår beloppet till 6 660 kr vid en förhandlingstid på 3.30 – 3.45 tim. Detta skulle betyda att försvararen har ca 2 ½ timmars betalt arbete utöver förhandlingstiden. Denna tid ska täcka sådant som till exempel sammanträffande med klienten i enrum, medverka vid förhör, läsa förundersökningen, sätta sig in i rättsfrågan samt tidsspillan. Beloppet får överskridas om målet har krävt avsevärt mer arbete än normalt och det skäliga arvudet överstiger det sammanlagda ersättningsbeloppet med minst hälften eller med dubbla timkostnadsnormen. Avvikelse från normen får även göras vid helgarbete eller helgförhandling. Ersättningsbeloppet får också underskridas om försvararen visat oskicklighet genom att inte förbereda målet tillräckligt eller dra ut på förhandlingen i onödan.²⁸⁸

Huruvida medverkan vid polisförhör med den misstänkte kan föranleda avvikelse från taxan har prövats i *RH 1983:164*. M dömdes för häleri till villkorlig dom. Huvudförhandlingen pågick i 40 min. Försvarsadvokaten Y tillerkändes arvode enligt brottmålstaxa då tingsrätten fann att målet var av enkel beskaffenhet och inte krävde arbete utöver det normala.

Försvarsadvokaten Y yrkade i hovrätten på att ersättningen skulle fastställas till ett högre belopp då han bland annat hade medverkat vid förhör med sin klient på dennes begäran eftersom klienten hade känt sig pressad av det första förhöret. Klienten bestred att han hade haft kännedom om att varorna var stulna. Han medgav dock att han hade förfarit vårdslöst och borde ha anat att egendomen kunde ha tillgripits genom brott, varför han medgav ansvar för häleriförseelse. Y ansåg det därför vara viktigt att vara med vid förhör, för att på så sätt kunna följa nyanserna i de uppgifter som lämnats vid polisförhöret.

Domstolsverket menade dock att förhandlingstidens längd skulle vara avgörande och grundade sig på en undersökning som Domstolsverkets organisationsnämnd hade gjort. Denna visade att det fanns ett starkt samband mellan utdömda arvoden och förhandlingstidens längd. Av handlingarna i målet framgick att målet var av enkel beskaffenhet och inte krävde några extra insatser.

Y menade vidare att det inte kan ankomma på en seriös försvarare att utan vidare vifta bort den misstänktes bestridande och hans uppgifter i sak såsom rent nonsens samt att han inte från början kunde göra någon bedömning av om målet uppenbart inte var av svår beskaffenhet.

Sveriges advokatsamfund anförde i ett yttrande att det ingår i försvararens uppgift enligt RB 21:3 att tillhandagå sin klient redan under förundersökningen och att det i stor utsträckning måste lämnas åt försvararen att avgöra vilka insatser som behövs på detta stadium. Utgångspunkten bör vara att ersättning skall utgå om inte arbetet varit onödigt eller opåkallat. Med hänsyn till omständigheterna i målet och att medverkan skedde på den tilltalades begäran ansåg styrelsen att Y inte kunde ha nekat till att medverka vid förhöret, med motiveringen att hans närvaro skulle vara onödig. Hovrätten gick på Advokatsamfundets yttrande och menade att:

... försvaret av Mats H – genom Y:s medverkan vid polisförhöret och husrannsakan, vilken medverkan inte kan anses ha varit onödig eller opåkallad – har krävt avsevärt mer arbete än normalt, varför brottmålstaxan inte skall läggas till grund för bestämmandet av Y tillkommande

---

²⁸⁶A. fs, 2 kap 1§.

²⁸⁷A. fs, 2kap 5 §.

²⁸⁸A. fs, 2kap 4 §. Enligt försvarsadvokat Mikael Sangvill är de flesta mål taxemål, alltså även mål där den misstänkte har varit frihetsberövad, (vilket också stöds av resultatet i stickprovsundersökningen under 3.2.4.3). Han menar att det är svårt att få ut ersättning för arbete i dessa mål då även enklare mål kräver att man sätter sig in i rättsfrågan (telefonintervju 070908).

ersättning för arbete. Anledning saknas till antagande att Y ej arbetat med målet i påstådd omfattning.

Med stöd i de två ovanstående rättsfallen kan sägas att presumtionen för att en försvarare har rätt till ersättning för medverkan vid förhör är stor om den misstänkte begär att försvararen skall medverka och det inte är uppenbart obehövt. Detta stöds också av Stefan Lönnquist, rådmann vid Göteborgs tingsrätt. Har försvararen medverkat på den misstänktes begäran så ifrågasätter han inte behovet av detta då han anser det vara en mänsklig rättighet att ha sin försvarare närvarande vid förhör. Däremot görs en helhetsbedömning och det kan då tänkas att han bedömer att mindre tid behövs för till exempel genomläsning av förundersökningen om försvararen varit närvarande vid förhör. Enligt Lönnquist blir det dock sällan aktuellt att försvararen begär belopp utöver taxebeloppet på grund av att hon/han har deltagit i polisförhör med den misstänkte eftersom försvarare i dessa enklare mål inte förordnas förrän vid åtalet då alla förhör redan är genomförda.²⁸⁹ Även försvarsadvokat Mikael Sangvill menar att det är en självklarhet att närvara vid förhör om klienten begär det.²⁹⁰

4.5.3.2 Den misstänktes återbetalningsskyldighet

Om den misstänkte får betala kostnaden för försvarare själv kan detta tänkas inverka på valet att begära en försvarare överhuvudtaget. Det kan också tänkas inverka på om den misstänkte begär att försvarare ska vara närvarande vid förhör då detta kan öka timarvodet. Om den misstänkte anlitar en privat försvarare får hon/han stå för kostnaderna för detta själv. Detta är inte särskilt vanligt då den brottsmisstänkte oftast saknar medel till detta. Om den misstänkte begär en av staten bekostad offentlig försvarare, kan hon/han bli återbetalningsskyldig till viss del, om domen blir fällande och det är rimligt med tanke på den misstänktes ekonomiska situation (RB 31:1). Den tilltalade är dock inte skyldig att betala mer av kostnaden för försvararen än vad han skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift vid rättshjälp enligt rättshjälpslagen (RB 31:1 st.3).²⁹¹ Den som har sådana ekonomiska förhållanden att hon/han inte kan beviljas rättshjälp får alltså ingen nedsättning.²⁹²

I de fall där ett målsägandebiträde har varit förordnat skall beräkningen ske på grundval av den sammanlagda kostnaden för den offentlige försvararen och målsägandebiträdet.²⁹³

Summan som den tilltalade skall betala, får jämkas om kostnaderna skulle vara mycket höga och återbetalningsskyldigheten därmed bli alltför betungande för den dömda (RB 31:1 st. 4). Hänsyn ska här tas till graden av brottslighet, eller hans personliga och ekonomiska förhållanden. Syftet är att undgå att den tilltalade förpliktas att betala tillbaka belopp som inte står i rimligt förhållande till hans betalningsförmåga. Ett sådant förpliktande ansågs nämligen kunna motverka hans återanpassning i samhället och leda till kostnadskrävande men resultatlösa indrivningsförsök.²⁹⁴ Bedömningen bör göras utifrån kriminalpolitiska

---

²⁸⁹ Telefonintervju 070816.

²⁹⁰ Telefonintervju 070908.

²⁹¹ Dock kan den tilltalade om hon/han genom vårdslöshet eller försummelse vållat kostnader för staten, bli skyldig att ersätta dessa (RB 31:4).

²⁹² Enligt rättshjälpslagen (1996:1619) 6 § får rättshjälp beviljas en fysisk person vars ekonomiska underlag enligt 38 § inte överstiger 260 000 kronor.

²⁹³ Fitger, En kommentar på Internet, RB 31:1.

²⁹⁴ A.a, RB 31:1. Se också NJA 2006 s. 131 där ersättningen jämkades då den tilltalades inkomst endast obetydligt översteg den gräns där han återbetalningsskyldighet hade jämkats tämligen kraftigt enligt tredje stycket i paragrafen.

synpunkter och återbetalningsskyldigheten ska ses ihop med påföljden. Detta innebär att den som tilldöms ett längre frihetsberövande straff inte bör åläggas någon sådan skyldighet.²⁹⁵

Det ingår inte uttryckligen i skyldigheten att informera om rätten till försvarare att också informera om att man kan bli återbetalningsskyldig och under vilka förutsättningar detta kan ske. Om detta görs i alla fall och i vilken utsträckning kan jag inte svara på. Justitiedepartementet har i ett äldre betänkande dock förordat att detta bör göras genom till exempel en standardiserad broschyr som överlämnas till den misstänkte i samband med att hon/han delges misstanke om brott.²⁹⁶

4.6 Tillgänglighet till försvarare i framtiden

4.6.1 CPT:s kritik mot Sverige och förslag på lagändring

I en rapport från Europarådets tortyrkommitté (CPT) från 1998 har Sverige kritiserats för att inte ha någon lagreglerad möjlighet till juridiskt biträde vid förhör under förundersökningen.²⁹⁷ Detta gäller även om personen ännu inte är misstänkt för brott samt även målsägare och vittnen. Kommittén har rekommenderat att en person som tvingas stanna hos polisen, redan från första stund ska ha rätt till juridiskt biträde. Detta för att risken för trakasserier och misshandel från polisens sida, enligt kommittén, ansågs vara störst just i inledningsskedet av ett frihetsberövande.²⁹⁸

Rätten att ha försvarare närvarande vid förhör är, enligt Europarådets kommitté mot tortyr, av betydelse för att förebygga brott mot artikel 3 i Europakonventionen. Enligt artikeln får ingen person utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Detta innefattar både fysisk och psykisk sådan behandling.²⁹⁹ Denna regel är till skillnad från Europakonventionens artikel 6, absolut och ger inte möjligheter till begränsningar eller undantag (artikel 15 i konventionen).

Artikeln efterlevnad kontrolleras av CPT som har till uppgift att besöka och undersöka hur frihetsberövade personer behandlas i de olika medlemsländerna samt komma med kritik och förslag på förändringar.³⁰⁰ Enligt *The CPT Standards* innebär tillgången till en advokat för en person som är tagen i förvar, att hon/han ska ha rätt att kontakta eller få besök av denne i enrum samt *rätt att ha advokaten närvarande vid förhör*.³⁰¹

Efter ett återbesök av kommittén 2003³⁰² rapporterades att Sverige fortfarande inte hade efterkommit kommitténs rekommendation vad gällde tillgång till juridiskt biträde vid förhör i ett inledande skede. Fortfarande, menade kommittén, fick många av de misstänkta, information om rätten till juridiskt biträde först flera timmar efter att de blivit tagna i förvar.

²⁹⁵ Fitger, En kommentar på Internet, RB 31:1.

²⁹⁶ Ds Ju 1979:15 s. 98.

²⁹⁷ CPT/Inf (99) 4. Kritiken handlade huvudsakligen om behandlingen av häktade och intagen på anstalt, samt om avsaknaden av en oberoende myndighet som kunde hantera anmälningar mot polisen.

²⁹⁸ A.a. p. 19-21. Jämför fallet Murrey mot Storbritannien där Amnesty International uttalade vikten av att biträdas av en försvarare under tiden en person är tagen i förvar hos polisen på grund av faran med isolering från omvärlden och för att få tillgång till processuella möjligheter när det gäller olagligt frihetsberövande enligt artikel 5 (p. 61).

²⁹⁹ Se till exempel Oveys and Whites referat av Tomasi mot Frankrike där Tomasi blivit misshandlad under två dagar i polisförvar samt Ribitsch mot Österrike om psykisk förnedring, s. 93 f.

³⁰⁰ Council of Europe, European Treaties, ETS No. 126.

³⁰¹ The CPT Standards p. 38.

³⁰² CPT/Inf (2004) 32 p.28.

En del blev informerade först vid första polisförhöret och andra inte förrän vid första mötet med en domare, det vill säga vid häktningsförhandlingen efter tre dagar från det att frihetsberövandet påbörjats. Kommittén upprepade sin rekommendation att tillgången till juridiskt biträde skulle utvidgas till att gälla alla kategorier av personer som kan tänkas tvingas stanna hos polisen för förhör och att detta ska gälla från allra första stund. Kommittén kritiserade också Sverige för att inte i väntan på eventuell lagstiftning ha informerat polismyndigheten i enlighet med kommitténs rekommendationer.

Som ett resultat av kritiken från kommittén togs frågan upp i en pågående statlig utredning om *ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen*. Där lämnades förslag till en utvidgad möjlighet att anlita ett juridiskt biträde under förundersökningen. Förslaget innebär en möjlighet att ha ett juridiskt biträde närvarande även vid de inledande förhören. Denna möjlighet skulle gälla alla som förhörs under en förundersökning, alltså inte enbart den som är misstänkt. Men utredningen ansåg inte att det fanns skäl att utvidga rätten till offentlig försvarare i dessa fall. För att en få en sådan förordnad skulle fortfarande krävas att personen måste nå upp till nivån skäligen misstänkt.³⁰³ Det juridiska biträdet skulle inte direkt ha en försvararroll utan fungera som juridisk rådgivare. Behörigheten skulle innefatta rätten att närvara vid förhör med den hörde.³⁰⁴

Vad gäller informationsplikten ansåg utredningen inte att någon ändring av förundersökningskungörelsen 12 § var nödvändig. Det skulle räcka med information vid till exempel kallelse vid förhör eller vid förhörets början eller finnas i form av informationsbroschyrer tillgängliga på polistationen.³⁰⁵

Detta förslag har i dagarna tagits upp i en remiss från regeringen till lagrådet och är under behandling. Regeringens förslag innebär att RB 23:10 får ändrad lydelse och innefattar en vidgad rätt för alla personer som förhörs att ha ett biträde närvarande oavsett om de nått upp till graden skäligen misstänkta, är vittnen eller målsäganden.³⁰⁶ Regeringen menar att den traditionella synen på att misstanken måste vara riktad mot en viss person och ha uppnått viss nivå för att få biträdas av någon under förundersökningen måste ses som förlegad.³⁰⁷ Vidare framförs att, även om åklagare och polis är skyldiga att vara objektiva under en förundersökning, så kan det finnas behov av biträde innan en person anses som skäligen misstänkt. Möjligheterna att genomföra förhör kan förbättras om personen får ett biträde på ett tidigt stadium. Personen kan till exempel vägra att yttra sig utan biträde närvarande. På så sätt kan utredningen effektiviseras om juridiskt biträde finns med redan vid inledande förhör. Kraven på ett biträde skulle vara desamma som ställs på en försvarare enligt RB 21:3 3 st. Biträdet på det här stadiet ges dock ingen direkt försvararroll utan bör i första hand ha en juridiskt rådgivande funktion. De praktiska problemen med att få tag i ett biträde vid tillåten förhörstid borde enligt regeringen kunna lösas på samma sätt som man löser förordnandet av offentlig försvarare. Undersökningsledarens möjlighet att neka närvaro av ett biträde om det skulle innebära men för utredningen finns dock kvar i paragrafen. Som anledning till att kunna neka ett biträde närvara framför regeringen som exempel att biträdet inte når upp till kraven enligt ovan, inte rättar sig efter vad undersökningsledarens bestämmer angående rätten att ställa frågor till den hörde eller på annat sätt agerar på ett sätt som kan vara till men för utredningen. I övriga delar är ändringarna endast språkliga eller redaktionella.³⁰⁸ Remissen berör inte frågan om rätten till offentlig försvarare vilket torde betyda att tanken

---

³⁰³ SOU 2003:74 s. 22 f.

³⁰⁴ A. bet. s. 230.

³⁰⁵ A. bet. s. 231.

³⁰⁶ Ju 2007/10437/ Dom s. 4. Lagändringen är tänkt att träda i kraft den 1 april 2008.

³⁰⁷ A. Ju s. 14 f.

³⁰⁸ Ju 2007/10437/ Dom s. 23.

med den utvidgade rätten till biträde vid förhör inte innefattar ett offentligt sådant utan att detta måste bekostas av den hörde själv.

Även Nowak anser att en person som hörs upplysningsvis, ha rätt till en försvarare då det som sägs i förhöret kan komma att användas i rättegången mot henne/honom.³⁰⁹ Han menar dock dessutom att försvararen borde betalas av staten som ett led i åtagandet att respektera oskyldighetspresumtionen och att det bör regleras i lag till exempel på så sätt att förhör hållna utan att upplysning har skett inte ska få återopas i domstol.

4.6.2 EU:s förslag till rambeslut angående minimidirektiv³¹⁰

Av intresse i sammanhanget är också att EU, inom ramen för polissamarbete och straffrättsligt arbete, har utarbetat ett förslag om minimistandard för rättsäkerhet i brottmål. Förslaget har dock för tillfället lagts på is då flera länder inte kunde gå med på dessa minimiregler. Bland annat Storbritannien och Irland har varit motståndare till att överhuvudtaget ha en gemensam reglering på området.³¹¹ Jag anser ändå att innehållet i förslaget är intressant då det speglar en förändring i många länder, angående synen på försvararens medverkan.

Förslaget var ej tänkt som ett upprepande av Europakonventionens regler. Syftet var att skapa miniminormer inom unionen för att skapa ökat förtroende mellan medlemsstaternas rättsvårdande myndigheter och på så sätt få ett ömsesidigt erkännande av domar och beslut på det straffrättsliga området.³¹²

Reglerna i rambeslutet var tänkta att gälla från det att personen underrättas om misstanke om brott till dess att slutgiltig dom meddelas (p. 54, artikel 1). Enligt artikel 2 i förslaget ska en misstänkt person ha rätt att utan dröjsmål erhålla juridisk rådgivning. Utan dröjsmål innebär här redan innan han eller hon besvarar några frågor med anknytning till anklagelsen. Man framhöll vikten av den misstänktes möjlighet att erhålla juridisk rådgivning innan hon/han besvarar några frågor och riskerar att säga något som hon/han ångrar utan att förstå de rättsliga följderna (p. 55 i förslaget). I förslaget kritiserar man att det inte finns tillgång till advokat 24 timmar om dygnet, vilket innebär att personer som grips nattetid eller på helger tillfälligt förnekas advokat. Utan dröjsmål innebär enligt förslaget, inom 24 timmar men innan hon/han besvarar några frågor och innan något förhör inleds (p. 32). Enligt artikel 3 ska rådgivningen kunna erhållas kostnadsfritt om kostnaden skulle innebära orimliga ekonomiska uppoffringar för den misstänkte själv eller de personer som hon/han har försörjningsansvar för (p. 60).

Artikel 14 i förslaget innehåller en skyldighet för medlemsstaterna att se till att alla misstänkta informeras om sina grundläggande rättigheter genom ett skriftligt meddelande. Rättighetsinformationen ska finnas tillgänglig på de officiella gemenskapsspråken. Den skall undertecknas av den berörde polismannen och av den misstänkte, om denne så önskar, som bevis på att informationen har erbjudits, överlämnats och mottagits (p. 80).

Det ska finnas garantier för att personer som inte är kapabla att förstå eller följa ärendets gång på grund av sin ålder, sin mentala, fysiska eller känslomässiga tillstånd får nödvändigt stöd (artikel 10 och 11).

Om rätten till juridisk rådgivning inte respekteras ska alla efterföljande vidtagna åtgärder som under brottmålsförfarandet är beroende av dessa sakna rättslig kraft enligt artikel 2 b.

³⁰⁹ Nowak s. 356.

³¹⁰ Förslag till rådets rambeslut om vissa rättsäkerhetsgarantier i brottmål i Europeiska unionen.

³¹¹ Information från Signe Öhman, departementssekreterare på justitiedepartementet.

³¹² Regeringskansliet Faktapromemoria 2004/05: FPM24 s. 1 f.

Medlemsstaten ska under vissa omständigheter tillhandahålla effektiv och kostnadsfri juridisk rådgivning om personen inte har de medel som krävs. Den misstänkte ska också enligt förslaget, ha rätt att vägra ta emot juridisk rådgivning (artikel 3-5).

4.7 Sammanfattning

Det finns, enligt RB, ingen konkret och tydlig lag som uttrycker en självständig *äkta* rättighet att ha en försvarare närvarande vid polisförhör (se ovan under 1.3.1). Det kan inte heller självklart sägas ingå i rätten att biträdas av en försvarare att denne också ska närvara vid förhör. Den misstänkte har visserligen vissa klagomöjligheter. Hon/han kan begära försvararbyte hos domstol eller anmäla till JO, JK eller Advokatsamfundets disciplinnämnd om hon/han tycker att åklagare, polis eller försvarare har förhindrat henne/honom från att få ha sin försvarare närvarande. Förutom när det gäller begäran om byte av försvarare, finns det dock ingen garanti för att klagomålen verkligen tas upp.

Den misstänkte kan begära att få ha en försvarare närvarande vid förhöret. En viss skyldighet kan här utläsas av JK:s och JO:s uttalanden, för undersökningsledaren och förhørsledaren att då möjliggöra försvararens närvaro. När det gäller en misstänkt person under 18 år gäller denna skyldighet enligt JO även om hon/han inte har begärt att ha försvarare närvarande. Förundersökningsledaren eller förhørsledaren har dock ingen absolut skyldighet att se till att försvararen är närvarande även om det många gånger kan ligga i deras intresse för att utredningen ska bli så effektiv som möjligt.

Den misstänktes begäran kan också rikta sig mot försvararen. Denne har ingen lagstadgad skyldighet att närvara vid en sådan begäran även om det borde anses ingå i försvararens uppgifter. Denna fråga är dock inte prövad vare sig i domstol eller hos Advokatsamfundets disciplinnämnd. Här skulle krävas att det kom in klagomål från misstänkta personer som begärt att få ha försvarare närvarande men där försvararen har avböjt. En offentlig försvarare sägs dock ha en nästintill obegränsad rätt *att* närvara vid förhör. Även om de så kallade taxemålen innebär att ersättning inte förutsätts utgå för närvaro vid förhör, så har det ändå uttalats i praxis att sådan ersättning kan godtas om inte försvararens närvaro varit uppenbart obehövlig. Sammantaget, med hänsyn till det ovanstående, verkar det som om rätten för försvararen *att* närvara vid förhör med sin klient är större än rätten för den misstänkte *att ha* sin försvarare närvarande.

Möjligheten att ha en försvarare närvarande vid förhör är i stor utsträckning beroende av tiden för försvararinträdet. Inte heller här finns några tydliga stadganden som reglerar denna tidpunkt. Här finns därför utrymme för godtycke när det gäller både tidpunkten för underrättandet och för förordnandet av offentlig försvarare. Även ansvarsfördelningen mellan undersökningsledaren och förhørsledaren är här diffus då rättegångsbalkens regler endast talar om undersökningsledaren. I praktiken är det dock förhørsledaren som kommunicerar med den misstänkte. När det gäller frihetsberövade personer kan försvararinträdet ske vid en relativt tidig tidpunkt. Skyldigheten att underrätta personen om misstanke om brott och därmed också skyldigheten att informera om rätten till försvarare inträder då omgående. Förordnandet av försvarare kan gå fort och är alltså inget hinder i sig för ett tidigt försvararinträde. Också advokatberedskapen under helger bidrar till att möjliggöra att försvararen kan komma in på ett tidigt stadium och på så sätt kunna närvara även vid de inledande förhören. Det borde alltså inte i detta hänseende finnas några praktiska problem för försvararen att närvara. Det kan dock naturligtvis uppstå problem vad gäller att samordna tiderna för förhör med försvararens arbetstider.

När det gäller misstänkta personer som inte är frihetsberövade är rättsläget än mer otydligt. Ofta är det i dessa fall oklart om den misstänkte överhuvudtaget har den rätten. Om den misstänkte är under 18 år finns här dock en utvidgad rätt till försvarare. Också ansvarsfrågan är otydlig då det oftast inte finns någon åklagare inblandad om målet är enkelt, vilket innebär att det är polismyndigheten som har kontroll över försvararfrågan.

Den misstänktes återbetalningsskyldighet kan ha betydelse för om den misstänkte begär offentlig försvarare över huvudtaget och om hon/han begär att denna ska vara närvarande vid förhören. Det är dock svårt att säga vad det betyder i praktiken då det inte finns någon tydlig informationsplikt angående detta.

Europarådets kommitté mot tortyr har kritiserat Sverige för att det inte finns en lagreglerad rätt att ha försvararen närvarande vid förhör. Också EU har försökt, men misslyckats, att enas om minimiregler som innehåller denna rätt. En lagändring är dock på gång som innebär en utvidgad rätt för alla personer som förhörs att ha ett juridiskt biträde närvarande. Rätten innefattar dock inte ett offentligt biträde. Inte heller informationsplikten angående rätten till försvarare är tänkt att förändras, trots att tortyrkommittén kritiserat även förfarandet kring detta.

5 Rätten till försvarare vid polisförhör enligt Europakonventionen

5.1 Inledning

Rätten till försvarare finns uttryckt i Europakonventionens artikel 6.3 c. Det finns ingen uttrycklig rätt, enligt artikeln, för den misstänkte att ha sin försvarare närvarande vid förhör. En rad förutsättningar för att möjliggöra försvararens närvaro har däremot bedömts vara nödvändiga i vissa fall för att rättigheterna i artikel 6 som helhet ska anses uppfyllda. Framförallt handlar det om vid vilken tidpunkt den misstänkte har fått tillgång till en försvarare och betydelsen av detta. I detta kapitel kommer jag, liksom i föregående kapitel att först gå igenom de generella grunderna för rätten till försvarare samt rätten till en offentlig sådan. I sista avsnittet kommer jag mera noggrant gå igenom ett antal fall från Europadomstolen som berör den anklagades rätt och möjlighet att ha försvarare närvarande vid förhör.

5.2 Rätten till försvarare

Rätten att biträdas av en försvarare ingår som del i tanken om en ”rättvis rättegång”. Enligt Europakonventionens artikel 6 så ska var och en som anklagas för brott vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Artikeln grundar sig på vissa principer, såsom rätten att ingen får dömas ohörd (den kontradiktoriska principen),³¹³ rätten att betraktas som oskyldig tills den anklagades skuld lagligen fastställts (artikel 6.2), rätten till tystnad, rätten att inte behöva belasta sig själv samt³¹⁴, rätten att inte behöva försättas i en sämre position än motparten (*equality of arms* eller *likställhetsprincipen*).³¹⁵ För att dessa principer ska kunna uppfyllas så har den misstänkte vissa minimirättigheter enligt artikel 6.3:

- a) att utan dröjsmål, på ett språk som han förstår och i detalj, underrättas om innebörden av och grunden för anklagelsen mot honom,
- b) att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar,
- c) att försvara sig personligen eller genom rättegångsbiträde som han själv utsett eller att, när han saknar tillräckliga medel för att betala ett rättegångsbiträde, erhålla ett sådant utan kostnad om rättvisans intresse så fordrar,
- d) att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom
- e) att utan kostnad bistås av tolk, om han inte förstår eller talar det språk som begagnas i domstolen

---

³¹³ Bring och Diesen 2005 s. 108.

³¹⁴ Ovey and White s. 196.

³¹⁵ Ovey and White s. 176.

Artikel 6 skall ses som en helhet där varje del är nödvändig för att den tilltalade ska kunna tillförsäkras en rättvis rättegång. Alla krav som uppställs i artikeln ska i praktiken vara uppfyllda.³¹⁶ I fallet Artico mot Italien har Europadomstolen uttalat att:

Paragraph 3 of Article 6 (art. 6-3) contains an enumeration of specific applications of the general principle stated in paragraph 1 of the Article (art. 6-1). The various rights of which a non-exhaustive list appears in paragraph 3 reflect certain of the aspects of the notion of a fair trial in criminal proceedings (see paragraph 87 of the (see paragraph 87 of the Commission's report; Deweer judgment of 27 February 1980, Series A no. 35, p. 30, par. 56). When compliance with paragraph 3 is being reviewed, its basic purpose must not be forgotten nor must it be severed from its roots.³¹⁷

För att en misstänkt persons rättigheter enligt Europakonventionens artikel 6 skall aktualiseras krävs att en person har nått upp till en viss grad av misstanke. Grundprinciperna i Europakonventionen, som till exempel rätten till tystnad och att inte behöva belasta sig själv är beroende av att en person blir informerad om att hon/han är anklagad för brott.³¹⁸ Likaså är det viktigt för att upprätthålla oskyldighetspresumtionen enligt artikel 6.2.³¹⁹ Att bli underrettad om misstanke om brott är också en förutsättning för att ta till vara på sina övriga rättigheter samt sörja för sitt försvar.³²⁰ Europadomstolen har fastslagit att straffprocessen börjar i och med att en person anses som anklagad för brott.³²¹ Eftersom det i första hand ankommer på den misstänkte själv att utse en försvarare är det viktigt att en person får information om misstanken mot sig på ett tidigt stadium, för att rätten till försvar ska kunna aktualiseras.

Anklagad för brott enligt artikel 6 är ett autonomt begrepp och alltså inte beroende av hur det tolkas i nationell lagstiftning. Europadomstolen har en annan definition än rättegångsbalken (se under 4.3.1) och menar att en person skall räknas som misstänkt när personens situation *väsentligen påverkas*.³²² Detta kan till exempel vara när det inletts en förundersökning eller hon/han blir anhållen eller häktad eller underrättad om misstanken.³²³

När en person anses som anklagad för brott ska hon/han ofördröjligen underrättas om misstanken och innehållet och omfattningen av denna.³²⁴ Här finns ingen inskränkning till om personen hörs eller inte.³²⁵ Informationen ska ske på ett språk som den misstänkte förstår och ska vara precis och detaljerad enligt artikel 6.3 a för att den anklagade ska kunna utöva sina rättigheter på ett praktiskt och effektivt sätt.³²⁶

---

³¹⁶ Nowak s. 90.

³¹⁷ Artico mot Italien, p. 32.

³¹⁸ Palm och Eriksson s. 127 f samt fallet John Murrey nedan under 5.4.

³¹⁹ Se Danelius referat av Zollman mot Storbritannien där det inte ansågs var ett brott mot artikel 6.2 att myndighet framställt honom som skyldig till brott då personen inte var anklagad för brott, s. 270. Se också Nowak s. 356.

³²⁰ Se Pelissier och Sassi mot Frankrike, p. 54 där domstolen säger att rätten att bli informerad om anklagelse för brott ska ses i ljuset av den anklagades möjligheter att förbereda sitt försvar.

³²¹ Imboscia mot Schweiz, se vidare under 5.3.

³²² Eckle mot Tyskland, "*Charge*", for the purposes of Article 6 par. 1 (art. 6-1), may be defined as "the official notification given to an individual by the competent authority of an allegation that he has committed a criminal offence", a definition that also corresponds to the test whether "the situation of the [suspect] has been substantially affected", p.73.

³²³ Eckle mot Tyskland, p. 73. Nowak menar därför att upplysningen i den svenska processen måste ske tidigare än vad som nu görs, s. 355.

³²⁴ Barberá, Messegué och Jarbardo mot Spanien, p. 78.

³²⁵ Jämför angående regeln i RB 23:18 under 4.3.1.

³²⁶ Palm och Eriksson s. 127. Jämför underrättelseskyldigheten vid frihetsberövande enligt art 5.2 som innebär en snävare skyldighet.

För att det ska vara möjligt att sköta och förbereda sitt försvar enligt artikel 6.3 b är det ofta nödvändigt för en person som blivit anklagad för brott att få juridisk hjälp.³²⁷ Den misstänktes rättighet enligt artikel 6.3 d att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot honom samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot henne/honom själv, kräver också ofta juridisk kunskap. Också för att få informationen om och förstå innebörden av rätten till tystnad och rätten att inte behöva belasta sig själv, kan det behövas ett juridiskt biträde. Det är inte givet att denna information delges den anklagade på annat sätt.³²⁸ Det finns inte specifikt uttryckt i artikel 6.3 c om hur och när information om rätten till försvarare skall gå till. I fallet Kolu mot Turkiet har domstolen dock ansett att det förelegat brott mot artikel 6.3 c då myndigheterna inte gjort tillräckligt för att Kolu skulle få tillgång till en försvarare i initialskedet av processen. Bland annat innefattade detta bristen på information om rätten att anlita en försvarare, och möjligheten att få en offentlig sådan (se vidare om fallet under 5.4).

I inledningen av artikel 6.3 c sägs att man har rätt att försvara sig personligen. Rätten att försvara sig själv är dock inte självklar. Europadomstolen har i fallet Croissant mot Tyskland slagit fast att domstolen har ett övergripande ansvar att rättegången genomförs på ett rättssäkert sätt. Detta innebär att den misstänkte mot sin vilja kan bli tvingad att biträdas av en försvarare och dessutom bli tvungen att betala kostnaderna för försvararen.³²⁹ Detta torde dock bara gälla vid själva rättegången.³³⁰

Inte heller rätten att välja försvarare är ovillkorlig,³³¹ även om Europadomstolen i ovanstående fall har uttalat att det är att föredra för att på så sätt bättre kunna sköta sitt försvar.³³² Om rättvisans intresse så fordrar behöver den misstänktes önskemål dock ej tillmötesgås.³³³

I rätten till försvarare ingår rätten att sammanträffa med sin försvarare i enrum och i tillräcklig utsträckning. I fallet *Öcelan mot Turkiet*, hade hans första möte med försvararen skett i närvaro av säkerhetstjänsten. Även de följande mötena hade övervakats av myndigheterna. Antalet besök hade också begränsats av staten. Domstolen ansåg att det inte fanns några goda skäl till att Öcelan inte skulle få samtala med sin försvarare i enrum och under ett så begränsat antal gånger. Detta ansågs begränsa hans möjligheter att sköta sitt försvar vilket innebar ett brott mot artikel 6.1 i kombination med artikel 6.3 b och 3 c.³³⁴

---

³²⁷ Danelius s. 121.

³²⁸ Enligt Nowak är denna information ett måste enligt Europadomstolens praxis och ingår som en del av statens skyldighet att upprätthålla oskyldighetspresumtionen i art 6.2, s. 234 f.

³²⁹ I detta fall tog man hänsyn till att målet var omfattande och komplicerat samt att den aktuelle försvararen hade speciella kvalifikationer, p. 30. Se också *Correia de Matos mot Portugal* som trots att han själv var advokat inte fick försvara sig själv, Danelius s. 283.

³³⁰ Se fallet *Padalov mot Bulgarien* där den misstänkte inte ville ha försvarare närvarande vid förhör inför undersökningsdomaren vilket inte betydde att han avsåg sig rätten att biträdas av försvarare under själva rättegången, Danelius s. 283.

³³¹ Se P. Van Dijk m.fl. s. 471 angående *Lagerblom mot Sverige* där en finsktalande man ville byta till en finsktalande försvarare. Europadomstolen bedömde dock att det inte hade förelegat brott mot artikel 6.3 c då hans språkkunskaper var tillräckliga, sammantaget med att han hade haft tillgång till tolk under förhandlingarna i domstol trots att han fått betala viss del av kostnaden i målet.

³³² Croissant mot Tyskland p. 29.

³³³ Mayzit mot Ryssland. Att domstolen inte tillät Mayzit att välja sin syster och mamma som försvarare var inte ett brott mot artikel 6.3 c då han blev erbjuden annan offentlig försvarare, p. 70.

³³⁴ Öcelan mot Turkiet p. 27-28 samt p. 43.

5.3 Rätten till offentlig försvarare

I Europadomstolens praxis har framförallt rätten till, en av staten betald, offentlig försvarare prövats. För denna rätt krävs enligt artikel 6.3 c, att den misstänkte ”saknar tillräckliga medel för att betala ett rättegångsbiträde” och att ”rättsvisans intresse så fordrar”. Enligt domstolen behöver den tilltalade inte bevisa utom allt rimligt tvivel att han saknar tillräckliga medel för att betala för sitt försvar.³³⁵ Sammanfattningsvis kan innebörden av begreppet rättsvisans intresse, enligt domstolen, sägas vara att: rättsfrågan är komplicerad, att målet är omfattande, att det handlar om ett allvarligt brott som kan ge frihetsberövande straff eller att den misstänkte av personliga skäl har svårt att sköta sitt eget försvar. I fallet *Quaranta mot Schweiz* diskuterade domstolen rättsvisans intresse utifrån hur allvarligt brottet var och vilket straff den misstänkte riskerade. Domstolen konstaterade att ett högt fängelsestraff inte var lagligen omöjligt (p. 33).³³⁶ Domstolen ansåg också att eftersom påföljdsfrågan var komplicerad då brottet begåtts under villkorlig frigivning, fanns det behov av en försvarare under rättegången (p 34). Också Quarantas känsliga personliga situation gjorde att det fanns behov av en försvarare. Han var ung invandrare från en icke privilegierad bakgrund med ett kriminellt förflutet och hade missbruksproblem (p. 35).³³⁷

Varje medlemsstat har ett ansvar att rättigheterna i konventionen inte bara är teoretiska och formella utan också praktiska och effektiva. Detta innebär bland annat att det inte räcker med att en offentlig försvarare förordnas utan också att den misstänkte i praktiken får tillgång till denne för att försvaret ska anses effektivt. I fallet *Artico mot Italien* var den förordnade försvararen inte tillgänglig på grund av hälsoskäl. Domstolen konstaterar att konventionens garantier ska vara praktiska och effektiva och inte bara teoretiska eller illusoriska och menade vidare att *ett förordnande* inte är det samma som *att biträdas*. Om en domstol får kännedom om att försvaret inte är effektivt (en försvarare kan dö, bli sjuk eller missköta sitt uppdrag) så måste den se till att försvararen fullgör sitt uppdrag eller blir utbytt (p. 33).³³⁸ Det krävs inte heller bevis på att utgången i målet hade blivit ett annat om försvaret hade varit effektivt, eftersom det vore i det närmaste omöjligt att bevisa (p. 35).

Också ansvarsförhållandet har bedömts i förhållande till effektiviteten (se vidare nedan under 5.4) I fallet *Czekalla mot Portugal* gjorde försvararen ett processuellt misstag vilket fick till följd att den portugisiska domstolen avvisade målet och den anklagade inte fick sin sak prövad i högre rätt. Den portugisiska domstolen menade att detta inte var förenligt med att försvararen stod fri ifrån staten och att det skulle vara ett brott mot principen om equality of arms om den lagt sig i och begärt in kompletterande uppgifter av försvararen. Europadomstolen avvisade dock detta argument och menade att den nationella domstolen borde ha uppmärksammat bristen. I stället för att avvisa målet borde domstolen ha begärt att försvararen inkom med kompletterande uppgifter (p. 68). Särskilt med tanke på att den anklagade var i behov av en försvarare för att överklaga, på grund av att han var utlänning och riskerade fängelsestraff (p. 66). I fallet *Rutovski mot Polen* bedömde Europadomstolen att försvararen inte hade gjort fel som vägrat överklaga mot sin klients vilja då försvararens

³³⁵ Pakelli mot Tyskland p. 29 och p. 34.

³³⁶ Se också Benham mot Storbritannien där domstolen säger att det skall finnas rätt till juridiskt biträde då frihetsberövande kan komma i fråga som påföljd, p. 64 samt Pham Hoang mot Frankrike, p. 40 där även ett högt bötesstraff med komplicerade rättsfrågor innebär rätt till offentlig försvarare.

³³⁷ Quaranta mot Schweiz. Se även Pakelli mot Tyskland, Granger mot Storbritannien och Benham mot Storbritannien m.fl., Danelius s. 281 f.

³³⁸ Se också Padalov mot Bulgarien där artikel 6:3 c ansågs kränkt när den anklagade, som inte klart avstått sin rätt till försvarare, inte fick något juridiskt biträde, Danelius s. 283.

bedömning inte kunde anses som felaktig och det därför inte förelegat brott mot artikel 6.3c.³³⁹

I några fall har domstolen bedömt att försvaret inte varit effektivt då den misstänkte varit tvungen att byta försvarare och detta inneburit att den nye försvararen haft för lite tid att förbereda sig och/eller varit för dåligt insatt i målet.³⁴⁰ Om det har funnits möjlighet att sätta in en annan försvarare i tid, om den förste blivit sjuk har dock försvaret ansetts vara tillräckligt effektivt.³⁴¹

5.4 Rätten att ha en försvarare närvarande vid förhör

I detta avsnitt kommer jag att gå igenom fem fall från Europadomstolen som på något sätt berör frågan om försvararens närvaro vid förhör. Urvalet är gjort utifrån fall som jag funnit i litteraturen samt på Domstolsverkets hemsida (*Nytt från Europadomstolen*), där det framgick att frågan om försvararens närvaro varit föremål för bedömning. Syftet är att se om det går att utläsa av domstolens praxis huruvida rätten för den misstänkte att ha försvarare närvarande vid förhör kan tänkas ingå som en del av rätten till försvarare.

Imbrioscia mot Schweiz, 1993-11-24

Imbrioscia hävdade att hans rätt till en rättvis rättegång hade kränkts då han blivit förhörd av polis och åklagare utan att någon försvarare varit närvarande. Hans första försvarare hade inte fullföljt sitt uppdrag och innan han fick en ny försvarare, hade flera förhör hållits. Schweiziska staten medgav att schweizisk lag inte garanterar en försvarare rätten att närvara vid förhör, men menade att Imbrioscia inte heller hade begärt detta.

Europadomstolen slog först fast att en rättvis rättegång inkluderar förundersökningstiden och att begreppet ”*inom rimlig tid*” i artikel 6.1 betyder att tiden börjar löpa då personen är anklagad för brott. En brist i initialskedet av processen kan innebära ett brott mot artikeln om det finns en risk för att denna brist blir till oreparabel nackdel för den misstänkte (p. 36). Domstolen menade dock att, även om det är statens skyldighet att se till att rättigheterna i artikel 6.3 c är praktiska och effektiva (p. 38), så var det i detta fall en sak mellan försvararen och dennes klient att se till att försvararen var närvarande vid förhör. Bara om det kommer till myndighetens kännedom att försvaret inte är effektivt så har myndigheten skyldighet att ingripa. Imbrioscia hade inte klagat över att den första försvararen inte fullgjorde sitt uppdrag vilket gjorde att myndigheterna inte kunde ingripa (p. 41). Detta i förening med att Imbrioscia hördes i domstol med sin försvarare närvarande som där hade tillfälle att förhöra honom och målsäganden samt att ifrågasätta åklagarens ståndpunkt, gjorde att domstolen bedömde att processen som helhet hade varit rättvis (p. 43-44). Domstolens beslut var inte enhälligt. Tre av domarna hade en avvikande mening och menade att ett brott mot artikel 6 förelegat, då de ansåg att Imbrioscias hade fått tillgång till försvarare för sent.

Kommentar: Av domstolens avgörande kan utläsas att en rättvis rättegång innefattar även förundersökningstadiet och börjar i och med att en person är anklagad för brott. Rätten till försvarare gäller alltså i princip från och med detta stadium. Rätten till försvarare ska inte bara vara teoretisk utan måste också fungera i praktiken. Ansvaret för detta ligger på

---

³³⁹ Danelius s. 285.

³⁴⁰ A.a. s. 284 f.

³⁴¹ Danelius s. 284.

myndigheten men huruvida försvararen är närvarande vid förhör eller ej, är i första hand en sak mellan försvararen och dennes klient. Endast om det kommer till myndighetens kännedom att försvaret inte fungerar har den ett ansvar, det vill säga det ligger på den misstänkte att göra myndigheterna uppmärksamma på att försvaret inte fungerar.

Om en person som är anklagad för brott inte har haft tillgång till försvarare från början av processen kan detta innebära ett brott mot konventionen. Bristen kan dock läkas av att den anklagade i senare del av processen har kunnat föra sin talan inför en opartisk och oavhängig domstol och förhöra vittnen och målsägare med sin försvarare närvarande.

Domstolen går inte in på om det ska finnas en absolut rätt i nationell lagstiftning för försvararen att närvara vid förhör.

John Murrey mot Storbritannien, 1996-02-08

John Murrey klagade på att han inte fick tillgång till försvarare förrän 48 timmar efter det att han frihetsberövats. Detta var särskilt allvarligt, menade han, då engelsk lag enligt *the Criminal Evidence (Northern Ireland) Order 1988* medger att den misstänktes tystnad kan användas emot honom i rättegången. Under denna tid hölls tolv förhör med honom. Även efter att han fått tillgång till försvarare nekades denne att närvara vid förhör (p. 59). Murrey utnyttjad sin rätt till tystnad vilket han också blev uppmanad till av sin försvarare då denne inte fick närvara.

Europadomstolen hänvisar till allmänt accepterad internationell standard (Amnesty International m.fl.) och menar att en person som hålls i polisförvar ska ha tillgång till en försvarare som ett skydd mot riskerna med isolering från omvärlden och mot olagligt frihetsberövande. Domstolen upprepade också påpekandet från fallet *Imbrioscia* att artikel 6 gäller även från utredningens början och att en brist i initialskedet kan vara ett brott mot artikeln om den inte kan läkas senare i processen (p. 62). I detta fall var det, menade domstolen, särskilt viktigt då engelsk lag tillät att den misstänktes tystnad kunde användas emot honom (p. 69). Det komplicerade valet som Murrey ställdes inför, att utnyttja sin rätt till tystnad och riskera att detta togs som bevis mot honom eller svara på frågor utan att först ha fått sammanträffa med sin försvarare, ansåg domstolen vara omständigheter som kunde bli till oreparabel nackdel för Murrey, (p. 66). Domstolen fann att den långa tiden utan tillgång till försvarare sammantaget med att Murreys tystnad under förhören kunde användas som bevis emot honom, utgjorde ett brott mot artikel 6.1 i förening med artikel 6.3 c. I och med det ansåg domstolen inte att det var nödvändigt att gå in på frågan om just nekandet av försvararens närvaro vid förhör utgjorde ett konventionsbrott i sig, utan begränsade frågan till tillgängligheten generellt (p. 69). Domstolen ansåg att polisen i detta fall visserligen hade haft *goda skäl* att inskränka rättigheten, då det handlade om terroristbrott där andra personer som kunde tänkas vara involverade i brottet och som inte var frihetsberövade, skulle kunna hålla sig undan samt förstöra bevis (p. 60). Dock ansågs 48 timmar vara en alltför lång tid utan tillgång till försvarare även under dessa omständigheter (p. 64-66).

Kommentar: Rätten att biträdas av en försvarare redan i initialskedet av processen bedöms här utifrån möjligheten för den anklagade att utöva sin rätt till tystnad och vilken betydelse tystnaden sen har för den slutgiltiga domen enligt nationell lagstiftning. Dock bedöms inte möjligheten till tystnad utifrån om försvararen är närvarande vid förhör eller ej. Inte heller i detta fall tyckte domstolen att det var nödvändigt att bedöma huruvida det finns en rätt för försvararen att vara med vid förhör, trots att försvararen här uppenbarligen nekats närvara.

Magee mot Storbritannien, 2000-09-06

Magee var misstänkt för terroristbrott. Han klagade på att han inte fått ha en försvarare närvarande vid förhör, trots att det enligt the Criminal Evidence (Northern Ireland) Order 1988 är tillåtet att dra slutsatser från den misstänktes tystnad. Han menade att innebörden av denna lag bara kan förstås med hjälp av en försvarare. Magee hade från början begärt men inte fått tillgång till försvarare förrän han hade undertecknat ett skriftligt erkännande vilket skedde efter 48 timmar. Han hade uttryckt sin vilja till tystnad men ansåg att han blivit tvingad genom många långa och pressande förhör under isolering och misshandel, att erkänna sin inblandning i brottet. Han refererade till CPT:s³⁴² kritik av förhållandena i häktet på Castlereagh polisstation. Enligt CPT så var det väldokumenterat att man medvetet nekade den misstänkte möjligheten att träffa en försvarare, speciellt under förhör, för att på så sätt utöva psykologisk press på den misstänkte att göra självinkriminerande uttalanden. Han hävdade också att han blivit misshandlad av polisen under förhören och berättade detta för häktets läkare samt för sin försvarare. Han klagade på detta till den nationella domstolen som i två instanser kom fram till att inget tvång eller misshandel hade förekommit.

Europadomstolen konstaterar återigen, och refererade till fallet Murrey, att det inte är självklart att det inte har varit en rättvis rättegång bara på grund av att den engelska lagen tillåter att den misstänktes tystnad kan användas emot honom. En individuell bedömning måste göras av hela processen (p. 38). Eftersom den misstänkte ställdes inför det svåra valet att utnyttja sin rätt till tystnad eller svara på frågor utan att ha fått tillgång till en försvarare så krävs det dock att han har tillgång till försvarare redan i initialskedet av processen (p. 39). I detta fall var inte den misstänktes tystnad en faktor i bedömningen eftersom den klagande hade brutit sin tystnad. Domstolen ansåg sig dock inte kunna spekulera i huruvida den klagande hade fortsatt att vara tyst om han hade fått tillgång till sin försvarare innan han erkände (p. 38).

Vad gällde den tvingande miljön i kombination med frånvaron av försvarare i vilken erkännandet gjordes, refererade domstolen till Imboscifallet. Domstolen konstaterade att en brist tidigt i processen kan medföra att kravet på en rättvis rättegång inte har uppfyllts, men att detta beror på omständigheterna i det individuella fallet (p. 10). Domstolen kom till slutsatsen med beaktandet av CPT:s kritik av Castlereagh Holding Centre att Magee skulle ha haft tillgång till en försvarare i ett inledande skede av förhören för att kravet på en rättvis rättegång skulle anses uppfyllt, detta som en motvikt till den tvingande atmosfären som syftade till att bryta ner hans vilja och till att få honom att erkänna (p. 43).

Domstolen menade vidare att inga goda skäl under dessa omständigheter kunde uppväga att under så lång tid nekas tillgång till en försvarare (p. 44).

Domstolen ifrågasatte inte den inhemska domstolens bedömning om att ingen misshandel hade förekommit. Men eftersom erkännandet gjordes under slutet av första dygnet, efter flera förhör utan att den anklagade hade fått rådgöra med sin försvarare och att detta var åklagarens huvudsakliga bevis samt grunden för domen, menade domstolen att nekandet till att få tillgång till en försvarare inneburit ett brott mot artikel 6.1 sammantaget med artikel 6.3 c (p. 45- 46).

Kommentar: Om igen undviker domstolen att behandla frågan om att försvararen nekats närvara vid förhör och koncentrerar sig på den anklagades möjlighet att få rådgöra med sin försvarare innan polisförhören. Domstolen kommer till samma slutsats som i fallet Murrey vad gäller rätten till tystnad i förhållande till den nationella lagstiftningen. Nya slutsatser som kan dras ifrån detta fall är, att erkännanden som gjorts innan den anklagade kunnat rådgöra med sin försvarare och som sedan varit avgörande för åtalet och domen, gör att bristen på

---

³⁴² Europeiska rådets tortyrkommitté. Se ovan under 4.6.1.

försvarare i ett inledande skede inte har kunnat läkas. I detta fall har också domstolen konstaterat att miljön vid förhören var tvingande och därför var ett erkännande mindre tillförlitligt.

Brennan mot Storbritannien, 2002-01-16

Brennan var anklagad för terroristbrott och klagade på att han inte fått tillgång till försvarare i ett inledande skede av processen. Han fick inte träffa sin försvarare förrän efter 48 timmar. Hans försvarare hade sen nekats närvara vid förhör och Brennan fick inte heller tala med honom i enrum. Brennan ansåg att han på grund av sin låga intelligens, sin medgörliga personlighet och de tvingande polisförhören han hade varit utsatt för, hade erkänt utan att förstå konsekvenserna av detta. Brennan menade att erkännandena inte skett frivilligt utan som ett resultat av misshandel, hot om misshandel samt hot om misshandel mot hans familj (p. 14). Detta var svårt för honom att bevisa menade han, då försvararen inte tilläts närvara och inga video eller ljudband fanns från förhören (p. 53).

Domstolen accepterade att det funnits goda skäl att neka Brennan tillgång till försvarare de första 24 timmarna då det funnits risk för att andra misstänkta i fallet skulle kunna bli uppmärksammade och hålla sig undan ett gripande (p. 46). Då Brennan inte heller under denna tid hade sagt något självinkriminerande kunde detta inte vara ett brott mot artikel 6.1 (p. 48). Vad gällde de kommande 24 timmarna under vilket han hade gjort vissa erkännanden, konstaterade domstolen att Brennan inte längre nekades att träffa sin försvarare. Då polismyndigheten hade informerat försvararen var det inte längre deras ansvar att försvararen inte träffade sin klient under denna tid (p. 47). Angående de tvingande förhören ansåg domstolen att det inte är upp till Europadomstolen att värdera bevisningen som framkommit utan bara om processen hade gått till på ett rättssäkert sätt. Domstolen medgav att video och ljudinspelningar av förhör samt närvaro av försvarare var ett skydd mot missbruk från polisens sida men att bristen på detta inte nödvändigtvis betyder att det har lett till att den misstänkte inte har fått en rättvis rättegång enligt artikel 6.1. Detta måste bedömas i det individuella fallet. Domstolen gör sedan en helhetsbedömning och kommer till slutsatsen att den klagande har fått en rättvis rättegång genom ett kontradiktoriskt förfarande inför domstol i två instanser. Där har den klagande kunnat framföra sin talan och sina bevis inför en domstol med sin försvarare närvarande. Psykologisk expertis har kunnat höras, liksom de olika förhörspoliserna samt polisdoktorer som undersökt honom under häktningstiden. Den klagande har heller inte klagat på att besluten som domstolarna har kommit fram till skulle vara godtyckliga eller att det inte funnits möjlighet att utreda omständigheterna kring erkännandet (p. 51-53)

Domstolen gör också en jämförelse med fallet Magee mot Storbritannien där tiden var densamma, det vill säga 48 timmar, och menar att skillnaden var att Brennan gjorde sina erkännanden efter det att han inte längre var nekad att träffa sin försvarare.

Domstolen fann däremot att det hade förelegat ett brott mot artikel 6.3 c sammantaget med artikel 6.1 genom att Brennan inte hade fått tala med sin försvarare i enrum vid det första mötet. Även om det fanns goda skäl för denna restriktion (p. 58) och polisens närvaro inte i och för sig hindrade försvararen från att ge Brennan den information han behövde, så ansåg domstolen ändå att polisens närvaro kunde ha hindrat Brennan från att tala öppenlydande med sin försvarare. Detta betydde enligt domstolen att Brennan inte hade kunnat sköta sitt försvar på ett tillfredställande sätt (p. 62).

Kommentar: Situationen är i stort densamma som i fallet Magee. Att ansvaret för att försvararen ska närvara vid förhör framförallt ligger på den anklagade och dennes försvarare

blir här dock avgörande. Staten har inte ansvar för försvararens och dennes klients brist på kontakt när det gäller försvararens närvaro vid förhör. Har ett erkännande gjorts under sådana omständigheter, även om den tvingande miljön fortfarande existerar, kan alltså detta godkännas som bevis i rättegången om det inte framkommer att erkännandet avgivits under tvång. Huruvida erkännandena har varit framvingade eller ej bedöms efter om de processuella garantierna har efterlevts. Här framkommer också att rätten att rådgöra med sin klient i enrum är en tydligare rättighet.

Kolu mot Turkiet, 2005-11-02

Kolu klagade på att hans rätt enligt 6.1, 2 och 3 hade kränkts. Kolu hade gjort flera erkännanden i polisförhör, innan han hade fått tillgång till en försvarare. Han klagade också på att han under tiden som förhören genomfördes varit under psykologisk press då han hållits isolerad i häktet och att syftet med isoleringen hade varit att få honom att erkänna. Han hade varken blivit informerad om sin rätt till tystnad eller sin rätt att biträdas av en försvarare. Erkännandena hade sedan använts emot honom vid rättegången.

Domstolen slog fast att även om rätten till tystnad inte är direkt uttryckt i artikeln, så är detta en internationellt erkänd grundprincip som ingår i rätten till en rättvis rättegång. Att biträdas av försvarare redan vid inledande polisförhör motverkar risken för denna typ av processuella fel (p. 51). Domstolen menade att det innebar ett brott mot artikel 6.3 c då myndigheterna inte hade vidtagit nödvändiga åtgärder för att Kolu skulle få möjlighet att biträdas av en försvarare *vid tiden för*³⁴³ dessa polisförhör, då vad som sagts i dessa varit avgörande för domen. Det hade även inneburit ett brott mot rätten till tystnad och rätten att inte belasta sig själv, då inget framkommit som visat på att han skulle ha gjort dessa erkännanden om han hade biträtts av försvarare vid tiden för dessa förhör (p. 53). Angående Kulus klagan om behandlingen i häktet avvisade domstolen den då den handlade om artikel 3 och inte ingick i artikel 6. Domstolen tog dock ändå med i bedömningen att det framkommit att polisernas attityd under förhören var ett problem, vilket varit orsaken till att Kulus rättigheter enligt artikel 6 inte uppfyllts (p. 55). Bristen som uppkommit i och med avsaknaden av försvarare hade inte heller kunnat läkas eftersom inga andra bevis var tillräckliga, och domen grundade sig just på dessa erkännanden (p. 62).

Kommentar: Domstolen kopplar rätten till tystnad och att inte belasta sig själv under inledande polisförhör, med rätten att biträdas av försvarare i detta skede. Om erkännanden används som enda bevis och som grund för domen, är tillgången till försvarare vid tiden för de förhör då erkännanden har gjorts, en förutsättning för en rättvis rättegång. Inte heller här har domstolen uttryckligen behandlat rätten att ha försvararen närvarande vid själva förhören.

Polisens har ett ansvar för att den anklagade får möjlighet att biträdas av en försvarare genom bland annat information. Domstolen vill inte blanda in artikel 3 i sammanhanget men gör ändå en viss koppling genom att ge polisens beteende i sammanhanget en viss betydelse.

5.5 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man konstatera att Europadomstolen inte i något fall uttryckligen har diskuterat rätten att ha sin försvarare närvarande vid förhör. Domstolen har valt att

---

³⁴³ Ordet ”lors” på franska betyder enligt lexikon ”vid tiden för” vilket jag har tolkat som att det inte direkt måste innebära under själva förhöret.

koncentrerat sig på förutsättningarna för att en försvarare ska kunna finnas *tillgänglig* och möjligheten att rådgöra med denne, redan vid de inledande polisförhören. Dessa förutsättningar har bedömts utifrån *tidsmässiga* och *praktiska* faktorer samt efter vems *ansvar* tillgängligheten vilar på.

Bedömningen av om det förelegat ett brott mot artikel 6.3 c har gjorts i förening med artikel 6.1 och också i förening med artikel 6.3 b och c. Kraven på uppfyllandet av en rättvis rättegång har bedömts utifrån huruvida processen som helhet ansetts uppfylla kraven på en rättvis rättegång. Dessa bedömningar kan sägas ha grundat sig på:

- om den anklagade gjort *självinkriminerande uttalanden* innan hon/han har rådgjort med sin försvarare,
- om dessa uttalanden har prövats *godtagbara som bevis* inför en godkänd domstol i närvaro av försvararen,
- om dessa uttalanden har haft en *avgörande betydelse för domen*,
- i begränsad utsträckning, huruvida det har funnits risk för otillbörliga metoder från polisens sida i kombination med att försvarare inte funnits tillgänglig,
- om den anklagade har fått *samråda* med sin försvarare *i enrum*,
- om det har funnits *goda skäl* att inskränka tillgängligheten till försvarare i ett inledande skede och,
- om det har inneburit att den anklagades *rätt till tystnad* har kränkts genom att försvarare ej funnits tillgänglig.

Någon egentlig rätt för den anklagade att ha sin försvarare närvarande vid polisförhör eller någon rätt eller skyldighet för försvararen att närvara vid dessa kan inte utläsas av Europadomstolens praxis. Möjligtvis kan man utläsa en viss ovilja hos domstolen att behandla frågan trots att klagomålen ibland tydligt har handlat om just att försvararen inte varit närvarande vid förhör. Däremot finns en tydlig rätt att biträdas av en försvarare i initialskedet av processen. Denna rätt innefattar att sammanträffa och rådgöra med sin försvarare i enrum. Att få sammanträffa och rådgöra med försvararen i ett inledande skede av processen ses som en del i skyddet för rätten till tystnad, rätten att inte belasta sig själv och för att upprätthålla oskyldighetspresumtionen, då det är genom dessa sammanträffanden som den anklagade förväntas att få information om dessa rättigheter.

Rätten att få tillgång till försvarare i ett inledande skede kan dock begränsas om det finns *goda skäl* för detta. Det kan till exempel vara fallet vid terroristbrott där fler personer varit inblandade vilka ännu inte blivit gripna och där man inte vill riskera att de håller sig undan eller att bevismaterial förstörs. Domstolen har i dessa fall ansett att 24 timmar är en acceptabel fördröjning men att 48 timmar är för lång tid.

Enligt Europadomstolen har staten ett ansvar för att det finns praktiska möjligheter att förordna en offentlig försvarare redan vid de första polisförhören. Hur detta organiseras är upp till medlemsstaten att bestämma. Staten har också ett ansvar för att försvaret fungerar i praktiken. Staten har dock bara ett ansvar att ingripa, om det kommer till myndighetens kännedom att försvaret inte sköts tillfredställande. I övrigt är det en sak mellan försvararen och dennes klient att ta ansvar för att kontakten dem emellan fungerar. Även om domstolen har ett ansvar att se till att processen är rättssäker och därmed kan bestämma att försvarare i vissa fall ska förordnas mot den misstänktes vilja så innebär inte detta att rätten, åklagare eller polis kan bestämma att försvararen ska vara närvarande vid förhör. De får dock inte försvåra den anklagades möjligheter att sammanträffa med en försvarare genom att till exempel inte informera om rätten till försvarare eller på andra sätt göra det praktiskt omöjligt för dem att träffas.

Huruvida det har förekommit ett brott mot rätten till en rättvis rättegång i och med att den anklagade inte biträts av en försvarare redan i inledningen av processen, ska ses i ljuset av

om kriterierna för rätten till en rättvis rättegång i ett helhetsperspektiv har upprätthållits. Europadomstolen har här uttalat att en sådan brist i initialskedet, under vissa omständigheter, kan läkas i ett senare skede av processen, genom att den misstänkte i närvaro av sin försvarare har fått avge en utsaga i ett kontradiktoriskt förfarande framför en opartisk och oavhängig domstol. Detta gäller exempelvis om frågan om otillbörliga förhörsmetoder kommer upp. Det måste då kunna bevisas inför domstolen att ett erkännande har avgivits frivilligt. Europadomstolen har här i sin bedömning också tagit hänsyn till om erkännandet legat till grund för domen och varit det huvudsakliga beviset.

I jämförelse med vad som framkommit i kap 4 angående rätten enligt rättegångsbalkens regler så kan man säga att det enligt denna finns en starkare rätt för försvararen att närvara vid förhör med sin klient. Däremot är Europakonventionen betydligt tydligare när det gäller den tidiga tidpunkten för försvararinträde.

6 Slutsatser

6.1 Inledning

Jag har i det ovanstående sökt redogöra för det mönster av kodifierad rätt, principer, praxis och praktiska förfaranden, det vill säga de relationer mellan parterna, som skulle kunna utgöra en rätt för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid polisförhör. Det som framträder är ett komplicerat nät av rättigheter, befogenheter, skyldigheter, och möjligheter för de olika parterna. Om dessa sammantaget kan anses innebära en rätt för den misstänkte att ha sin försvarare närvarande vid förhör tänker jag diskutera nedan. I diskussionen kommer jag att försöka bedöma styrkan i rätten till försvarare vid polisförhör, genom att delvis utgå från de kriterier som inom rättsvetenskapen anses utgöra en så kallad *äkta* rättighet. Det vill säga om rätten är konkret uttryckt i lag, utkrävbar, överprövningsbar samt om det finns statlig insyn och tvångsmedel att förverkliga rätten (se inledningskapitlet under 1.3.1). Men jag kommer också att diskutera styrkan i rätten som en *möjlig rättighet* med hjälp av de kodifierade rättigheter, skyldigheter och befogenheter, samt praxis och praktiska förfaranden som omgärdar förhöret.

6.2 Rättigheter, skyldigheter och möjligheter

6.2.1 Försvararens, den misstänktes eller statens rätt

Av vad som framkommit i kapitel 4 och 5 kan man utläsa att det inte finns någon lagstadgad rätt för den misstänkte *att ha* sin försvarare närvarande vid förhör eller för försvararen *att* närvara vid förhör, vare sig enligt RB eller enligt Europakonventionen. Även om det finns en skyldighet för förhørsledaren att informera den misstänkte när denne hörs om rätten till en försvarare så innebär det inte någon lagstadgad skyldighet för förhørsledaren att informera om möjligheten att ha sin försvarare närvarande vid förhör eller att se till så att en försvarare på den misstänktes begäran är närvarande. Det finns alltså inte något uttalat förbud mot att förhöra en misstänkt person utan att en försvarare (eller någon annan) är närvarande. Detta gäller i teorin oavsett om den misstänkte har begärt att få ha en försvarare närvarande eller inte.

Redan här kan jag konstatera att det inte finns någon självständig *äkta* rättighet att ha sin försvarare närvarande vid förhör i Stoor's eller Hollanders mening (se ovan under 1.3.1). Detta faller på att det inte existerar någon vare sig lagstadgad rättighet eller skyldighet för någon av parterna. Om det nu inte finns någon formell rätt för den misstänkte att ha sin försvarare närvarande vid förhör blir nästa fråga huruvida det finns andra rättsliga förhållanden mellan parterna som gör försvararens närvaro möjlig?

Det är visserligen, enligt lagtexten, undersökningsledaren som har befogenhet att bestämma vem som får vara närvarande vid förhöret med den misstänkte. Genom JO:s beslut och genom uttalanden i doktrinen har det dock utvecklats till att utgöra en näst intill obehindrad rätt för åtminstone en offentlig försvarare *att* närvara vid förhör. Det betyder att om försvararen begär att få vara med och den misstänkte inte motsätter sig detta så är denna rätt i praktiken stark. Här går svenska myndigheter längre än Europadomstolen som inte har uttalat någon sådan absolut rätt för försvararen att närvara.

Enligt vad som framkommit i kapitel 4 och 5, är dock rätten för den misstänkte *att ha sin försvarare närvarande* inte lika stark. Åtminstone är denna rätt ännu inte uttalad eller prövad. Den misstänkte kan alltid *begära* att en försvarare är närvarande vid förhör. Denna begäran kan rikta sig till förhørsledaren och/eller till försvararen, förutsatt att en sådan redan är anlitad eller förordnad. Ur de fåtal beslut som kommit under senare år från JK och JO kan man dra slutsatsen att det finns en viss skyldighet för åklagar- och polismyndigheten att i dessa fall kontakta försvararen och se till att förhör genomförs med försvarare närvarande. Särskilt tydligt gäller detta, enligt JO, då den misstänkte är under 18 år. I praktiken händer det också, av vad som framgår av stickprovsundersökningen, att förhørsledaren informerar den misstänkte om möjligheten att ha en försvarare närvarande vid förhöret. Men polis och åklagare kan inte ställa några direkta krav på försvararen att närvara om denne själv inte har möjlighet till detta eller anser det obehövt.

Försvararen har visserligen en skyldighet både gentemot staten och gentemot sin klient att sköta sitt uppdrag. Både staten och indirekt (direkt om det gäller en privat försvarare) även klienten har möjlighet att se till så att en försvarare entledigas från sitt uppdrag om denne missköter sig även om utrymmet för den misstänkte att få byta offentlig försvarare under processens gång är litet. Frågan är om skyldigheten att sköta sitt uppdrag som försvarare också innebär att närvara vid förhör. Detta framgår inte med någon tydlighet vare sig av Europadomstolens eller svensk domstols praxis eller av svenska myndighetsbeslut. Som framkommit i kapitel 4 och 5 anses inte bara klienten utan också staten, ha ett intresse av, och ett ansvar för att försvaret sköts. Det är statens ansvar att se till att det förordnas en offentlig försvarare "*om rättvisans intresse så fordrar*" det vill säga om det med tanke på utredningen av brottet, påföljden eller den misstänktes personliga omständigheter behövs.

Med tanke på både Europadomstolens och JK:s och JO:s beslut, har jag dragit slutsatsen att det i första hand är en sak mellan den misstänkte och försvararen hur försvaret sköts. Här finns en något komplicerad ansvarsrelation åtminstone när det gäller offentliga försvarare då deras uppdragsgivare kan sägas vara både klienten och staten. Om den misstänkte begär att få ha sin försvarare närvarande, vems skyldighet är det då att se till att denna begäran uppfylls? Här finns ett tomrum som jag anser borde tydliggöras.

Europadomstolens, som jag tolkar det, ovilja mot att diskutera just försvararens närvaro vid förhör även då sådana klagomål har varit tydligt uttryckta, kan jag bara spekulera i. En tolkning jag gör utifrån domstolens beslut, är som nämnts ovan att det i första hand är en sak mellan försvararen och dennes klient att se till att kommunikationen dem emellan fungerar. Detta borde innefatta närvaro eller ej vid förhör. Jag hade önskat mig ett tydligare ställningstagande från domstolens sida vad gäller möjliggörandet för försvararen att närvara vid förhören i de fall där det har berott på polismyndigheten att detta inte kunnat ske. Domstolen har här valt att bara bedöma möjligheten för försvararen och klienten att sammanträffa i enrum. Möjligtvis upplever inte domstolen detta som ett problem i artikel 6 mening, så länge den misstänkte har fått träffa sin advokat i enrum i ett inledande skede. Det kan också finnas en vilja till försiktighet när det gäller styrningen av de enskilda staternas myndighetsutövning och att det just i denna del ännu inte finns någon gemensam inställning.

Vad gäller då när den misstänkte *inte själv begär* att få ha sin försvarare närvarande? Även denna situation är intressant eftersom försvararen ingår som en del i syftet med straffprocessen i sin helhet, nämligen att utreda om ett brott har begåtts och vem som har begått brottet, på ett sådant sätt att ingen oskyldig döms. Eller uttryckt med Europakonventionens ord är rätten till försvarare en del i att uppfylla *rättvisans intresse*. Europadomstolen har i enlighet med detta uttalat att en person som är misstänkt för brott kan tvingas anlita en försvarare mot sin vilja.

När det gäller just försvararens närvaro vid förhör då den misstänkte ej begärt detta finns dock endast knapphändiga uttalanden. Av JO:s färskas uttalande kan man dock utläsa en

skyldighet för undersökningsledaren att i möjligaste mån se till att försvararen är närvarande för en misstänkt som är under 18 år, såvida undersökningsledaren anser att behovet finns. Vad gäller misstänkta över 18 år finns inget uttalat i saken så vitt jag kunnat se, det vill säga har en misstänkt person över 18 år inte begärt att ha försvararen närvarande så finns ingen skyldighet vare sig från utredande myndigheters eller från försvararens sida att se till så att en sådan är närvarande.

Vad gäller den ekonomiska aspekten så utgör det faktum att det i de flesta mål utgår en fast taxa, som inte rimligtvis inbegriper närvaro vid förhör i någon större utsträckning, en indikation på en svagare rätt för försvararen att närvara. Att försvararen av domstolen tillerkänts ersättning för att ha varit närvarande vid förhör kan dock tolkas som att domstolen anser att det finns en rätt för den misstänkte att ha försvararen närvarande när detta inte ansetts uppenbart obehövt. Huruvida detta påverkar försvararnas val att inte vara närvarande vid förhör, kan jag inte uttala mig om. Jag kan bara konstatera att det här finns en faktor som möjligen skulle kunna påverka försvararen att avstå från sin rätt att närvara. Också den misstänktes återbetalningsskyldighet för försvararkostnaderna skulle kunna vara en faktor som gör att den misstänkte inte säger sig vilja ha försvarare närvarande vid förhöret. Detta är dock inte troligt i de grövre brott då den misstänkte sällan blir återbetalningsskyldig i dessa.

6.2.2 Möjlighet till överprövning eller anmälan

Som vi har sett i kapitel 4 och 5 har frågan om rätten att ha en försvarare närvarande vid förhör, självständigt, prövats i väldigt liten utsträckning utan då utgjort en del av flera andra brister i förundersökningsarbetet. Det tomrum i ansvarsfördelningen som jag pekade på i föregående avsnitt ger sig här till känna eftersom det i och med denna otydlighet är svårt att veta vart man som medborgare ska klaga i denna fråga. Det är möjligt för både myndigheter och den misstänkte att göra domstolen eller Advokatsamfundets disciplinnämnd uppmärksam när det gäller brister i försvararens beteende. Både försvararen och den misstänkte kan göra en anmälan till JO, JK om det handlar om brister i myndigheternas arbete. JK har dessutom det övergripande ansvaret för försvararna. Den misstänkte kan också klaga hos Europadomstolen när de inhemska överprövningsmöjligheterna är uttömda. Då gäller det dock enbart statens åligganden det vill säga brister hos myndigheterna och inte försvararens agerande.

Anledningen till att det inte finns några anmälningar till Advokatsamfundets disciplinnämnd i frågan kan man bara spekulera i. De som inte är nöjda med sin försvarare under processens gång, vänder sig antagligen i första hand till domstolen och begär att få byta. Men inte heller här har jag funnit klagomål som har att göra med försvararens närvaro vid polisförhör. Detta kan naturligtvis tolkas som att de misstänkta varit nöjda med sina försvarare i den delen. Men det kan också finnas andra förklaringar. De få anmälningar till JO och JK som inkommit på senare tid och som faktiskt innehåller klagomål på att försvarare inte varit närvarande, skulle kunna indikera att personer som hamnar i polisförhör inte vet vems ansvar det är att försvararen är närvarande. Det är lätt att tro, eftersom det är polis och åklagare som har ansvaret för förhöret, att de också bär hela ansvaret för om försvararen är närvarande eller ej. Den misstänkte har troligtvis dessutom sällan någon kunskap om möjligheten att göra en anmälan till disciplinnämnden, om hon/han är missnöjd med sin försvarare. Någon sådan informationsskyldighet finns inte heller från vare sig myndigheternas eller försvararens sida.

Ett yrkande i domstol om att få byta försvarare på grund av att denne missköter sitt uppdrag kan ses som, åtminstone en teoretisk möjlighet, att få rätten till att ha en försvarare närvarande vid polisförhör prövad. Där behandlas frågan relativt snabbt. Den misstänktes yrkanden kan bifallas och åtgärder vidtas omgående vilket kan förändra den misstänktes rättsliga situation. Man kan bara spekulera i huruvida domstolen skulle anse det faktum att försvararen ej varit närvarande vid förhör, vara skäl nog för att få byta offentlig försvarare. I praxis har dock utrymmet för den misstänkte att byta offentlig försvarare under processens gång varit ytterst litet. Dessutom kan man diskutera vad detta får för betydelse då skadan redan till viss del är skedd. Klagomålen skulle ju då gälla de förhör som redan är genomförda. När det gäller anmälningar till JO och JK görs dessa anmälningar oftast i efterhand. Det är heller inte säkert att en anmälning utreds. Utredningarna tar dessutom ofta lång tid varför dessa anmälningar knappast kan sägas stärka rätten för den individ som gjort anmälan. Samma sak gäller för klagomål till Europadomstolen där det endast kan bli tal om att i efterhand utbetala skadestånd från staten till den enskilde.

Ett problem med överprövning och anmälningar när det gäller försvararens närvaro är insyns och bevisfrågor. Det ligger i sakens natur och är ett av de problemen som var grunden till denna uppsats, att det är svårt att utreda vad som förevarit i förhørsrummet när ingen annan än förhørsledaren och den misstänkte har varit närvarande i de fall av konflikt där ord står mot ord. Stickprovsundersökningen i kapitel 3 visar att det till övervägande delen sällan vare sig finns försvarare, medborgarvittne eller förhörsvittne, närvarande i förhørsrummet. Detta trots att det finns en lagstadgad uppmaning att ett medborgarvittne bör närvara vid förhör. Det finns också en lagstadgad skyldighet att i möjligaste mån se till att någon från socialtjänsten samt förälder ska närvara vid förhör med en misstänkt person under 18 som riskerar fängelse. I ca 40 procent av fallen i undersökningen är dock även en misstänkt person under 18 år ensam med förhørsledaren under förhöret, det vill säga utan vare sig försvarare, någon från socialtjänsten eller förälder. Undersökningen visar också att de flesta förhör dokumenteras i form av sammanfattningar så kallade konceptförhör. Detta sammantaget gör det näst intill omöjligt i många fall att utreda vad som faktiskt sagts i fråga om begäran av försvarare och dennes eventuella närvaro vid förhöret. Detta visar sig i till exempel ett av JK:s uttalanden där det inte gått att utreda vad som sagts (se under 4.5.2) samt i fallet J (se under 2.4.3) där ingen utredning gjordes av just detta skäl. När det gäller de enskilda samtalen mellan försvararen och den misstänkte finns det inte heller någon möjlighet att veta vad som avhandlats dem emellan. Samma sak gäller de samtal som eventuellt förts mellan undersökningsledaren/förhørsledaren och försvararen såvida inte dessa har dokumenterats vilket ibland förekommer. I kapitel 3 har jag redogjort för det fåtal fall där frågan om försvararens närvaro har diskuterats och dokumenterats. Att det inte finns dokumenterat i de flesta fall kan naturligtvis betyda att inga diskussioner har förekommit men också att dessa inte har dokumenterats.

Sammantaget kan man säga att det teoretiskt sett finns en indirekt möjlighet till överprövning av rätten att ha en försvarare närvarande vid förhör i samband med entledigande av försvararen på grund av att denne inte skulle sköta sina ålägganden som försvarare. Att försvaren och myndigheterna också kan anmälas på grund av brister i yrkesutövandet innebär inte direkt någon rätt för den anmälande individen utan är mer att se som en rättsbildande funktion och som, om den blev prövad i större utsträckning skulle kunna ge en generell rätt för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid polisförhör.

6.2.3 Rätten till tystnad som ett påtryckningsmedel

Även om det alltså inte finns något formellt hinder för förhørsledaren att förhöra den misstänkte utan att försvarare är närvarande oavsett den misstänktes vilja, så kan den misstänkte alltid praktisera sin rätt till tystnad. I kap 5 framgår att denna princip tillmäts stor betydelse i Europadomstolen bedömning av eventuella brott mot artikel 6, även om den inte är direkt uttryckt i Europakonventionens lagtext. Denna rätt kan dock inte sägas vara obegränsad eftersom den under vissa omständigheter kan användas emot den misstänkte vid en rättegång. I svensk rätt kan principen sägas vara ytterligare försvagad då det inte finns någon formell skyldighet för vare sig förhørsledaren eller försvararen att informera den misstänkte om hennes/hans rätt till tystnad.

Man kan se denna rätt till tystnad med Hoefelds terminologi, som en *frihet* hos den misstänkte vilken korreleras av ett *ickekrav* från förhørsledarens sida. Det vill säga förhørsledaren kan aldrig kräva att den misstänkte i ett förhör, uttalar sig om någonting överhuvudtaget. Den misstänkte har dessutom ett skydd för denna rätt till tystnad, i och med Europakonventionens förbud i artikel 3 mot tortyr och omänsklig och förnedrande behandling och också genom förbudet i RB 23:12 mot otillbörliga förhörsmetoder. Den misstänkte kan här sägas, med Hoefelds terminologi, ha en *immunitet* gentemot förhørsledaren som i sin tur genom förbudet är *oförmögen* att framtvunga någon utsaga från den misstänkte. I och med detta kan man säga att artikel 6 och artikel 3 i konventionen är sammankopplade med varandra. Detta har i och för sig uppmärksammats av Europadomstolen men ännu inte, så vitt jag har kunnat se, tagits med i bedömningen av huruvida det förekommit brott mot artikel 6.

En misstänkt person som är införstådd med rätten till tystnad kan alltså praktisera denna rätt i syfte att få ha en försvarare närvarande vid förhöret. Denna möjlighet kan sägas utgöra åtminstone en viss rätt gentemot de utredande myndigheterna som i så fall skulle motsvaras av ett utredningsintresse från myndigheternas sida.

För att rätten till tystnad ska fungera som ett påtryckningsmedel krävs dock att domstolen bedömer att den misstänkte har rätt till en offentlig försvarare överhuvudtaget eller att hon/han har råd att bekosta en privat sådan. Det krävs också att det ska finnas ett tillräckligt stort behov från förundersökningsledarens/förhørsledarens sida av att den misstänkte ska avge en utsaga och en tro på att försvararens närvaro ska göra skillnad.

6.2.4 Rätten till försvarare och tidpunkten för försvararinträdet

Rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionens artikel 6 innefattar delar som är avgörande för försvararens möjlighet att närvara vid förhör. Den första delen är rätten att bli underrättad om att man är misstänkt för brott vilket är grundförutsättningen för rätten att försvara sig. Vid detta stadium infaller också den lagstadgade skyldigheten för förhørsledaren att informera om rätten till försvarare. Genom Europakonventionens och RB:s otydliga tolkningar av när man anses som *skäligen misstänkt* eller *anklagad för brott* uppkommer här ett utrymme för viss godtycklighet. En person kan till en början bli förhörd upplysningsvis utan de rättigheter som tillkommer en misstänkt person. Det finns alltså en möjlighet att tänja på begreppen vilket kan leda till att en person som senare blir misstänkt för brott inte har haft möjlighet att ha en försvarare närvarande vid de inledande förhören. Om personen sedan blir misstänkt för brott har förhör hållits vars innehåll senare kan användas i rättsprocessen trots att den misstänkte vid dessa inte har haft tillgång till försvarare. I materialet i stickprovsundersökningen har jag inte kunnat hitta något sådant fall men enligt Advokatsamfundet händer det att denna möjlighet utnyttjas av förhørsledare. Enligt RB:s

regler finns det också en möjlighet att vänta med att förhöra en person som är misstänkt för brott för att på så sätt undvika att informera denne om misstanken och rätten till försvarare. Det borde dock inte vara förenligt med Europakonventionen i de fall där en förundersökning har inletts mot den personen.

En anledning till att försvararen inte har möjlighet att närvara vid förhöret är naturligtvis att den misstänktes brott inte är tillräckligt allvarligt för att hon/han ska ha rätt till en offentlig försvarare. Vid dessa fall, enligt vad som framkommer i stickprovsundersökningen genomförs ofta inte mer än något enstaka förhör. Men den främsta synbara anledningen till att det är omöjligt för försvararen att närvara vid de inledande förhören är, enligt vad som framkommit i stickprovsundersökningen, att försvararen förordnas först då många förhör redan hållits. Europadomstolen har tydligt uttalat vikten av att den misstänkte får tillgång till sin försvarare redan i inledningsskedet av processen. Även om processen ska ses i sin helhet så menar domstolen att 24 timmars fördröjning få göras bara i undantagsfall vid mycket grov brottslighet där flera inblandade finns. Att vänta så länge som 48 timmar har ansetts som ett brott mot artikel 6.3 c. Detta borde innebära att en offentlig försvarare, om sådan är erforderlig ska förordnas utan dröjsmål. Genom att förordna offentlig försvarare för sent i processen och på detta sätt omöjliggöra för den misstänkte att sammanträffa med denne i ett inledande skede riskerar Sverige här att konstant bryta mot Europakonventionen. Det kan även innebära att Sverige av samma anledning bryter mot Barnkonventionen.

Europadomstolen har kopplat möjligheten att träffa sin försvarare med rätten till tystnad. Domstolen menar att i de fall där den misstänktes tystnad kan användas som bevis emot henne/honom är det definitivt ett brott mot artikel 6, om den misstänkte inte har fått tillfälle att rådgöra med sin försvarare innan förhören och hon/han i dessa har gjort medgivanden. För svenskt vidkommande, där det inte finns någon skyldighet för de utredande myndigheterna att informera den misstänkte om rätten till tystnad, borde det därför, enligt min mening, vara av betydelse att den misstänkte får möjlighet att rådgöra med sin försvarare innan första polisförhören. JO har dock menat att detta inte skulle vara rimligt med tanke på skyndsamhetsprincipen utan att närmare konkretisera detta. Jag har dock svårt att se något praktiskt hinder, förutom möjligen nattetid att få en försvarare att närvara redan vid anhållningsförhöret. Detta borde vara en relativt enkel organisationsfråga.

Ett problem i sammanhanget, som jag ser det, är ansvarsfördelningen mellan undersökningsledaren och förhørsledaren, vid förordnandet av offentlig försvarare. Eftersom det i lagtexten endast talas om undersökningsledaren och denne från början var tänkt att vara en åklagare så har ansvarsfördelningen kommit att bli något diffus, åtminstone för en utomstående. Det är svårt att utläsa om det är förhørsledaren, det vill säga polisen, eller åklagaren som i praktiken har frågan om förordnandet av offentlig försvarare i sin hand och hur kommunikationen dem emellan angående detta är tänkt att fungera. Här finns behov, menar jag, av att tydliggöra ansvaret.

6.3 Försvararens närvaro i praktiken

När jag har undersökt hur det ser ut i praktiken så kan jag inte annat än dra slutsatsen att de olika parterna inte heller upplever det som en självklar del av rätten till försvarare att denne ska vara närvarande vid polisförhör. Genom undersökningen i kapitel 3 kan man se att en försvarare är närvarande vid förhör i mycket liten utsträckning. Även om undersökningsmaterialet inte är särskilt omfattande, så ger det faktum att en så hög siffra som 93 procent förhören i undersökningen hållits utan försvarare närvarande, en indikation på hur det ser ut. Hur närvaron ser ut på andra ställen än i Göteborg är dock svårt att uttala sig om.

Undersökningen visar också att även i mål av allvarlig karaktär och där den misstänkte varit under 18 år, har flertalet av förhören hållits utan att vare sig försvarare eller någon annan varit närvarande (76 procent). Eftersom det inte finns någon vare sig rättighet för den misstänkte att ha försvararen närvarande vid förhör eller någon skyldighet för försvararen att närvara så kan man här inte tala om något direkt brist i efterlevnad av en sådan regel.

För de informanter som jag har talat med under arbetets gång är det närmast självklart att en misstänkt som begär att ha sin försvarare närvarande vid förhör också har rätt till detta. Detta är en mänsklig rättighet enligt domaren och följer av god advokatsed enligt advokaten. Även förhørsledaren menar att detta är något man eftersträvar så långt det är praktiskt möjligt. Med dessa personers inställning och stickprovsundersökningens resultat i åtanke kan jag inte undvika att fråga mig om det i alla dessa fall då försvararen inte varit närvarande har berott på att den misstänkte inte begärt detta och i så fall varför? I ett fåtal fall finns anledningar dokumenterade i stickprovsundersökningen. Dessa anledningar som de är dokumenterade, indikerar att det i huvudsak anses ligga på den misstänkte själv att begära att försvararen ska var närvarande vid förhöret. I alla de övriga fallen där det inte framkommer att den misstänkte har framställt någon begäran om detta, kan man fundera på orsakerna. Kan det vara så att detta diskuteras men inte dokumenteras eller att den misstänkte inte ens kommer på tanken att begära för att hon/han inte vet att man kan begära att försvararen är närvarande. Eller är det helt enkelt så att den misstänkte känner sig tillräckligt trygg med bara förhørsledaren och tror att det som ska komma fram kommer fram ändå? En sista variant kan också vara att den misstänkte helt enkelt inte bryr sig. Hon/han tänker i alla fall inte säga något och tror inte att det har någon betydelse om försvararen är närvarande vid förhör eller ej? Detta är frågor som bara kan besvaras av de inblandade parterna själva och som skulle vara intressant att ta reda på i en framtida undersökning.

6.4 Sammanfattning

Som vi har sett finns ingen självständig rätt att ha en försvarare närvarande vid förhör. Inte heller kan det sägas ingå som en självklar del i rätten att försvara sig vare sig enligt RB eller enligt Europakonventionen. Den svaga rätt som den misstänkte ändå har, är delvis beroende av skyldigheten att informera om rätten till försvarare samt att hon/han har möjlighet att begära att få ha sin försvarare närvarande. Den misstänkte har här också en möjlighet att begära byte av försvarare om denne inte uppfyller hennes/hans begäran även om utrymmet för detta är mycket litet.

Att praktisera sin rätt till tystnad som ett påtryckningsmedel verkar vara den starkaste möjligheten för den misstänkte att få ha en försvarare närvarande vid förhöret. Möjligheten att ha en försvarare närvarande vid förhör stärks också av rätten enligt Europakonventionen att som en del av rätten att försvara sig få tillgång till en försvarare i initialskedet av processen. Sammantaget kan jag konstatera att rätten för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör är svag. Även om möjligheten för en försvarare att närvara är relativt stor så utnyttjas denna inte.

Är då den svaga rätten och de utnyttjade möjligheterna för den misstänkte att ha en försvarare närvarande vid förhör ett problem? Som jag nämnde i inledningen kan jag inte, av det som framkommit i denna uppsats, dra några slutsatser om vilken betydelse försvararens närvaro vid förhör har i praktiken. Däremot har jag redogjort för vissa risker i förhörssituationen som exempelvis otillbörliga förhörsmetoder och ensidigt inriktade frågor från förhørsledarens sida. Det kan kännas främmande för många att otillbörliga metoder skulle förekomma i Sverige i samband med ett förhör men som vi sett i kapitel 2 finns det

även här fall där sådant förekommit. Det ligger i sakens natur att det är svårt att bevisa om sådan behandling eller bestraffning skulle ha förekommit om ingen annan än förhørsledaren och den misstänkte befunnit sig i rummet. Då ord står mot ord ligger det också närmare till hands att det blir polisen som anses vara mer trovärdig.

Andra problem av rättssäkerhetskaraktär är att regleringen kring förfarandet med förordnandet av offentlig försvarare samt dennes eventuella närvaro vid förhör, är otydlig och känns otidsenlig. Kraven på legalitet och förutsägbarhet kan knappast anses vara uppfyllda. Tveksamt är också om kraven på insyn och kontrollerbarhet kan anses uppfyllda, när varken försvararen eller någon annan person, fristående från myndigheterna, har varit närvarande vid förhöret och det dessutom inte finns något krav på att förhöret spelas in på band. Det kan också diskuteras, menar jag, huruvida processens legitimitet påverkas av att det skydd i form av en försvarares närvaro vid förhör som många människor tror existerar, i själva verket inte riktigt fungerar.

6.5 Framtiden

Man kan, menar jag, se tecken på ett ökat intresse av att försvararen ska närvara vid förhör och att detta kan fylla en viktig funktion i flera avseenden. I uppsatsen har jag redogjort för den europeiska tortyrkommitténs kritik mot Sverige avseende tillgängligheten till försvarare där dennes närvaro ses som ett skydd för den misstänkte mot att utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Också inom det straffrättsliga samarbetet inom EU har man varit inne på liknande tankar, i och med minimirättigheter för den misstänkte, även om man i slutampen inte lyckades enas.

Också i Europadomstolens beslut finns tendenser att tillmäta försvararens närvaro vid förhör betydelse vad gäller bevisfrågor om vad som förekommit vid polisförhör. Framst har detta uttalats i förhållande till artikel 3. Domstolen har också antytt att detta ofrånkomligen har en påverkan även på bedömningen vad gäller bevisfrågor av om kraven på en rättvis rättegång har uppfyllts. I framtiden borde man därför kunna se att dessa två artiklar sammankopplas.

Med hänsyn tagen till tortyrkommitténs kritik har också regeringen nu kommit med ett förslag på lagändring som utvidgar rätten för alla som blir förhörda av polis att anlita ett juridiskt biträde. Även om denna utvidgade del inte sträcker sig så långt som till ett offentligt biträde, så visar lagkommentaren till förslaget ändå på en ökad medvetenhet om att försvararen kan ha en viktig funktion vid förhöret. Kommentaren visar också på att det inte bara handlar om ett skydd i artikel 3:s mening utan också om att få till en så uttömmande förhör som möjligt och därmed effektivisera utredningsarbetet. Försvararen eller det juridiska biträdet kan här ses, dels som ett skydd enligt både artikel 3 och artikel 6 för den som blir förhörd, och dels som ett sätt att effektivisera utredningen. Skyldigheten att informera om rätten till försvarare förändras dock inte vilket innebär att det fortfarande krävs att en person anses som anklagad/misstänkt för brott för att den skyldigheten ska inträda. Frågan blir då hur en person som hörs av polis ska veta om att hon/han har rätt till ett juridiskt biträde? Här borde, anser jag, införas en starkare informationsplikt som noggrant ska dokumenteras. Detta vore också i enlighet med tortyrkommitténs förslag.

Det som motsäger tendensen med försvararens ökade betydelse vid förhör, är de iögonfallande resultaten av stickprovsundersökningen. En stor del av de formella problemen här, vilket jag har redogjort för ovan, handlar om ett sent försvararinträde varför en ändring på detta område antagligen skulle öka möjligheten för försvararens närvaro vid polisförhören. Speciellt angeläget är detta vad gäller unga människor. Även här kan man genom det interna

åklagarcirkuläret på en av Göteborgs åklagarkammare, tyda en medvetenhet om problemet och en vilja att förändra situationen.

Det som framkommer i stickprovsundersökningsmaterialet visar dock att detta inte ensamt är en tillräcklig åtgärd om man skulle anse det önskvärt med en ökad försvararnärvaro. Materialet visar nämligen att även efter det att försvarare blivit förordnad så är denne i stor utsträckning ej närvarande. Detta stärker den uppfattning jag hade vid inledningen av detta arbete, nämligen att orsakerna till att försvararen inte är närvarande finns att söka vidare i de olika parternas mer subjektiva uppfattning i frågan. En fördjupad forskning kring detta skulle därför vara i hög grad intressant.

Källförteckning

Litteratur

- Bentelius, Lars och Agneklev, Kristian, *God advokatsed*, Sveriges advokatsamfund, Stockholm 1998.
- Blomkvist, Curt, *Försvaren*, Akademiförlaget, Göteborg 1987.
- Boutz, Kristina och Owe Hultin, *JO om förundersökning och tvångsmedel*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 1996.
- Bring, Thomas och Christian Diesen, *Förundersökning*, tredje upplagan, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2007.
- Bylander Eric, *Muntlighetsprincipen*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2006.
- Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, tredje upplagan, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2007.
- Danielsson, Stig, *Förundersökning i brottmål, 2:a upplagan*, Bruuns Bokförlag 2004.
- van Dijk, P. van Hoof, G.J.H, *The practice of the convention on human rights*, Kluwer Law International, The Hague, The Netherlands 1998.
- Ebervall, Lena, *Försvarens roll*, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2002.
- Ekelöf, Per Olof och Henrik Edelstam, *Rättegång I*, åttonde upplagan, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2002.
- Ekelöf, Per Olof, *Rättegång II*, åttonde upplagan, Nordstedts Juridik AB, Smedjabacken 2004.
- Ekelöf, Per Olof, Torleif Bylund och Robert Boman, *Rättegång III*, sjätte upplagan, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2004.
- Ekelöf, Per Olof och Robert Boman, *Rättegång IV*, sjätte upplagan, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2004.
- Ekelöf, Per Olof, Henrik Edelstam, och Robert Boman, *Rättegång V*, sjunde upplagan, Nordstedts Juridik AB, Göteborg 2004.
- Findley, Kieth A och Michael S Scott, *The Multiple Dimensions of Tunnelvision in Criminal Cases*, Wisconsin Law Review, 2 291-397, 2006.
- Granhag, Pär Anders, *Vittnespsykologi*, Studentlitteratur, Lund 2001.
- Gudjunsson, Gisli H, *The psychology of Interrogations and Confession: A handbook*, Wiley, Cornwall 2005.
- Gustavsson, Håkan, *Rättens polyvalens. En rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättssäkerhet*, Sociologiska institutionen, Lunds universitet 2002.
- Taking social rights seriously (I): om sociala rättigheters status*, Tidsskrift för Rettsvetenskap 4-5/2005.
- Hellberg, Hans och Tom Knutsson, *Turordningslistan*, Advokaten nr 4, 2004.
- Jareborg, Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Iustus Förlag AB, Uppsala 1992.
- Leach, Philip, *Taking a case to the European Court of Human Rights*, second edition, Oxford University press Inc., New York 2005.
- Lindell, Bengt, Hans Eklund, Petter Asp och Torbjörn Andersson, *Straffprocessen*, Iustus Förlag AB, Uppsala 2005.
- Lindblom, Per-Henrik, *Sena uppsatser*, Nordstedts Juridik, Stockholm 2006.
- Lundkvist, Ulf, *Bevisförbud*, Iustus Förlag AB, Uppsala 1998.
- Nilsson, Tomas, *Den offentliga försvararens ställning måste stärkas*, Advokaten nr 9, 2006.

- Norée, Annika, *Laga befogenhet*, Stiftelsen Skrifter utgivna av Juridiska fakulteten vid Stockholms universitet, Stockholm, 2000.
- Nowak, Karol, *Oskuldighetpresumtionen*, Upplaga 1:1, Nordstedts Juridik AB, Stockholm 2003.
- Nowak, Manfred, *U.N. Convention on Civil and Political Rights, CCPR Commentary*, 2nd revised edition, N.P. Engel Verlag, Germany 2005.
- Ovey, Clare and Robin White, C.A., *The European Convention on Human Rights*, Fourth Edition, Oxford University Press Inc, New York 2006.
- Palm, Elisabeth och Margaretha Ericsson, *Att klaga till Europadomstolen*, Jure Förlag AB, Stockholm 2005.
- Peczenik, Alexander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, Fritzes Förlag AB, Göteborg 1995.
- Stukát, Staffan, *Statisikens grunder*, Staffan Stukát och Studentlitteratur, Lund 1993.
- Sveriges Advokatsamfund, *God Advokatsed*, Advokatförlaget, Stockholm 2004.
- Wenne, Lars, *God advokatsed*, Nordstedts förlag, Stockholm 1988.
- Wahlberg, Gustaf, *Taxesystemet - medveten underbetalning?*, Advokaten nr 4, 2003.
- Wiklund, Holger, *God Advokatsed*, P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Stockholm 1973.
- Young, Iris, Marion, *Att kasta tjejjkast, Texter om feminism och rättvisa*, Stockholm, Atlas, cop. 2000.
- Zila, Josef, *Om rättssäkerhet*, Svensk Juristtidning 1990 s. 284.

Offentligt tryck

Kommittébetänkanden

- SOU 1926:32 Processkommissionens betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Andra delen. Rättegången i brottmål.
- SOU 1938:44 Processlagsberedningens förslag till rättegångsbalk. II Motiv m.m.
- SOU 1941:7 Förslag till rättegångsbalk.
- SOU 1984:15 Ekonomisk brottslighet i Sverige.
- SOU 2003:74 Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen.

Propositioner

- Prop. 1983/84:23 om rätten till offentlig försvarare.
- Prop. 1994/95:12 Handläggning av ungdomsmål.
- Prop. 1994/95:23 Ett effektivare brottmålsförfarande.
- Prop. 2000/01:56 Ändringar i handläggning av ungdomsmål.
- Prop. 2003/04:89 Åtgärder för ett effektivare och snabbare brottmålsförfarande.
- Prop. 2005/06:165 Ingripande mot unga lagöverträdare.

Åklagarmyndigheten

- RåR 2006:3, *Handläggning av ungdomsärenden*.
- RÅFS 1997:11, *Riksåklagarens allmänna råd rörande utskrifter av förhör som spelats in på ljudband*.
- ÅFS 2005:28, *Bevakning av frister i ärenden med anhållna*.

Domstolsverket

- DVFS 2005:9 om brottmålstaxa för offentliga försvarare i tingsrätt och hovrätt.
- DVFS 2006:16 om brottmålstaxa för offentliga försvarare i tingsrätt och hovrätt.
- DVFS 2006:19 om advokatberedskap.

Rikspolisstyrelsens föreskrifter (RPSFS)

2000:62 (FAP 400-1), Allmänna råd om förhör som spelats in på ljudband eller videoband.

2005:11 (FAP 403-5), Föreskrifter och allmänna råd om ledning av förundersökning i brottmål.

2000-73 (FAP 404-1), Föreskrifter och allmänna råd om handläggning av brottmål utan Förundersökning.

Justitieombudsmännens ämbetsberättelse

JO 1956 s. 96

JO 1964 s. 120, s. 115 och s. 194

JO 1975 s. 67

JO 1980/81, s. 79, s. 86, och s. 126

JO 1981/82 s. 65

JO 1990/91 s. 82

JO1993/94 s. 112

JO 1996/97 s. 75

JO 1997/98 s. 98

JO 1998/99 s. 86, s. 95 och s. 103

JO 1999/00 s. 78 och s. 118

JO 2000/01 s. 137

JO 2001/02 s. 90

JO 2002/03 s. 76 och s. 67

JO 2006/07 s. 62, s. 68

Nya JO-beslut

JO 2007-06-08, Dnr. 4741-2005

JO 2007-06-20, Dnr. 4128-2005

JO 2007-08-30, Dnr. 5062-2005

JO 2007-12-03, Dnr. 4128-2005

Justitiekanslern – beslut

JK-beslut 1993-11-18, Dnr 1816-92-21.

JK-beslut 2006-06-15, Dnr 2622-05-21.

Övrigt

Processreformbyrån, Justitiedepartementet, 1948 *Promemoria med utkast till Förundersökningskungörelse.*

DsJu 1979:15, *Översyn av utredningsförfarandet i brottmål.*

JuU 1983/84:7, *Justitieutskottets betänkande om rätten till offentlig försvarare.*

Regeringskansliet Faktapromemoria 2004/05: FPM24, *Rättssäkerhetsgarantier i brottmål,* Justitiedepartementet 2004-11-01.

Ju 2007/10437/DOM, *Utvidgad rätt till biträde vid förhör under förundersökning, m.m.*

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1974 s. 687

NJA 1977 s. 577

NJA 1981 s.87

NJA 1981 s. 1080

NJA 1982 s. 143

NJA 1983 s. 200

NJA 1984 s. 787

NJA 1984 s. 877

NJA 1988 s. 5

NJA 1988 s. 37

NJA 1993 s. 299

NJA 1993 s. 73, I och II

NJA 1995 s. 75

NJA 1998 s. 507

NJA 1999 s. 227

NJA 1999 s. 541

NJA 1985 s. 694
NJA 1987 s. 45
NJA 1987 s. 559

NJA 2001 s. 344
NJA 2006 s. 131

Hovrätterna

RH 1981:172
RH 1983:164
RH 1988:58

Förundersökningsprotokoll och domar som ingår i stickprovsundersökningen, Göteborgs tingsrätt

B 1076-06	B 1218-06	B 1286-06	B 1540-06
B 1109-06	B 1219-06	B 1296-06	B 1558-06
B 1110-06	B 1221-06	B 1297-06	B 1570-06
B 1116-06	B 1222-06	B 1311-06	B 1609-06
B 1146-06	B 1233-06	B 1318-06	B 1646-06
B 1149-06	B 1234-06	B 1320-06	B 1647-06
B 1152-06	B 1236-06	B 1345-06	B 1648-06
B 1164-06	B 1239-06	B 1381-06	B 1678-06
B 1166-06	B 1250-06	B 1378-06	B 1110-06
B 1167-06	B 1252-06	B 1379-06	B 1712-06
B 1198-06	B 1255-06	B 1380-06	B 1722-06
B 1199-06	B 1258-06	B 1414-06	B 1753-06
B 1200-06	B 1262-06	B 1427-06	B 1772-06
B 1203-06	B 1266-06	B 1441-06	B 1712-06
B 1207-06	B 1267-06	B 1473-06	B 1722-06
B 1208-06	B 1270-06	B 1495-06	B 1787-06
B 1216-06	B 1272-06	B 1530-06	B 1830-06
B 1217-06	B 1273-06	B 1538-06	

Förundersökningsprotokoll, övriga

Mål nr. B 4328-01, Hovrätten för västra Sverige, (NJA 2002 s. 489, *Sambandscentralen*).
Mål nr. B 8195-05, Göteborgs tingsrätt

Avgöranden från Europadomstolen

Allan mot Storbritannien	2003-02-05 (no. 48539/99)
Angelucci mot Italien	1991-02-19 (no. 13/1990/204/264)
Artico mot Italien	1980-05-13 (no. 6694/74)
Barberá, Messegué och Jarbardo mot Spanien	1988-12-06 (no.10590/83)
Benham mot Storbritannien	1996-06-10 (no. 7/1995/513/597)
Brennan mot Storbritannien	2002-01-16 (no. 39846/98)
Croissant mot Tyskland	1992-09-25 (no. 13611/88)
Czekalla mot Portugal	2002-10-10 (no. 38830/97)
Eckle mot Tyskland	1982-07-15 (no. 8130/78)
Imboscio mot Schweiz	1993-11-24 (no. 13972/88)
Kolu mot Turkiet	2005-11-02 (no. 35811/97)
Magee mot Storbritannien	2000-09-06 (no. 28135/95)
Mayzit mot Ryssland	2005-01-20 (no. 63378/00)
Murrey mot Storbritannien	1996-02-08 (no. 41/1994/488/570)
Pakelli mot Tyskland	1983-04-25 (no. 8398/78)

Pham Hoang mot Frankrike	1992-09-25 (no.13191/87)
Pelissier och Sassi mot Frankrike	1999-03-25 (no. 25444/94)
Quaranta mot Schweiz	1991-05-24 (no. 12744/87)
Saunders mot Storbritannien	1996-12-17 (no. 43/1994/490/572)
Öcelan mot Turkiet	2003-03-12 (no.46221/99)

Internetsidor

Advokatsamfundets hemsida:

<http://www.advokatsamfundet.se/templates/ListPage.aspx?id=6665>

Domstolsverkets hemsida, *Nytt från Europadomstolen*:

http://www.dom.se/templates/DV_SurfRayPage____4069.aspx?query=nya%20domar%20fr%E5n%20europadomstolen

Human Right Watch: <http://www.hrw.org/reports/2002/us911/USA0802-03.htm>

Fitger, Peter, *Rättegångsbalken. En kommentar på Internet*, Uppdaterad per den 5 november 2007 (t.o.m. supplement 57). <http://zeteo.nj.se.ezproxy.ub.gu.se>

Informanter

Mikael Sangvill, försvarsadvokat i Göteborg	Telefonintervju 070908
Harriette Persson, förhørsledare vid polismyndigheten i Göteborg	Intervju 070830
Mats Eriksson, åklagare vid åklagarmyndigheten i Göteborg	Telefonintervju 071025.
Stefan Lönnquist, Lagman vid Göteborgs tingsrätt	Telefonintervju 070816.
Dömd (J) i mål nr. B 8195-05 i Göteborgs tingsrätt	Intervju 070810
Signe Öhman, departementssekreterare på Justitiedepartementet	Telefonintervju 071211

Övrigt

Advokaten 1989 s. 351, *Undvik som grundregel vara med vid förhören*.

Arbetsmaterial från Advokatsamfundets chefsjurist Johan Sangborn, *Rätten till offentlig försvarare/juridiskt biträde vid polisförhör*, e-mail 2007-08-24.

Avgöranden från Advokatsamfundets disciplinnämnd: TSA 1992 s. 60 fall 8.

CPT/inf (99) 4, *Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhumane or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 15 to 25 February 1998*.

CPT/Inf(2004) 32, *Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhumane or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 27 January to 5 Februari 2003*.

CPT/inf/E (2002), *The CPT standards*.

Europeiska Gemenskapernas Kommission, KOM(2004)0328 slutlig (SEK(2004) 491), *Förslag till rådets rambeslut om vissa rättssäkerhetsgarantier i brottmål i Europeiska unionen*, Bryssel 2004-0428.

Första åklagarkammaren i Göteborg, Mats Eriksson, *Intern skrivelse angående tidpunkt för förordnande av offentlig försvarare* hos, e-mail, 071025.

Rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt, *Felaktigt dömda*, Stockholm 2006.

Skrivelse till Sveriges riksdag 070926, Ramberg, Anne, *Rätten till advokat och likhet inför lagen*.

